

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
2021-YL-109

TÜRKİYE’DE GÖNÜLLÜ VERGİ UYUMUNU
ETKİLEYEN FAKTÖRLER

HAZIRLAYAN
Gürkan DOĞAN

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Şansel ÖZPINAR

AYDIN- 2021

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

29 / 07 / 2021

Gürkan DOĞAN

ÖZET

TÜRKİYE’DE GÖNÜLLÜ VERGİ UYUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Gürkan DOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Şansel ÖZPINAR

2021, XVI + 92 sayfa

Geçmişten günümüze vergi gelirleri, devletlerin harcamalarını gerçekleştirme için kullandığı en önemli kalem olmuştur. Mükelleflerin vergi ödevleri karşısında gösterdikleri tavır ve tutumlar vergi gelirleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Mükelleflerin vergi ödevini gerçekleştirme konusunda göstereceği isteksizlik, vergi karşısında olumsuz davranışların gelişmesine ve vergi gelirlerinde azalmaya neden olabilecektir. Vergi bilincinin yeterince gelişmemesi, vergi politikalarının mükellef odaklı olmaması vergiye karşı olumsuz davranışların gelişmesinde etkili olabilmektedir. Mükelleflerin vergi uyumunu sağlamak amacıyla toplumu yönetenlerde yeterli vergi bilincine sahip olmalıdır. Vergi uyumunun gerçekleşmesi bireysel bir olgu olmasının yanı sıra aynı zamanda toplumsal bir olgu olarak da değerlendirilmelidir.

Vergi uyumunun ve vergiye karşı davranışları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi için Hatay ilinde 300 mükellef ile 34 soruluk anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Amaç anket sorularına verilen yanıtlardan elde edilen sonuçlardan hareketle mükelleflerin vergi uygulamaları karşısındaki düşünce, tavır ve davranışları hakkında tespit bulunmaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergi kavramı teorik olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde mükelleflerin vergiye uyumunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Son bölümde ise anket sonuçlarının frekans değerleri ve yapılan çapraz tablolar analizi yer almaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Vergi Ahlakı, Vergi Psikolojisi, Vergi Uyumunu, Vergi,

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING VOLUNTARY TAX COMPLIANCE IN TURKEY

Gürkan DOĞAN

Master Thesis, Department of Finance

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Şansel ÖZPINAR

2021, XVI++ 92 pages

From the past to the present, tax revenues have been the most important item used by states to realize their expenditures. Taxpayers' attitudes and attitudes towards tax assignments can have a significant impact on tax revenues. The reluctance of taxpayers to perform their tax assignment may lead to the development of negative behavior in the face of tax and a decrease in tax revenues. Tax awareness is not sufficiently developed, tax policies are not taxpayer-oriented, can be effective in developing negative behavior towards tax. Taxpayers should have sufficient tax awareness in those who manage the society in order to ensure tax compliance. In addition to being an individual phenomenon, the realization of tax alignment should also be considered as a social phenomenon.

A 34-question survey study was conducted with 300 taxpayers in Hatay province to evaluate tax compliance and factors affecting tax behavior. The aim is to determine the thoughts, attitudes and behaviors of taxpayers against tax practices based on the results obtained from the answers to the survey questions.

The work consists of three parts. In the first chapter, the concept of tax is discussed theoretically. In the second section, the factors affecting taxpayers' compliance with tax are examined. In the last section, the frequency values of the survey results and the analysis of the cross tables are included.

KEYWORDS: Tax Compliance, Tax Moral, Tax Psychology, Tax,

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında, bilgi birikimini ve deneyimlerini bir an olsun esirgemeyen, desteğini her zaman hissettiğim danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Şansel ÖZPINAR'a, bilgi ve tecrübesi ile yüksek lisans eğitimim sırasında tecrübeleri ile beni aydınlatan ve farklı bir bakış açısı kazandıran, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum sevgili hocam Sayın Prof. Dr. Sacit Hadi AKDEDE'ye, lisansüstü öğrenim hayatımda desteğini ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Dr. Öğretim Üyesi Aynur UÇKAÇ'a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Daima yanımda olan, bana her zaman güvenen ve olumsuzluklar karşısında güçlü durmayı öğreten annem Ayfer DOĞAN, babam Ali DOĞAN ve aileme teşekkür ederim.

Gürkan DOĞAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	3
1. VERGİNİN TANIMI VE VERGİLEMEYE TEORİK YAKLAŞIM	3
1.1. Verginin Tanımı.....	3
1.2. Verginin Amaçları	4
1.2.1. Verginin Mali Amacı	4
1.2.2. Verginin Mali Olmayan Amacı.....	5
1.3. Vergi Yükü	5
1.3.1. Objektif Vergi Yükü	6
1.3.2. Subjektif Vergi Yükü	6
1.4. Vergi Adaleti.....	7
1.5. Vergi Uyumuna	7
1.5.1. Vergi Uyumuna Klasik Yaklaşım (Allingham-Sandmo Modeli)	8
1.5.2. Vergi Uyumuna Sosyal-Psikolojik Yaklaşım	9
1.5.3. Vergi Uyumuna Mali Bağlantı ve Optimal Vergi Uyumuna Yaklaşımı	9
1.6. Vergi Kapasitesi.....	10
1.7. Vergi Ahlakı	11
1.8. Vergi Psikolojisi	12

1.8.1. Vergi Psikolojisinin Amacı	13
1.8.1.1. Toplumsal düzeni sağlama amacı.....	13
1.8.1.2. Vergi uyumunu kolaylaştırma amacı	14
1.8.2. Vergi Politikalarını Etkin Kılma Amacı	14
2. BÖLÜM	15
2. MÜKELLEFLERİN VERGİLEMEYE KARŞI TEPKİLERİ VE TEPKİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	15
2.1. Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışlarını Belirleyen Faktörler.....	15
2.1.1. Bireysel Faktörler.....	15
2.1.1.1. Gelir düzeyi	15
2.1.1.2. Vergi oranları.....	16
2.1.1.3. Yaş düzeyi	17
2.1.1.4. Cinsiyet	17
2.1.1.5. Medeni durum.....	18
2.1.1.6. Eğitim seviyesi.....	18
2.1.1.7. Din	19
2.1.1.8. Mükelleflerin diğer mükellefler hakkında görüşleri.....	19
2.1.1.9. Mükelleflerin siyasal iktidar hakkındaki görüşleri	20
2.1.1.10. Mükelleflerin devlete olan bağlılığı.....	21
2.1.1.11. Mükelleflerin kamu harcamalarına bakış açısı	21
2.1.1.12. Vergi denetimi ve vergi cezalarının etkisi	23
2.1.2. Çevresel Faktörler	24
2.1.2.1. Vergi sistemi	24
2.1.2.2. Vergi idaresinden kaynaklanan sorunların mükellef davranışlarına etkisi	27
2.1.2.3. Ekonomik konjonktürün mükellefler üzerindeki etkisi	29
2.1.2.4. Siyasal yapı ve devletlerin yönetim anlayışlarının mükellefler üzerindeki etkisi	31

2.2. Mükelleflerin Vergilemeye Gösterdiği Tepkiler	32
2.2.1. Vergi Kaçırma.....	33
2.2.2. Vergiden Kaçınma	35
2.2.3. Verginin Yansıtılması	37
2.2.4. Vergi Cennetleri	38
2.2.5. Vergi Grevi.....	41
2.2.6. Vergiye Karşı Pasif Tepkiler.....	42
2.2.7. İkame Etkisi	42
2.2.8. Tüketimi ve Tasarrufu Kısmı	43
2.2.9. Üretim ve Yatırımı Azaltma	43
3. BÖLÜM.....	44
3. VERGİ ALGI VE UYUMUNU BELİRLEYEN FAKTÖRLER: HATAY İLİ ÖRNEĞİ.....	44
3.1. Literatür	44
3.2. Araştırmanın Amacı.....	49
3.3. Araştırmanın Yöntemi	49
3.4. Araştırmanın Örnekleme ve Kitleleri.....	49
3.5. Güvenilirlik Analizi	51
3.6. Sıklık Analizleri	51
3.6.1. Demografik veriler	52
3.6.2. Mükelleflerin Vergi Algılarına Yönelik Sorular	54
3.7. Verilerin Çapraz Analizi.....	63
4. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	72
5. KAYNAKLAR.....	76
6. EKLER	87
ÖZGEÇMİŞ.....	92

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Vergi cenneti ülkeler	39
Tablo 2.2. Bazı ülkelerin finansal gizlilik endeksi	40
Tablo 3.1. Hatay ili Nisan 2021 itibariyle faal mükellef sayısı.....	51
Tablo 3.2. Cinsiyet	52
Tablo 3.3. Yaş.....	52
Tablo 3.4. Eğitim seviyesi	52
Tablo 3.5. Mesleğiniz	53
Tablo 3.6. Gelir kaynağı.....	53
Tablo 3.7. Hanenizin aylık geliri	53
Tablo 3.8. Mükellefiyet türünüz.....	54
Tablo 3.9. Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı.....	54
Tablo 3.10. Size göre vergi aşağıdakilerin hangisini ifade eder?.....	54
Tablo 3.11. Genel olarak ödemiş olduğunuz tüm vergiler düşünüldüğünde vergi yükünü nasıl hissediyorsunuz?.....	55
Tablo 3.12. Ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur size göre hangisidir?	55
Tablo 3.13. Vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz?	56
Tablo 3.14. Vergi ile ilgili bilgileri nereden öğreniyorsunuz?	56
Tablo 3.15. Ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni nedir	56
Tablo 3.16. Vergiye ilişkin mevzuatı biliyor musunuz?	57
Tablo 3.17. Vergi ödevi vatandaşlık görevidir sorusuna verilen yanıtlar	57
Tablo 3.18. Ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim.....	57
Tablo 3.19. Vergi ödevini yerine getirmek ile eğitim seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.....	58
Tablo 3.20. Devlet vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır.....	58
Tablo 3.21. Ödenen vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir.....	58

Tablo 3.22. Vergi mükelleflerinin vergi kaçırma eğilimlerinin artmasında vergi politikalarının önemli olduğunu düşünmekteyim	59
Tablo 3.23. Vergi afları vergi ödevlerinin yerine getirilmemesini teşvik etmektedir	59
Tablo 3.24. Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını arttırmaktadır	59
Tablo 3.25. Vergi cezalarına uygulanan indirimler ya da vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesi vergi cezalarında etkinliği azaltan bir etkidir	60
Tablo 3.26. Ödediğim vergiyi gelime oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünmekteyim	60
Tablo 3.27. Vergi denetimlerinin sıklıkla gündeme gelmesi bireylerin vergi kaçırma olasılığını azaltmaktadır	60
Tablo 3.28. Vergi teşvikleri amacına hizmet etmektedir.....	61
Tablo 3.29. Vergi mevzuatı anlaşılır bir içerikte hazırlanmıştır.....	61
Tablo 3.30. Vergi mevzuatının ve dolayısıyla vergi uygulamalarının sıklıkla değiştirilmesini yerinde bulmamaktayım	61
Tablo 3.31. Vergi idaresi mükelleflerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak hizmet sunma çabası içindedir	62
Tablo 3.32. Vergiye tabi gelir elde eden herkesin vergisini tam olarak ödediğini düşünmekteyim	62
Tablo 3.33. Verginin Ödeme gücü olan herkesten ödeme gücüne oranla alındığını düşünmekteyim	62
Tablo 3.34. Alış-veriş yaptığımda belge (fiş-fatura) alırım.....	63
Tablo 3.35. Alışverişte ödediğim verginin farkındayım	63
Tablo 3.36. Cinsiyet ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasındaki ilişki ki-kare testi	64
Tablo 3.37. Cinsiyet ile vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir arasındaki ilişki ki-kare testi.....	64
Tablo 3.38. Yaş ile vergi bilincini arttırabilecek unsurlar arasındaki ilişki ki-kare testi	65
Tablo 3.39. Eğitim ile vergi kaçırın kişilere yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi.....	65
Tablo 3.40. Eğitim ile vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim arasındaki ilişki ki-kare testi	66
Tablo 3.41. Eğitim ile vergi bilincini arttırabilecek unsurlar arasındaki ilişki ki-kare testi	67
Tablo 3.42. Meslek ile vergi kaçırın kişilere yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi	68

Tablo 3.43. Meslek ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasındaki ilişki ki-kare testi	69
Tablo 3.44. Gelir düzeyi ile vergi kaçırana yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi	70
Tablo 3.45. Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile hissedilen vergi yükü arasındaki ilişki ki-kare testi.....	71

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Laffer eğrisi	16
Şekil 3.1. Güç değerleri grafiği	50
Şekil 3.2. Güç analizi çıktısı.....	50

EKLER DİZİNİ

EK 1. Anket Formu	87

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliđi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
KDV	: Katma Değer Vergisi
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Geliştirme Teşkilatı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi

GİRİŞ

Vergi, devletlerin egemenlik gücüne dayanarak cebri olarak elde ettiği, kamu harcamalarının finansmanı olarak kullanılan ekonomik değerdir. Müdahaleci devlet anlayışı ve kamu harcamalarında artışlar yaşanması vergiyi çok daha ön plana çıkarmaktadır. Mükelleflerin vergiye uyumu bu noktada önem kazanmaktadır. Vergiye uyum, mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesidir. Mükelleflerin vergi uyumunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden belli başlıları vergi oranları, vergi cezaları, mükelleflerin devlete güveni, mükelleflerin denetlenmesi, gelir idaresinin rolüdür.

Devletlerin vergi gelirlerini arttırması ve başarılı bir vergi politikası oluşturması için mükelleflerin vergiye uyumunun arttırılması gerekmektedir. Vergiler toplumsal yaşamın en temel unsurlarından biridir. Bu nedenle vergilerin mükelleflerin üzerinde oluşturduğu etkilerin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Eğer vergilerin mükellefler üzerinde oluşturduğu etkiler dikkate alınmaz ise bu durum devletler için ciddi gelir kayıplarına yol açabilir.

Vergi olayında verginin alacaklısı ve verginin borçlusu olmak üzere iki taraf bulunmaktadır. Bu iki taraf arasında bulunan ilişkinin niteliği vergi sisteminin ve vergi politikalarının başarısı üzerinde etkisi olmaktadır. Bu nedenle devlet vergi sistemi ve vergi politikaları oluştururken vergi mükelleflerinin görüşlerini de göz önünde bulundurmalıdır.

Vergi mükelleflerinin vergi gelirlerinin artması veya azalmasında etkisi oldukça büyüktür. Vergisel yükümlülüklerini yerine getiren mükellef maddi fedakârlık içindedir. Mükelleflerin yaptığı bu fedakarlığa kamu hizmetlerinin karşılanması amacıyla katlandığını bilmesi vergi bilincinin yerleştiğini göstermektedir.

Yapılan bu çalışmanın amacı mükelleflerin vergisel sorumluluklarını yerine eksiksiz ve zamanında getirebilmeleriyle ilişkilendirilen vergi bilincinin düzeyinin ne olduğu ve mükelleflerin vergi karşısında takındıkları tutum ve davranışların nasıl olduğunun Hatay ili mükellefleri üzerinden değerlendirmektir. Elde edilen sonuçlar mükelleflerin vergi karşısındaki davranışları hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vergilemeye ilişkin temel kavramlar ve vergi uyumuna yönelik teorik çerçeve sunulmuştur.. İkinci bölümde

mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise literatür ve mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarını ölçmek amacıyla yapılan anketin istatistiki olarak çapraz tablolar analizi ile incelenmesi yer almaktadır.

1. BÖLÜM

1. VERGİLEMEYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR VE VERGİ UYUMUNA YÖNELİK TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Verginin Tanımı

Vergileme ile ilgili literatürde birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlamalar kişilerin görüşlerine ve yaşadığı döneme göre birtakım farklılıklar göstermektedir. Bu tanımlamalardan bazıları:

Abdurrahman Akdoğan'a göre “*vergi kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla egemenlik gücüne göre karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerden alınan cebri niteliğe sahip para şeklindeki ödemelerdir*”(Akdoğan, 2011:119).

Fransız yazar Lucian Mehl'in tanımına göre “*vergi devletin mahalli idarelerin ve kamu kudretine sahip diğer toplulukların gördükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere, esas olarak gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinden ve bazı kamu hukuku tüzel kişilerinden belli bir yarar karşılığı olmaksızın, onların mali güçlerine göre kamu zoruyla kesin olarak aldığı paralardır*” (Gür, Yıldız, 2017: 83).

Gaston Jeze'ye göre, “*modern devletlerde vergi kişilerden toplumsal menfaati sağlayan masrafları karşılamak üzere ve vergiyi ödemekle yükümlü kişilerin teşkilatlanmış siyasi bir topluluğun üyesi olmaları nedeniyle değişmez kurallara talep edilen parasal kıymetlerdir*” (Öz, Delice 2014: 774).

Vergi genel anlamıyla devletin egemenlik gücünü kullanarak kamu harcamalarını finanse etmek için kullandığı maliye politikası aracıdır. Temel özellikleri şunlardır:

- Vergi cebri bir ödemedir. Devlet egemenlik gücüne dayanarak yasalarla belirlenmiş olan vergi borçlarını ödemeyen vergi mükelleflerinden var olan hakları dahilinde vergiyi zorla elde etmesidir.

- Vergiler devletler tarafından belirli kanunlar çerçevesinde toplanır.

- Vergi nakdi bir ödemedir. Parasal olarak ödenir.

- Bireylerden maddi gücüne göre vergi toplanır.
- Vergi mali ve mali olmayan amacı gerçekleştirmek için toplanır. Mali amacı kamu harcamalarını karşılamak iken mali olmayan amacı ise gelir dağılımında adaleti sağlamaktır.
- Vergi karşılıksız bir ödemedir. Vergi mükellefleri ödedikleri vergi karşısında herhangi bir beklentiye girmezler. Vergiler tarafından karşılanan kamu hizmetlerinin faydasından mükellefler ödediği vergiye göre değil eşit olarak faydalanma hakkına sahiptir.

1.2. Verginin Amaçları

Verginin en temel amacı hükümetlerin kamu harcamalarının finansının sağlanması için gerekli kaynağı karşılamaktır. Verginin etkili olması için bu işlevi sağlaması gerekmektedir.

Ancak vergilendirmenin daha tartışmalı olan ama modern devletler tarafından kullanılan iki diğer amacı vardır. Vergileme piyasa temelli bir ekonominin normal işleyişinden kaynaklanan gelir ve servetin eşit olmayan dağılımını azaltmayı amaçlayan yeniden dağıtım işlevine de sahiptir. Vergilemenin bu işlevi zaman içinde ateşli bir şekilde tartışılmıştır ve meşruiyetini doğrulamak veya reddetmek için farklı dağıtım adaleti teorileri kullanılabilir. Bununla birlikte inkar edilemez olan şey bir çok gelişmiş ülkenin vergilendirmeyi yeniden dağıtım amacıyla kullanmaya çalıştığıdır. Ancak vergilemenin yeniden dağıtımda ne kadar etkili olduğu halen tartışma konusudur. Vergilendirme ayrıca düzenleyici bir amaca da sahiptir. Özel sektör faaliyetlerini hükümetler tarafından istenilen şekilde yönlendirmek amacıyla da kullanılabilir (Yonah, 2005: 4).

1.2.1. Verginin Mali Amacı

Devletlerin en temel ödevi kamu hizmetlerini yerine getirmektir. Bu hizmetleri finanse etmek için devletlerin gelire ihtiyacı vardır. Kamu hizmetlerinin karşılanması için en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergilerin kamu harcamalarını finanse etme amacına da mali amacı denir. Vergilemenin en önemli amacıdır.

Verginin mali amacı, devletin asli görevlerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyulan finansman kaynağını teşkil etmesidir. Mali amacın eksiksiz bir şekilde yerine getirilebilmesi için vergilemede en yüksek hasılanın sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için en doğal araç olan vergiler dışında

kaynak arama ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu ise modern devlet yönetimi açısından pek arzulanmayan bir durumdur (Ateş, 2006:8).

1.2.2. Verginin Mali Olmayan Amacı

Verginin mali amacının yanı sıra bir takım mali olmayan amaçları da vardır. Vergiler ekonomik istikrarı sağlamak için araç olarak kullanılır. Enflasyon dönemlerinde talebi azaltmak için vergi oranları arttırılır. Deflasyon dönemlerinde ise ekonomiyi canlandırmak ve azalan talebi arttırmak için vergi oranları düşürülür. Vergi oranlarının azaltılmasıyla yatırım maliyetleri düşer ve yatırım teşviki sağlanabilir. Vergilerin bu amaçla kullanılmasına verginin ekonomik (iktisadi) amacı denir.

Verginin sosyal amacı da vardır. Gelir dağılımında adaleti sağlamak verginin sosyal amacına girer. Devlet yüksek gelir sahibi kişilerden elde ettiği vergileri transfer harcamalarıyla düşük gelir sahiplerine aktarabilir. Bu amaçla kullanılan en önemli vergi gelir vergisidir.

Sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu ülkelerde, verginin sosyal amacı çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle verginin sosyal fonksiyonunun uygulanabilirlik seviyesi de ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve sosyal adalete verdikleri önemle doğru orantılı olarak değişmektedir (Kapusuzoğlu, 2007: 5).

1.3. Vergi Yükü

Vergi yükü; bireyin, toplumun ya da çeşitli toplum kesimlerinin sahip buldukları ödeme güçleri karşısında katlanmış oldukları vergi tutarının oransal ilişkisini ifade etmektedir. Başka bir deyişle, belirli bir devre içerisinde devlet ve diğer kamu tüzel kişilerine yapılan ödemeler ile söz konusu ödemeleri yapan yükümlülerin aynı devredeki gelirleri arasındaki oransal ilişki vergi yükünü ifade etmektedir. Vergi yükü tek tek bireyler için bireysel vergi yükü şeklinde hesaplanabildiği gibi gelir büyüklüklerine ya da başka özelliklere göre sınıflandırılanların vergi yükü de hesaplanabilmekte veya ekonominin bütünü için toplam vergi yükü hesaplanabilmektedir. Kısaca, vergilerin ödeyenler üzerinde oluşturduğu finansal etki vergi yükünü temsil etmektedir (Yavan ve Kılıçaslan, 2017: 35).

Genel anlamıyla mükellefin ödediği verginin gelire oranı olan vergi yükü mükelleflerin vergiye olan tavır tutumunun belirlenmesi bakımından önemli bir araçtır. Vergi yükü sadece sayısal bir terim değildir. İkiye ayrılır. Sayısal oran vergi yükü objektif

vergi yükü olarak adlandırılır. Mükelleflerin ödedikleri vergi karşısındaki hissettikleri psikolojik baskıyı ifade eden vergi yükü ise sübjektif vergi yükü olarak adlandırılır.

1.3.1. Objektif Vergi Yükü

Mükelleflerin ödedikleri verginin gelirin oranını ifade eden sayısal bir terimdir. Objektif vergi yükü her ne kadar basit bir oran gibi gözükse de hesaplama metodlarının karışıklığı, çeşitli olması ve kamu harcamalarından alınan pay ve yansıma gibi değerlerle birlikte değerlendirilmesi nedeniyle karmaşık ve tartışmaya açık konulardan biri olarak kabul edilir. Objektif vergi yükü matematiksel bir ifade olduğundan ve psikolojik unsurlar yer almadığından vergi yükünün mükellefler üzerinde nasıl bir etki yaratacağı net olarak bilinemez. Bu amaçla sübjektif vergi yükü kullanılır.

Kamusal harcamaların zaman içinde artması beraberinde vergi oranlarında bir artışı sebebiyet vermiştir. İlk başlarda kişisel bazda incelenmeye başlanan ve bireyin elde ettiği gelir içindeki verginin oranı olarak hesaplanan objektif vergi yükü sonraları daha makro düzeyde incelenmeye başlanıp ve önemli ekonomik göstergeler arasında kendine yer edinmiştir. İktisat politikalarının ve vergi politikalarının belirlenmesinde ve vergiye uyumu artırma çalışmalarında önemli bir belirleyici olmaktadır. Objektif vergi yükü dönemsel olarak milli gelirin ne kadarının kamu kesimine aktarıldığını, uluslararası ekonomik karşılaştırmalar ve vergi yükünün bölgesel ve sektörel dağılımının incelenmesi gibi pek çok amaca hizmet etmektedir (Demir, 2013:7).

1.3.2. Sübjektif Vergi Yükü

Sübjektif vergi yükü mükelleflerin vergi ödevini yerine getirdikten sonra hissettikleri psikolojik baskıdır. Sayısal bir şekilde ifade edilemez. Mükellefler aynı gelire sahip olup aynı vergiyi ödeseler dahi aynı baskıyı hissetmeyebilirler. Sübjektif vergi yükü mükelleflerin vergiye karşı yansıyan tepkileri ölçmek için kullanılan en önemli araçtır.

Bireylerin hissettiği sübjektif vergi yükü vergi sisteminin yapısına bağlı olarak değişebileceği gibi kişilerin zihni düzeyine göre de değişebilmektedir. Şayet, vergi yükümlüleri rasyonel bakış açısına sahip iseler sübjektif vergi yükü objektif vergi yüküne yaklaşacaktır. Bu noktada entelektüel düzeyi vergiyi rasyonel değerlendirmeye uygun olan vergi yükümlüsünün sübjektif vergi yükü ile objektif vergi yükü arasında fark olmayacaktır. Bu noktada verginin bireye nasıl aktarıldığı çok önemlidir. Sübjektif vergi yükünün objektif

vergi yükünden farkı sadece vergi mükellefleriyle yapılacak anketler sonrası belirlenebilir (Kitapçı, 2015: 135).

1.4. Vergi Adaleti

On sekizinci yüz yıl ekonomisti Adam Smith ve daha önceki yazarlar vergilemede adaleti vergi mükelleflerinin kamu harcamaları sonucu elde ettikleri faydalara göre devlete vergi ödemeleri olarak tanımlamaktadır (Case ve Fair, 2011: 393).

Devletlerin sunmuş olduğu mali hizmetlerin maliyetinin mükellefler arasında nasıl paylaşılacağı vergileme de adaletin nasıl sağlanacağı uzun zamandır üzerinde tartışılan bir konudur. Vergilemede adaletin toplumdaki her bireye göre farklı bir anlam ifade etmesi herkes tarafından onaylanır bir ölçütün elde edilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle vergi adaleti çok farklı anlamlarda karşımıza çıkmaktadır.

Vergileme de adaletin olabilmesi aynı gelire sahip bireylerin aynı muameleye tabi olmalarına verginin ödeme gücü ile orantılı olmasına servet ve vergilerin belirli bir düzen içinde yeniden dağıtılmasına bağlıdır. Vergileme de adalet kişilerin servet eşitsizliğini gidermeyi hedefleyen bir vergi sistemi gibi aktif veya kişilerin sahip olduğu mali güce göre vergilenmesini hedefleyen pasif bir kavram olarak ele alınabilir (Kargı ve Yüksel, 2010: 29).

Vergileme de adalet ilkesi ödeme gücüne göre iki temel kritere sahiptir. İlk olarak, yatay adalet, eşit ödeme kabiliyetine sahip bireylerin eşit vergi ödemesi gerektiğini savunur. İkincisi, dikey adalet, daha fazla ödeme kabiliyetine sahip olanların daha fazla vergi ödemesi gerektiğini savunur (Case ve Fair, 2011:393).

1.5. Vergi Uyumu

Vergi uyumu kısaca vergi ödevinin eksiksiz ve tam bir şekilde yasalara uygun olarak zamanın da mükellefler tarafından yerine getirilmesidir. Vergi uyumu zorunlu vergi uyumu ve gönüllü vergi uyumu olarak ikiye ayrılır. Vergi mükellefleri vergiyi içsel bir motivasyon sayesinde isteyerek öder ya da ödemedikleri vergileri cezaları ile beraber öderler (Kitapçı, 2015: 27).

Vergi uyumunun oluşması bazı faktörlere bağlıdır (Yurdadoğ, Gökbnar ve Tunçay, 2017: 812):

• **Vergi Bilinci:** Kamu hizmetlerinin vergilerin bir karşılığı olarak gerçekleştiğinin bilinmesi açısından verginin önemini bilen toplum bireylerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirmedeki istekleri olarak tanımlanabilir.

• **Denetim:** Vergi denetimlerinin artması vergiye uyumu olumlu etkilerken az olan vergi denetimleri mükellefe yakalanmayacağını düşündürüp vergi uyumsuzluğuna teşvik edecektir.

• **Vergi Cezaları:** Cezaların amacı yükümlüyü suç işlemekten caydırmaktır. Bu nokta da ise yüksek cezalar vergiye karşı uyumu artırırken düşük cezalar ise mükelleflerin vergi kaçırma ihtimallerini artırır.

• **Vergi Oranları:** Mevcut otoriteye olan güvenin düşük olduğu ülkelerde vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçırma olaylarını arttıracaktır. Mevcut otoriteye güvenin yüksek olduğu ülkelerde ise yüksek vergi oranları kamu harcamalarının karşılığı olarak düşünülür.

• **Kamu Harcamaları:** Mükelleflerin ödediği vergiler ile karşılanan kamu harcamalarının etkin ve verimli yapılması mükelleflere motivasyon sağlayıp vergiye uyum sağlamalarını etkileyecektir.

• **Adalet Algısı:** Adil vergi uygulamaları mevcut otoriteye karşı olan güveni artırarak mükelleflerin vergilemeye gönüllü uyumunu sağlayacaktır

Vergi uyumsuzluğu ise vergi mükelleflerinin yasalara aykırı olarak vergi yükümlülüğünü düşük veya yüksek beyan etmesidir. Vergi uyumsuzluğu kasten olabileceği gibi yanlış bilgilendirme veya yanlış anlaşılma sonucu da olabilir. Bazı durumlarda mükellefin yasalara uygun olarak ödeyeceği vergiyi azaltması olarak tanımlanan vergiden kaçınma ise vergi uyumsuzluğu kapsamına girmemektedir (Kirchler ve Wahl, 2010: 3).

1.5.1. Vergi Uyumuna Klasik Yaklaşım (Allingham - Sandmo Modeli)

Bu model vergi uyumu hakkındaki en eski yaklaşımlardan biridir. Becker tarafından oluşturulan suç ekonomisi alanındaki çalışmalardan etkilenerek geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre vergi kaçırma olayının gerçekleşmesi denetimlere bağlıdır. Vergi oranları ceza oranları ve gelir mükellefin riske karşı tutumunu etkilemektedir. Bu modele göre birey vergi ödevini tespit edilme ve cezalandırma korkusu yüzünden gerçekleştirir. Modele göre

vergi cezaları ve denetimler arttığında vergi kaçırma olayları azalır (Alm ve Gomez, 2008: 74).

Becker'in rasyonel tercihler teorisi modeli fayda maliyet analizine bağlıdır. Bu modele göre bireylerin davranışını etkileyen faktörler bireyin yasadışı veya yasal olarak elde ettiği gelir ile yasadışı faaliyetin doğuracağı cezalardır. Bireylerin yasal işlerden elde edeceği gelirlerin düşük olması bireyleri yasadışı işlere yöneltmektedir. Aynı şekilde yasadışı işlerin sonucu olan cezaların yüksek olması bireyleri yasal işlere yöneltecektir. Bu da bireylerin fayda maliyet analizinin sonucudur. Sonuç olarak Becker *“suç işleyenlerin bir fayda maliyet analizi sonucu eğer fayda maliyetten büyük ise suç işlemeye karar verdiklerini ifade etmektedir”* (Güvel ve Ata, 2009: 169).

Bu model vergi uyumu analizinde de kullanılabilir. Vergi mükellefleri ödeyecekleri vergi ile ödememeleri durumunda karşılaşılabilecek cezalar arasında bir fayda maliyet analizi yapmaktadır. Bu fayda maliyet analizi sonucu mükellefler vergi ödeme veya ödememe kararına sahip olurlar (Kitapçı, 2015: 42).

1.5.2. Vergi Uyumuna Sosyal-Psikolojik Yaklaşım

Sosyal-psikolojik yaklaşım genel olarak mükelleflerin vergi beyannamelerindeki aldatmaları engelleyebilecek ihmal edilmiş ahlaki ve etik unsurları kapsamaktadır. Bu multidisipliner yaklaşım ekonomik psikolojik ve sosyolojik yaklaşımları birlikte ele alarak vergi mükelleflerinin yüksek vergi uyumu sağlamasına yardımcı olacaktır (Sour, 2004: 49).

Literatürde sosyal-psikolojik yaklaşımla ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Macaulay'ın yaptığı bir çalışmaya göre bireyler dürüst olmaları sonucunda gelecekte ödüllendirileceklerini dürüst olmamaları durumunda cezalandırılacaklarını düşünürler (Kanniainen ve Pääkkönen, 2006: 4). Kahneman yaptığı başka bir çalışmayla bireylerin riskli durumlar karşısında her zaman rasyonel karar vermediğini ortaya koymuştur (Kahneman ve Tversky, 1979: 263-291).

1.5.3. Vergi Uyumuna Mali Bağlantı ve Optimal Vergi Uyumunu Yaklaşımı

Kamusal harcamaların büyük bir kısmı toplanan vergilerle karşılandığı için mükellefler tarafından toplanan vergilerin karşılığı olduğu düşünülür. Vergiler ile kamusal harcamalar arasındaki bu ilişki mali bağlantı olarak adlandırılır (Demir, 2009: 223).

Mali bağlantı temelinde kamu harcamaları vergiler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Mali bilinç bu bağlantının oluşturulmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Mali bilincin artması vergiye gönüllü uyumu olumlu etkileyecektir (Cullis ve Lewis, 1997: 310).

Optimal vergi uyumu vergi uyumunun sağlanmasında caydırıcı unsurların yanında sosyal ve psikolojik unsurlarında eklenmesini temel alan bir yaklaşımı ifade eder. Optimal vergi uyumu için en önemli unsurlardan birisi vergilemede adalettir. Çünkü vergileme de adalet vergilerin mantığını ortaya koymaktadır. Musgrave'e göre hükümetin vergileri nasıl ve neden topladığı üç temel unsura bağlıdır: tahsis, dağıtım ve istikrar. Özellikle ilk iki unsur çok önemlidir. Tahsis kaynakların verimli kullanılmasıyla vergi uyumunu etkilerken dağıtım unsuru eşitlik ve adalet hususuna temas eder bu da vergi uyumu açısından çok önemlidir (Torgler ve Schaltegger, 2005: 3).

1.6. Vergi Kapasitesi

Bir ülke de belirli bir zamanda devletin toplayabileceği en üst vergi miktarına vergi kapasitesi denilmektedir. Vergi kapasitesi ülkeden ülkeye zamana göre değişebilir. Kayıt dışı ekonominin varlığı ve tüketim ihtiyaçlarının sürekli değişmesi sonucu vergi kapasitesi net bir sayısal değere sahip değildir ve tahminler üzerine oluşturulur. Vergi kapasitesinin aşılması durumunda gelir-bölüşüm hedeflerine istenildiği gibi ulaşılamayacak hükümette aşırı vergileme sonucu iktidarı kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır (Dursun, 2008: 48).

Literatüre bakıldığında vergi kapasitesi ve ülkelerin vergi çabaları vergilerin olası belirleyicilerine odaklanan regresyon analizi kullanılarak tahmin edilmektedir. Le morenododson ve Rojchaichanthorn (2008) tarafından yapılan tanıma göre vergi kapasitesi ülkeye özgü özellikler dikkate alınarak bir regresyon spesifikasyonunun tahmini katsayıları kullanılarak hesaplanan ve tahmin edilen vergi GSYİH oranıdır. Vergi gayreti fiili tahsilatın GSYİH'ya olan payı ile vergiye tabi kapasite arasındaki oranın endeksidir. Eğer endeks 1'in üzerinde olursa ülkenin vergi gelirlerini arttırmak için vergi tabanını iyi kullandığı çıkarımı yapılabilir (World Bank, 2012: 7)

Vergi kapasitesini belirleyen birçok farklı ekonomik faktör vardır. Bunların başında milli gelir düzeyi gelir. Diğer ekonomik faktörler ise, gelir dağılımı, ekonominin dışa açıklığı ve sektörel yapıdır (Öncel, 2001: 19).

Vergi kapasitesinin belirlenmesinde ekonomik faktörlerin yanı sıra bazı toplumsal faktörlerde etkili olmaktadır. Bireylerin dürüst olması, vergi idaresinin ahlaki ve teknik açıdan yeterli donanımına sahip olması, bireylerin üretici-tüketici olarak dağılımı ve toplumun harcama-tüketim alışkanlığı bu faktörlerden bazılarıdır. Gelir idaresi ve vergi dairelerinin yeniden yapılandırılıp modernize edilmesi bilgisayar kullanımında artış sağlanması istihbarat arşivlerinin kurulması ve teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmesi vergi kapasitesinin anlaşılması bakımından oldukça önemlidir (Şimşek, 2013: 9).

Vergilemenin farklı yöntemler aracılığıyla anlayışlara göre oluşturulmuş birçok sınırı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları:

- **Hukuki sınır:** Devletler tarafından toplanan vergilerin belirli bir yasal mevzuat içerisinde hukuki olarak sınırlandırılmasıdır.

- **Psikolojik sınır:** Verginin psikolojik sınırı bireylerin katlanabileceği en üst seviyedeki vergi ödeme gücüdür. Sayısal bir değer ile ifade edilmez. Vergi bireyin davranışlarında mali verimliliği düşürecek değişimlere neden olduğunda verginin psikolojik sınırına ulaşılmış olur. Bu psikolojik eşik aşıldığında bireyler mali güçlerinin azaldığını hissedip vergiye karşı olumsuz tepkiler göstereceklerdir (User, 1992:66).

- **Siyasal sınır:** Politikacıların en temel amacı oy maksimizasyonudur. Oy maksimizasyonunu sağlamak için tutarlı bir vergi anlayışına sahip olmak zorundadırlar. Politikacıların oylarının azalmaya başladığı nokta verginin siyasal sınırınıdır. Oy kaybetmemek için politikacılar bu noktadan sonra vergileri daha da arttırmazlar (Berksoy ve Demir, 2014: 112).

- **Mali sınır:** Vergilemenin ekonomik sınırı vergi oranlarının en üst seviyeye çıktığı ve ekonominin bundan yara almadığı noktadır. Vergilerin bu eşiği aşması durumunda fiyatların artması üretimin düşmesi işsizliğin artması gibi bir takım olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir.

1.7. Vergi Ahlakı

Ahlak “*belli bir dönemde insan topluluklarınca benimsenmiş olan bireylerin birbiriyle ilişkilerini düzenleyen geleneksel davranış kurallarının yasalarının ilkelerinin bütünü veya çeşitli toplumlarda ve çağlarda kapsamı ve içeriği değişen değerler alanı*” olarak tanımlanabilir (Akarsu, 1975: 13).

Vergi ahlakı ise mükelleflerin vergisel ödev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmesidir. Başka bir tanıma göre ise bireyleri vergi ödemeye iten içsel bir motivasyondur. Vergi ahlakı vergi ödevini gerçekleştirme konusunda mükelleflerin istekliliği veya ahlaksal zorunluluklarıdır. Ya da topluma bir katkısının olacağına inancıdır. Eğer birey pişmanlık veya güçlü bir suçluluk duygusuna sahip ise vergi ödeme isteği daha da fazla olacaktır (Torgler, 2005: 526).

Vergi ahlakının oluşturulması için iyi bir eğitim bilinç ve gelişmişliğe sahip olunmalıdır. Devletlerin vergi kaçakçılığını önlemede yasal boşlukların giderilmesinde ve etkin bir vergi sisteminin oluşturulmasında önemli yer teşkil ettiği gibi vergi ahlakının oluşturulmasında önemli yer teşkil etmektedir. Bu yüzden vergi ahlakı konusuna hem mükellef hem devlet taraflı bakmak gerekir (Teyyare ve Kumbaşı, 2016: 5).

Vergi ahlakı vergi uyumuyla doğrudan ilgilidir. Mükelleflerin vergi ahlakı yüksekse bu vergiyi kamu harcamalarının bir karşılığı olarak gördüğü için vergiye gönüllü uyumu arttıracaktır. Mükelleflerin vergi ahlakı düşük ise mükellef sürekli vergi kaçırmanın yollarını arayacaktır ve bu da vergiye uyumu olumsuz etkileyecektir.

Bireylerin yaşadığı toplumun vergi ahlakında önemli bir yeri vardır. Bireyler yaşadıkları toplumdan etkilenecekleri gibi yaşadıkları toplumları da etkileyebilirler. Devlete güvenin az ve vergi ahlak seviyesinin düşük olduğu toplumlarda bireyler vergi ödemeye istekli olmayacaktır. Devlete güvenilen ve vergi ahlak seviyesi yüksek toplumlarda ise bireyler vergi kaçırmaktan kaçınacaklardır (Gökbunar, Selim ve Yanıkkaya, 1998: 81).

1.8. Vergi Psikolojisi

Vergisel olaylara yalnızca ekonomik hukuki ve siyasal pencereden bakılmamalıdır. Bunların yanı sıra olgular psikolojik olarak da değerlendirilmelidir. Vergi psikolojisi mükelleflerin vergi algısını, vergilemeye karşı bakış açısını ve vergilemeye karşı gelişen tavır ve tutumları inceleyen bir araştırma alanıdır. Vergi psikolojisi mali psikolojinin içinde yer alıp sadece vergilerin mükellefler üzerindeki etkilerini inceler.

Vergisel olaylar hem bireysel hem de toplumsal olarak vergi psikolojisinin çalışma alanına girer. Verginin devlet tarafından zoraki alınması bireylerin vergiye tepkiler oluşturmasına neden olur. Vergiye karşı oluşan bu tepkiler mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltebilir ve vergi gelirlerinde azalmaya neden olur. Vergi psikolojisi mükelleflerin vergiye karşı uyum sağlama konusunda büyük öneme sahiptir.

Vergilemenin karşısında mükelleflerin tepkileri iki şekilde ele alınmalıdır. Birinci durumda mükelleflerin rasyonel olduğu, kendi çıkarlarını maksimize etmek için uğraştığı ve tüm ekonomik bilgi ve beceriye sahip olduğu yani homo economicus olarak düşünülmelidir.

İkinci durumda ise mükelleflerin verdiği tepkiler hakkında kesin varsayımlarda bulunmayıp altta yatan psikolojik etken incelenmelidir. İkinci durum seçilirse psikolojik yöntemler kullanılmalıdır. Bunun amacı ise verginin mükellefler tarafından nasıl algılandığını ve tepkilerin neden ve nasıl oluştuğu hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu amaç doğrultusunda vergi psikolojisi kullanılır (User, 1992: 64).

Vergiler karşısında mükelleflerin tepki göstermesi bazı vergisel hedeflerin gerçekleştirilememesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle vergisel planlamalar oluşturulurken vergi psikolojisinin göz önünde bulundurulması istenilen vergisel hedeflerin gerçekleşmesine olanak verecektir (Taşkın, 2010: 70). Vergi psikolojisi alanında yapılan çalışmalar devlet ve mükellefler arasındaki ilişkileri olumlu etkileyip vergiye gönüllü uyumu arttırmaktadır.

1.8.1. Vergi Psikolojisinin Amacı

Vergi psikolojisinin toplumsal düzeni sağlama, vergiye uyumu kolaylaştırma ve vergi politikalarını verimli kılma olmak üzere üç adet temel amacı vardır.

1.8.1.1. Toplumsal düzeni sağlama amacı

Devletler tarafından kullanılan en önemli maliye politikası araçlarından birisi vergilerdir. Vergiler herkes tarafından kabul edilen bir adalet anlayışında olmalıdır. Buna bağlı olarak devletlerin yapacağı vergi politikaları düzenlemelerinin toplumla uyumlu bir şekilde ele alınmalıdır. Devletler tarafından uygulanan vergi politikalarının oluşturduğu yüklerin bireyler tarafından farklı hissedilmesi gelir dağılımının bozulmasına ve toplumsal düzenin zarar görmesine neden olabilir. Bunun nedeni kendisinin daha fazla vergi yükü altında hisseden bireylerin devlete ve topluma karşı cephe almasına neden olmaktadır. Barış ve huzur içerisinde bir toplum oluşturulmak isteniyorsa devletler vergi psikolojisini göz önünde bulundurarak vergi politikaları oluşturmalıdır (Demirtaş, 2017: 17).

1.8.1.2. Vergi uyumunu kolaylaştırma amacı

Vergi ahlakı, vergi kaçırmanın aksine bireylerin vergi karşısındaki davranışlarını değil tutumlarını inceler. Yani vergi kaçakçılığı veya kayıt dışı ekonominin aksine sonuç değildir. Buna bağlı olarak vergi ödemenin ahlaki yükümlülüğü vergi ödeyerek topluma katkıda bulunma inancı olarak görülebilir (Torgler, 2005: 5).

Mükelleflerin ödeme güçlerine göre doğru orantılı olarak vergilendirilmeleri mükelleflerin vergiye uyumu açısından son derece önemli bir unsurdur. Mükellefler ödeme güçlerine göre doğru orantılı olarak vergilendirilmez ise mükellefler adaletsizliğe uğradıklarını düşünüp vergilemeye karşı olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşabileceklerdir. Buna bağlı olarak mükelleflerin üzerine psikolojik bir yük binecektir (İpek ve Kaynar, 2009: 180).

Vergiler tahsil edilirken devletlerin mükelleflerle işbirliği içinde olması ve mükelleflerin vergilemeye karşı bakış açısını olumsuz etkileyecek faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Vergi idaresi ve mükellefler arasında daha iyi ilişkiler kurulabilmesi için vergi psikolojisi göz önünde bulundurulmalıdır (Demirtaş, 2017: 17).

1.8.2. Vergi Politikalarını Etkin Kılma Amacı

Vergilerin kamu harcamalarını finanse etmesi dışında ekonomik istikrarı sağlama, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, gelir dağılımında adaleti sağlama gibi amaçları da vardır. Buna bağlı olarak vergilerin etkin kullanılması bu amaçların daha iyi bir şekilde yerine getirilmesine olanak sağlayacaktır.

Vergilerden beklenen bu amaçların gerçekleştirilmesi için vergi politikalarının etkinliği artırılmalıdır. Vergilerin etkinliğinin artması için ise mükelleflerin memnun olduğu vergisel politikalar seçilmelidir. Buna bağlı olarak da vergisel politikalara karşı mükelleflerin nasıl tepkiler vereceği önceden belirlenmelidir. Dolayısıyla mükelleflerin psikolojisinin incelenip vergilemeye karşı tavır ve tutumlarının öğrenilmesi gerekmektedir.

2. BÖLÜM

2. MÜKELLEFLERİN VERGİLEMEYE KARŞI TEPKİLERİ VE TEPKİLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tahsil edilen vergiler sonucunda mükelleflerin net gelirinde bir azalma meydana gelmektedir. Mükelleflerin net gelirindeki bu azalma sonucu vergilemeye karşı birtakım tepkiler oluşmasına neden olabilir. Bununla beraber devletler tarafından vergilerin nasıl toplandığı nasıl harcandığı da mükelleflerin davranışlarının oluşmasında etkili olmaktadır.

2.1. Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Davranışlarını Belirleyen Faktörler

Mükelleflerin vergileme karısındaki davranışlarını belirleyen birçok faktör vardır. Bunların devletler tarafından bilinmesi vergi politikalarının mükellefleri etkilemeyecek şekilde oluşturulması için çok önemlidir. Bu faktörleri bireylerin sosyal psikolojik ve kişisel özelliklerinin incelendiği bireysel faktörler, bireylerin vergi sistemleri, vergi politikaları ve karar vericiler tarafından nasıl etkilendiğini inceleyen çevresel faktörler, vergi koyma ve vergi oranlarını belirleme yetkisine sahip siyasal faktörler ve o dönemin konjonktürünü inceleyen konjonktür faktörleri olmak üzere dörde ayırabiliriz.

2.1.1. Bireysel Faktörler

Bireylerin sahip olduğu özellikler her bireyin vergiye karşı farklı bir şekilde tepki göstermesine neden olabilir. Bireylerin elde ettiği gelir, yaş durumu, cinsiyeti, karşılaştığı vergi oranları yaşadığı toplum eğitim durumu, sahip olduğu aile yapısı ve siyasal görüşü gibi kişiden kişiye değişen bu faktörler bireylerin vergiye karşı göstereceği tepkileri etkileyebilir.

2.1.1.1. Gelir düzeyi

Mükelleflerin sahip olduğu gelir düzeyi mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Mükelleflerin geliri düşük ise daha fazla gelir elde etmek için vergi kaçırabilirler. Kaçırdıkları bu vergiler sonucu gelirlerinde bir artış meydana getirirler (Çoban, 2004: 42).

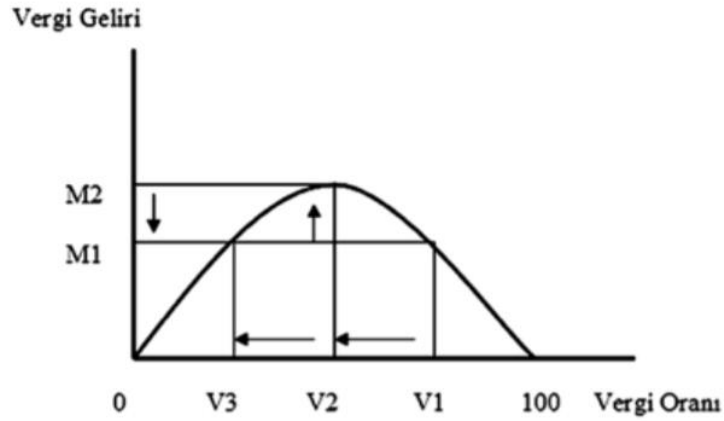
Milli gelir seviyesi de ülkedeki vergi gelirlerini etkileyen önemli bir faktördür. Gelir dağılımında bir bozulma meydana getirmeyen milli gelirdeki artış mükelleflerin vergi

ödeme gücünü artırır. Bunun sonucunda ülkenin vergi gelirlerinde bir artış meydana gelecektir. Kişi başına düşen milli gelirdeki artış sonucu bireyler en az geçim miktarının üzerinde bir gelire sahip olacaktır. Aksine milli gelirdeki bir azalış sonucu vergi gelirleri azalacaktır (Eroğlu, 2018: 58).

Toplam gelir düzeyi yüksek olan kesimin marjinal tasarruf oranı marjinal tüketim oranından fazladır. Toplam gelir düzeyi düşük olan kesimin ise marjinal tüketim oranı marjinal tasarruf oranından fazladır. Gelir düzeyi düşük olan kesimin gelirinin büyük bir kısmı zorunlu tüketim giderleri olarak harcanır. Zorunlu tüketim grubunun vergi oranlarındaki bir artış düşük gelir sahibi bireyler tarafından daha ciddi tepkilerle karşılaşılır (Demirtaş, 2017:18).

2.1.1.2. Vergi oranları

Vergi oranlarını mükelleflerin davranışları üzerinde yalnızca belirli bir etkisi olan bir faktör olarak değil siyasi, mali, ekonomik ve sosyal değişkenleri direkt veya dolaylı olarak etkileyen bir faktör olarak tanımlamak gerekmektedir. Vergi oranlarının artması bir noktaya kadar gelirleri arttırmaktadır. O noktadan sonra vergi gelirleri azalmaya başlamaktadır. Bu etki literatürde Laffer eğrisiyle açıklanmaktadır (Sağdıç, 2019: 1589).

Kaynak: Eriç 2009

Şekil 2.1. Laffer eğrisi

Şekil 2.1.'de Laffer eğrisi gösterilmektedir. Şekilde gösterilmek istenen vergi oranı sıfır olduğunda verginin toplanamayacak olması ve tersi durumda yani vergi oranının %100 olması durumunda gelirin tümü vergi olarak alınacağı için üretim olmayacak ve bu nedenle yine vergi toplanamayacaktır. Vergi oranının V3'ten V2'ye arttırılması durumunda vergi gelirlerinin M1'den M2'ye artması varsayılırken vergi oranlarının V2'den V3'e arttırılması

durumunda ise çalışan kesim ve üreticilerin kazançlarının çoğunu vergi olarak ödediği için çalışma saatleri ve üretim azalacak ve bu nedenle vergi gelirleri M2'den M1'e gerileyecektir (Eğilmez, 2016). Vergi oranlarının yüksek olması nedeniyle gelir artışı ve gelir azalışı arasında bir değiş tokuş bulunmaktadır. Eğer vergi oranları aşırı derece de yüksek ise insanlar gelirini azaltmamak için yasadışı yollara başvuracaktır. Ya da çalışma gayretleri düşebilir, ülkeden ayrılıp yurt dışında iş arayabilirler. Bu koşullar sonucunda vergi oranlarında gerçekleşen bir azalma vergi gelirlerinde bir artış doğurabilir (Ulbrich, 2011: 173).

2.1.1.3. Yaş düzeyi

Mükelleflerin vergiye karşı gösterdikleri tepkiler yalnızca dışsal etkenlere bağlı değildir. Mükelleflerin gösterdiği bazı tepkiler içsel kaynaklı olabilmektedir. Yaş düzeyi içsel kaynaklı etkenlerden biridir.

Yaş düzeyi ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda genç yaştaki mükelleflerin ileri yaştaki mükelleflere göre vergilemeye karşı daha isteksiz olduğu ortaya konmuştur. Vogel tarafından 1974 yılında yapılan bir çalışmada yaşlı insanların vergiye uyumunun gençlere oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Spicer ve Lundstedt tarafından 1976'da yapılan başka bir çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır (Slemrod, 1985: 233). Bunun nedeni genel olarak genç yaştaki mükelleflerin gelirlerinin henüz istedikleri seviyede olmaması, gelirlerinin büyük bir kısmını tüketime harcamaları ve daha iyi yaşam standardına ulaşma isteklerinden dolayı vergi kaçırmaya daha çok eğilimlidirler. İleri yaşlardaki mükellefler ise belirli bir yaşam seviyesine ve belirli bir gelire sahip oldukları için vergilemeye karşı tepkileri katı olmayacaktır (Çataloluk, 2008: 221).

2.1.1.4. Cinsiyet

Vergileme de cinsiyet farklılığı üzerine yapılan ilk çalışma Betty R. Jackson ve Valeire C. Milliron tarafından 1986 yılında yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaya göre kadınların vergi konusunda erkeklere göre daha itaatkâr olduğu ortaya konmuştur (Jackson ve Millioron, 1986: 156). Jackson ve Jounen tarafından 1989'da yapılan başka bir çalışmada vergi cezaları ve vicdan azaplarının cinsiyetler arasındaki algılama düzeyi karşılaştırılmış ve kadınların vicdan azaplarının ödeyecekleri cezalara karşı daha ağır bastığı belirtilmiştir (Jackson ve Jounen, 1989: 140). Vergileme de cinsiyet farklılıkları ile ilgili yapılan çalışmalarda genel kanı kadınların vergilemeye karşı erkeklere göre daha uyumlu olduğudur (Çoban, 2004: 47).

2.1.1.5. Medeni durum

Mükelleflerin vergilemeye karşı tavır ve tutumlarını belirleyen bir diğer faktörde medeni durumdur. Vergilemeye karşı bekar ve evli mükellefler kıyaslandığında bekar mükelleflerin vergilemeye karşı daha uyumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bekar bireylerin daha rahat bir yaşam sürmesi evli bireylerin ise aile sorumluluğuna sahip olduğu için gelir kaybına tahammül edemeyecek olması evli bireyler vergi kaçırmaya bekar bireylerden daha çok meyillidir.

Clofelter tarafından yapılan bir anket çalışmasına göre evli bireylerin bekar bireylere göre vergi kaçırma konusunda daha istekli olduğu ortaya konmuştur. Bunun sebebi ise evli bireylerin bekar bireylere göre daha fazla sorumluluğunun bulunması ve daha fazla bir gelir kaybına tahammülü olmaması olarak belirtilmiştir (Closfelter, 1983: 368).

2.1.1.6. Eğitim seviyesi

Vergilemeye uyum faktörü olarak eğitim, vergi mükelleflerinin vergi kanunlarını kavrayabilme bunlara uyma kabiliyetleriyle ilgilidir. Eğitim faktörü ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi mükelleflerin genel ve herkesçe bilinen mali bilgilere sahip olduğudur. İkincisi ise mükelleflerin vergi kaçırma olanakları hakkında bilgi sahibi olduğudur. Birinci faktör vergiye uyumu artırırken ikinci faktör ise mükelleflerin vergi kaçırmaya yönelmesine neden olmaktadır (Jackson ve Milliron, 2002: 64).

Eğitim faktörü incelendiğinde eğitim düzeyi arttıkça vergiye gönüllü uyumun arttığı düşünülmektedir. Öğrenim seviyesi yüksek olan bireylerin yasaları daha iyi kavradığı ve buna bağlı olarak da yapılan yasal değişikliklere daha kolay uyum sağladıkları vergilerin mali ve sosyal işlevleri hakkında daha çok bilgi sahibi oldukları ve vergi kaçırma eğilimlerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Vogel tarafından yapılan bir araştırma daha az eğitilmiş bireylerin vergilemenin işlevleri hakkında daha az bilgi sahibi olduğu ve vergiye uyumlarının daha az olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır (Çiçek ve Sabbağ, 2016: 49). Eğitim seviyesi bireylerin vatandaşlık bilincini ve devlete karşı olan sorumluluk hissini arttırarak vergiye uyumunu kolaylaştırmaktadır.

2.1.1.7. Din

Din, inanç, gelenek ve görenekler mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen önemli bir faktördür. Mükelleflerin vergiye uyumunu arttırmak için alınan hukuki ve idari önlemlerin yanında din, inanç, gelenek ve göreneklerinde göz önünde bulundurulması gerekir (Öztürk, 2019: 795).

Adam Smith'e göre dindarlık rasyonel düşünce biçiminin bir bileşenyken Freud ise dinden mantık dışı olarak bahsetmiştir. Din toplumsal sağduyuyu artırırken yasadışı davranışların önüne geçebilir. Çünkü din sosyal değerleri güçlendiren bir sitemdir (Gökbunar, Selim, Yanıkkaya, 2007: 80). Ross ve McGee tarafından İsviçre'de yapılan ampirik çalışmaya göre kendini dindar olarak tanımlayan mükellefler inançsız mükelleflere göre vergi kaçırmaya daha çok karşı çıkmaktadır (Ross ve McGee, 2011: 12).

2.1.1.8. Mükelleflerin diğer mükellefler hakkında görüşleri

Vergi karşısında mükelleflerin takındığı tavır ve davranışlar başka bir mükellefin takındığı tavır ve davranışlardan etkilenebilir. Aynı gelir düzeyine sahip mükelleflerden biri vergi ödevini yerine getirmiyorsa diğer mükellefler üzerinde vergilemeye karşı olumsuz tutum ve davranışlar gelişmesine neden olabilir. Özellikle devletler tarafından çıkarılan vergi afları vergisini ödemeyen mükelleflere gelir avantajı sağladığı için vergi ödevini eksiksiz bir şekilde yerine getiren mükelleflerin vergilemeye karşı olumsuz tavır sergilemesine neden olabilmektedir.

Toplumda vergi kaçırmanın yaygınlaşması ve bunun sonucunda vergi kaçırın mükelleflerin ceza almaması vergi ödevini tam olarak yerine getiren mükelleflerin vergi kaçırmaya eğilim göstermesine neden olabilir.

Belirli kurallar çerçevesinde toplanan vergilerin mükellefler tarafından kanunlara uygun şekilde ve aynı duyarlılıkla yerine getirilmesi gerekmektedir. Maalesef tüm mükellefler aynı duyarlılıkla davranmamaktadır. Vergi ödevini beyan usulü olarak yerine getiren mükellefler vergi ödevini kaynakta kesinti olarak yerine getiren mükelleflerin aksine bu durumu suiistimal edebilmektedir. Bu durumda kaynakta kesinti yoluyla vergisini ödeyenler gelirin göre vergisini tam öderken beyan usulü vergisini ödeyenler gelirini daha az göstererek daha az vergi ödeyebilmektedir. Bu suiistimal sonucu vergisini kaynakta kesinti olarak ödeyen mükellefler için ortaya adil olmayan sonuçlar çıkmaktadır.

Yükümlülüklerini tam ve eksiksiz olarak gerçekleştiren mükellefler yasalar çerçevesinde hareket etmeyip vergi ödevini tam olarak yerine getirmeyen ve bunun sonucunda ceza almayan mükellefleri gördükçe haksızlığa uğradıklarını hissettikleri için vergi yükünü oldukça ağır hissederler (Şenyüz, 1995: 40).

Bu konu hakkında yapılan bazı anket çalışmaları vardır. Shcholz ve Lubell (1998) tarafından Amerika'da anket yöntemiyle yapılan bir çalışmaya göre mükelleflerin birbirine olan güveninin artması vergi gelirlerinde bir artış getirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Shcholz ve Lubell, 1998: 416). Yüce ve Gerçek tarafından Türkiye'de yapılan başka bir anket çalışmasına göre ise mükelleflerin vergilerin herkes tarafından eksiksiz bir şekilde ödenmediğini düşündüğü sonucu çıkmıştır (Yüce ve Gerçek, 1998: 24).

2.1.1.9. Mükelleflerin siyasal iktidar hakkındaki görüşleri

Mükelleflerin mevcut siyasal iktidara güveni vergi uyumunu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Vatandaşların tercihlerine saygı duyan ve onların güvenini kazanan iktidarlar daha fazla destek alacak ve bu nedenle güvenilir bir iktidar vergiye uyumu arttıracaktır. Vatandaşları vergi ödemeye teşvik edecek bu da vergi ödeme motivasyonunu arttıracaktır. Yüksek düzeyde aşılana güven vatandaşların kendi tercihlerini ifade etmesine izin verir ve devletle özdeşleşmeyi geliştirir (Torgler, Schneider ve Schaltegger, 2008: 26).

Siyasal yönetim biçimlerinin vatandaşlar üzerin de vergi ödeyip ödememe konusunda etkisi olabilir. Mesela despotik rejimler veya mutlak monarşilerde vergilemeye karşı halk tarafından verilen tepkiler bu konuya örnek teşkil edebilir (Aktan, 2012:8). Bu duruma bakarak demokratik yönetim şekillerinin vergilemeye uyumu arttırdığı sonucuna varabiliriz.

Mevcut iktidarın izlediği vergi politikaları mükelleflerin vergi kararlarını iyi veya kötü yönde etkileyebilir. Kendisine uygun siyasi partiyi iktidara getirmiş mükellefler bu hükümetin uyguladığı vergi politikalarına karşı uyumlu ve sıcak bakarken muhalif mükellefler ise mevcut hükümetin uygulamış olduğu vergi politikalarına karşı uyumsuz davranabileceklerdir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001).

Sonuç olarak siyasal iktidarların sadece kendisine yakın ve oy aldığı mükelleflere yönelik politikalar değil muhalif veya karşıt görüşlü mükellefler için de uygun politikalar üretmelidir. Aksi durumlarda mükelleflerin mevcut iktidara karşı güveni azalacak ve vergiye karşı olumsuz yaklaşacaklardır.

2.1.1.10. Mükelleflerin devlete olan bağılılığı

Bağılılık vergi sistemlerinin arzu edilebilirliğı ve kolektifin yararına hareket etme ve bireyin vergisini iyi niyetle ödeme ahlaki yükümlülük duyguları hakkındaki inançları yansıtır. Vergi idaresini meşru otorite olarak kabul edilir ve iyi bir şekilde davrandığı sürece iyi huylu bir güç olduğu varsayılır (Braithwaite, 2003: 18).

Devlet ve yükümlü arasındaki bağ psikolojik bir sözleşme olarak addedilmektedir. Bu bağ beraberinde yüksek sadakat ve güven duygusunu getirmektedir. Bu psikolojik sözleşme karşılıklı güven duygusu ve iş birliğine dayanarak oluşturulmaktadır. Yükümlünün devlet hakkında sahip olduğu iyi veya kötü düşünceler mükelleflerin vergiye karşı uyumu etkileyebilecek önemli bir faktördür.

Devlete olan bağılılık sayesinde vergi mükellefleri yükümlülüklerini herhangi bir vergi idaresinin zorlaması veya baskısı sonucu değil sivil ve ahlaki nedenlerden dolayı yerine getirir. Vergilemede doğru şeyi yapmak vergiye uyum için anahtar faktördür. Bu durumda vergi otoritesi vergi yasalarını basitleştirerek ve mükelleflere destek sağlayarak vergilemeye teşvik sağlayabilir. Mükelleflere sağlanan kamu hizmetleri ve mali öz kaynaklar tatmin edici olduğu sürece mükelleflerin vergiye uyumu da o denli artacaktır (Mitu, 2016: 79). Aynı şekilde bireysel düzeyde vergi otoritesinin mükellefe karşı saygılı ve nazik davranması devlete bağılılığı arttırıp vergilemeye gönüllü uyumun oluşmasını sağlar (Wenzel, 2002: 54).

Mükellefler ile vergi idaresi arasındaki ilişkinin olumsuz etkilenmesi durumunda direnç ve inancını yitirme davranışları gelişebilir. Bu davranışları gerçekleştiren mükellefler spekülasyon oluşturabilir ve vergi kurallarını ihlal edebilirler. Böyle durumlarda vergi idareleri yasal vergi mevzuatını doğru şekilde anlatmalı ve kamu harcamalarının nasıl yapıldığı şeffaf bir şekilde açıklanmalıdır. Bunlara rağmen olumlu geri dönüşler alınmazsa yasaları ihlal eden ve vergi kaçıran mükelleflerin vergi idareleri tarafından cezalandırılması en doğru karardır (Mitu, 2016: 79, 80).

2.1.1.11. Mükelleflerin kamu harcamalarına bakış açısı

Finansmanı vergiler olan kamu harcamalarının nasıl yapıldığı şeffaflık mükelleflerin vergilere karşı bakış açısını etkileyen önemli bir faktördür. Toplanan vergilere ek olarak vergilerin nasıl ve ne şekilde harcanacağı hakkında mükelleflerin bilgilendirilmesi

vergileme karşısındaki davranışlarını olumlu şekilde etkileyebilir. Bundan dolayı kamu harcamaları yapılırken olabildiğince şeffaf ve adil olunması gerekmektedir (Kirchler, Schneider ve Maciejovsky, 2001: 2).

Devletin yaptığı tüm kamu harcamaları mükellefler tarafından israf ve savurganlık yönüyle oldukça detaylı bir şekilde incelenmektedir. Yapılan herhangi bir israf veya savurganlık mükellefler tarafından olumsuz karşılanıp vergilemeye karşı uyumsuzluğu arttıracaktır (Finkelstein, 2009: 969).

Kamu harcamaları ve vergiler (mali bağıntı) arasında 1963 yılında Mueller tarafından ABD’de yapılan bir anket çalışması vardır. Ankette kamu harcamalarının arttırılmasını mı azaltılmasını mı ya da aynı şekilde kalması gerektiği sorulmuştur. Ankete katılanların yüzde yetmiş yaşlılara harcanan gelirlerin daha da arttırılmasını yüzde altmış ise yoksullara harcanan gelirlerin arttırılmasını istemiştir. Ancak bu iki harcamanın vergilerin arttırılmasıyla yapılacağına söylendiğinde harcamaların artmasını isteyenlerin oranı yarı yarıya azalmıştır (Mueller,1963: akt. Tunçer, 1997: 115).

Aşırı bürokrasi kaynakların nitelikli ve faydalı bir şekilde üretilmesinin yerine bürokratların desteklenmesi gibi boş yere harcanmasıyla sonuçlanabilir. Kaynakların gereksiz ve amaçlanmamış ve bazı kesimlerin menfaati gibi kullanımlara aktarılmasına neden olan yolsuzlukla sonuçlanabilir. Ayrıca kaynaklar nitelikli, faydalı ve adil kullanılsa bile etkin bir üretim olmayabilir. Bu nedenlerden dolayı kaynakların bürokratik sistemlerde kaynakların faydalı kullanımlarından çok savurgan kullanıldığına inanılır (Myles, 2000: 54). Bu gerekçelerden dolayı bürokratik sistemlerde mükellefler kaynakların etkin kullanılmadığını düşündükleri için vergi verme konusunda istekli olmazlar.

Bireylerin vergilerle ilgili kanuni sorumluluklarını yerine getirebilmek için sadece gözetim ve denetim sistemlerinin yanı sıra merkezi irade tarafından üretilen malların kalitesinin de arttırılması malların nitelikli olması ve herkes için adil olması da önemlidir. Çünkü vergi sisteminin git gide karmaşık bir hal almasıyla birlikte vergi yükümlülerinin beyan bildirimlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmeleri için vergi birimlerinin yükümlülere yeterli derecede yardımcı olması ahlaki bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Bunlara bağlı olarak vergi idaresinin sorumlu ve adaletli bir şekilde davranması vergi uyumu üzerinde uzun dönemli olarak bir artış sağlayacaktır.

2.1.1.12. Vergi denetimi ve vergi cezalarının etkisi

Mükellefler vergi ödeme ve vergi kaçırma arasında karar verirken bir fayda maliyet analizi oluşturur ve bu fayda maliyet analizi sonucu iki durum arasında tercihini yapar. Bu kararını etkileyen en önemli faktörlerin başında şüphesiz vergi denetimlerinin sıklığı ve vergi ceza oranlarının yüksekliği gelir. Mükellefler vergi kaçırma sonucunda yakalanmaları halinde karşılaşacakları yaptırımlar ödeyecekleri cezalar ile vergi kaçırma sonucu elde edeceği faydayı karşılaştırması vergilemeye karşı davranışını belirleyecektir.

Denetimlerin asıl amacı bireylerin kanunlara uygun şekilde hareket etmesini sağlamaktır. Mükelleflerin denetlenme ihtimallerini düşünmesi bile yükümlülüklerini kanunlara uygun şekilde yerine getirme eğilimlerini arttırır. Yapılan ampirik çalışmalar sonuçlar kesin olmasa da yüksek cezalar ve denetim olasılığının vergi kaçakçılığının önüne geçtiği ve denetim ile gönüllü uyum arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Dubin ve Graetz, 1990: 395-409). Yine Alm, Jackson ve Mckee (1992) tarafından yapılan başka bir çalışmaya göre denetim sıklığının artması ile doğru beyanın artması arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Ancak aynı çalışmaya göre yüksek vergi cezalarının vergiye gönüllü uyumun artmasında çok az bir etkisi olduğu ortaya konmuştur (Alm, Mckee ve Jackson, 1992: 109-112). Aynı şekilde önceki denetimlerin gelecekte de denetim olacağı olasılığı varsayımı altında gelecek yıllardaki vergi uyumunu arttırabileceği söylenebilir (Çelikkaya ve Gürbüz, 2006: 128).

Vergi denetimi vergi doğuran olaylarla ilgili işlemlerin sonuçlanması ve elde edilen gelirin mükellefler tarafından beyan edilmesinden sonra vergi idaresi tarafından ödenmesi gereken vergilerin doğru olup olmadığını kontrol etmek üzere yapıldığı için mükelleflerin vergisel olayları ve bu olaylarla ilgili belge ve defterlerde yapılan incelemelerle eksiklik veya hile varsa ortaya çıkması ve düzeltilmesine olanak verir. Bunların yanında hata ve eksiklik oluşmasının önüne de geçebilir (Gümüş, 2005: 230) Mükelleflerin yürürlükteki mevzuata uyup uymadığını kontrol etmek ve mükellefin vergi kaçırma eğiliminin önüne geçmek vergi denetimlerinin temel amacıdır. Vergi denetimlerini gerekli kılan nedenler ise vergi kaçırılmasının önüne geçilmesi, ekonomik nedenler, sosyal nedenler, vergi bilincinin arttırılması ve hukuki nedenlerdir.

Vergi denetimlerinde mükelleflerin vergi doğuran işlemlerini beyan etmemeleri durumunda yakalanmasıyla birlikte alacakları cezanın vergi doğuran işlemlerini beyan etmesi durumunda ödeyecekleri vergiden düşük olması durumunda vergi kaçırmaya eğilim gösterebileceklerdir (Yurdadoğ ve Tunçay, 2006: 810).

2.1.2. Çevresel Faktörler

Mükellefler vergi karşısında sergilediği davranışlar yalnızca bireysel faktörlere bağlı değildir. Mükellefler aynı zamanda buldukları toplumdan, merkez idare tarafından oluşturulan kanunlardan da etkilenebilir. Mükelleflerin merkezi irade tarafından oluşturulmuş bu kurallara yaş cinsiyet eğitim düzeyi fark etmeksizin uyması zorunludur. Mükelleflerin elde ettiği gelirler yaşadığı toplumda var olan vergi sisteminin gerektirdiği koşullara göre ödemesi zorunludur. Bu kural ve kanunları koyan vergi idaresi ile mükellef arasında var olan ilişki mükellefler üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler oluşturabilmektedir.

2.1.2.1. Vergi sistemi

Vergi sistemi; içerisinde vergi idaresini, vergi yasalarını ve vergi yargısını bulduran geniş kapsamlı bir kavramdır. Vergi sisteminin iyi bir işleyişe sahip olabilmesi için içinde bulunan çarkların birbirine uyumlu ve ahenk içinde çalışması gereklidir. Buna dayanarak bir ülke içerisinde uygulanacak vergi politikası bu üç unsurun aksayan yönlerini giderebilecek nitelikte olmalıdır. İyi uygulanan bir vergi politikası krizlerin önüne geçmek ve oluşmasını engellemek için oldukça önemlidir (Can, 2003: 89). Ayrıca etkili bir vergi sistemi vergi mükellefleri, memurlar, çalışanlar, yasal düzenlemeler ve fiziki koşullar gibi birçok faktörün oluşturduğu bir kavram olarak tanımlanabilir. Bu faktörlerden birinin eksik olduğu bir düzenlemenin başarı ihtimali düşüktür. Çok iyi bir yasal düzenleme var olsa bile memur ve çalışanlar istenilen verimlilikte olmadığı sürece bu düzenlemelerden istenilen sonuçlar elde edilemeyecektir (Cansız, 2006: 120).

Vergi sistemi iki temel açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi kaynak etkisidir. Vergi sistemindeki kaynak etkisi genel anlamıyla kaynak dağılımı değildir. Kaynak etkisi vergicilikte tanımlandığı şekilde vergi sisteminin reel kaynak yaratma etkisidir. Burada bahsedilen vergi sisteminin ekonomi için reel olarak ek kaynak yaratmasıdır. Buradan anlaşılıyor ki vergilerin kaynak etkisi dar anlamlı kaynak dağılım etkisini aşarak reel kaynak yaratma etkisini de içermektedir. Vergi sisteminde ikinci amaç

ise gelir etkisidir. Burada bahsedilen vergileme de kaynak dağılımının ve kaynak kullanımının üretim üzerinde oluşturduğu gelir değişikliğidir (Önder, 1983: 35-36).

Vergi sistemindeki karmaşıklık mükellef davranışlarına etkisi

Vergi sistemindeki karmaşıklık vergilemeye gönüllü uyumu olumsuz etkileyebilen bir faktördür. Devletlerin vergi idarelerinin amacı bireylerin gelirlerine göre vergi toplayarak adil ve herkes tarafından kabul edilen bir vergi sistemi oluşturmaktır. Böyle bir vergi sistemi kurmak her devletin en büyük arzularından biridir. Fakat böyle bir vergi sisteminin beraberinde karmaşık bir yapıyı getirmesi kaçınılmazdır. Çünkü adil bir vergi sistemi oluşturmak için vergi indirimleri, vergi kredileri, vergi muafiyeti, en az geçim indirimi ve çeşitli vergi istisnalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunların hayata geçirilmesi sonucunda vergi sistemi karmaşık bir hal alacaktır (Moody, 2001: 3).

Karmaşık vergi sistemleri ve kurallarından kaynaklanabilecek yüksek uyum maliyetleri mükellefleri vergi kaçırmaya yöneltmekle kalmaz aynı zamanda vergi mükelleflerinin ahlaki vicdanını zayıflatan ve hatta vergi idaresi tarafından verilen bir ceza olarak algılanıp mükellefler üzerinde bir öfke yaratabilir. Yasama organları buna göre uyum maliyetlerini arttıran ve daha fazla kaçakçılığı teşvik eden vergi düzenlemelerinin karmaşıklığını arttırarak kaçakçılıkla mücadele kısır döngüsünden kaçınmalıdır (Franzoni, 2000: 65).

Vergi sistemlerinin karışık olduğu durumlarda mükellefler bir tür mali yanılısma ile karşı karşıyadır. Yani eğer mükellef çeşitli vergi oranlarıyla karşı karşıya ise ödemesi gereken vergi miktarını tespit etmekte zorluk çeker. Vergi oranları çok değişken olmasa bile mükellef üstleneceği vergi yükünü kavrayamamış olabilir. Bu durumda net bir vergi oranı var olsa bile mükellefler üstlendikleri vergi yükünü tam olarak kavrayamazlar (Şahin, 2016: 58).

Vergi sistemlerinden kaynaklanan karmaşıklık sadece koyulan kurallara bağlı olarak ölçülemez. Denetim ihtimalinin yüksek olduğu vergi sistemlerinde maliyetlerin kaynağı tutulan ayrıntılı muhasebe kayıt defterleridir. Sağlıklı ve usulüne uygun bir kayıt oluşturmak ve vergi sistemlerinin karmaşıklığını anlamak için bir uzmandan yardım almak gerekir. Bu durum mükellefler üzerinde ek uyum maliyetlerine neden olmaktadır. Bu durumları önlemek için vergi kanunlarının kesin ve kolayca anlaşılabilir olmalıdır. Böyle bir vergi sistemi bireylerin vergiye uyum maliyetlerini azaltıp vergilemeye karşı gönüllü uyumu arttırır (Kaplou, 1996: 138).

Vergi aflarının mükellef davranışlarına etkisi

Vergi affi ödenmemiş vergi faturalarının tümünü gönüllü olarak ödedikleri takdirde cezasının tamamının veya bir kısmının göz ardı edilmesine olanak veren bir hükümet programıdır. Parle ve Hirlinger (1986) vergi affını suçlu vergi mükelleflerine cezai veya hukuki cezalara maruz kalmadan vergi ve faizleri geri ödeyerek hesaplarını temizlemek için bir kerelik bir fırsat sağlayan bir politika olarak tanımlar (Sayidah ve Assagaf, 2019: 4)

Vergi affi cezai veya medeni hukuk tarafından tahsil edilemeyen veya ödenmemiş vergi borçlarını ödeyerek hesaplarını temizlemek için vergi suçlularına sunulan bir vergi politikasıdır. Vergi affından yararlanan mükelleflerin bir süre içinde ödenmemiş ve vadesi gelen borçlarının geri ödemesine izin verilir. Bu politika bireylerin veya firmaların vergi cezalarını azaltarak vergi borçlarını çözmeleri için olanak sağlar (Alm ve Beck, 1993).

Vergi affının genel amacı vergi kaçakçılarının vergi ödemeye ikna edilmesidir. Gelecekteki cezaların daha sıkı olacağı ve kaçakçılığın ahlaki bir yanlış olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu iknalar sonucu ise bu tür çabalar gelecekteki vergi kaçırma olayları azalmalıdır. Standart bir dönemde beklenen faydalı bir modelde bir vergi mükellefinin bazı vergilerden kaçtığını ancak tüm vergilerden kaçmadığını, tespit olasılığındaki artışa, kaçınma cezasına veya kaçılan vergilerin miktar başına psişik maliyetine karşılık olarak uyumu belirleyeceğini göstermektedir (Fisher, Goddeeris ve Young, 1989: 16). Ross (1986) bulgularına göre hemen hemen tüm kamu görevlileri af programının temel amacının af dönemi sona erdikten sonra uygulama mekanizmasını arttırmak ve vergi mükelleflerinin vergi ödemelerini ve gelecekte vergiye uyumlarını arttırmak olduğunu belirtir (Dubin, Graetz ve Wilde, 1992: 1060-1061).

Devletlerin vergi affi neticesinde oldukça fazla gelir elde etmesi çıkarılan af kanunu sonrası vergi uyumunu azaltabilir. Çünkü bu fazlalık vergi kaçakçılığının boyutunun bulunan ülke vatandaşlarının bilgisine sunulmaktadır. Sahip olunan bu bilgiler mükelleflerin vergi denetim ihtimali hakkındaki düşüncelerinin revize edilmesine neden olabilir. Bu durum çoğu kez kötü yönde etkileyebilir. Vergi afları sonucunda toplanan gelirin büyüklüğü ayrıca önceden yapılmış denetimlerin ne denli yetersiz olduğunu göstermektedir.

2.1.2.2. Vergi idaresinden kaynaklanan sorunların mükellef davranışlarına etkisi

Vergi idarelerinin amacı vergi yasalarına uyumu sağlamak ve vergi mükelleflerinin hizmet memnuniyetini arttırmaktır. Vergi mükelleflerinin davranışlarının ve vergilemeye yönelik tutumlarının daha iyi anlaşılması vergi idarelerinin daha iyi ve daha güçlü politikalar geliştirmesine katkı sağlar. Bir vergi idaresinin çalışması hem uyumu hem de müşteri hizmetlerini kapsayan faaliyetleri içerir.

Mükellef ve vergi idaresi her zaman karşı karşıya geldiği için vergi idaresi tarafından mükelleflere karşı gösterilen tutum ve tavır vergi mükelleflerinin davranışlarını önemli bir ölçüde etkileyebilir. Mükellefi önemsemeyen bir vergi idaresi mükellefin vergi kaçırmaya veya vergi vermemeye olan eğilimini arttıracaktır. Vergi idareleri mükellefler tarafından ödenen en az vergi miktarı kadar önemsenmektedir. Aynı zamanda vergi idareleri tarafından uygulanacak yanlış bir vergi politikası veya vergi memurları tarafından uygulanacak saygısızca bir muamele ile karşılaşan mükellef vergiye karşı olumsuz davranışlar sergileyecektir. Bu yüzden vergi idaresinin bu durumların bilincinde olması gerekmektedir. Bilinçli bir vergi idaresinin olması durumunda mükellef vergiye karşı daha az direnç gösterecektir (Çataloluk, 2008: 222).

Vergi mükellefleri vergi idaresinin vergileri adil bir şekilde topladığını düşünmüyor ise bu vergiye uyumu olumsuz etkileyecektir. Adalet ve güven algısı vergi idareleri için kaçakçılığı azaltmak için kullanılan en önemli araçlardan biridir. Vergi ödeme motivasyonu adaletten önemli ölçüde etkilenir. Bireylere güven aşılamanın anahtar noktası vergilerin şeffaf bir şekilde toplamak adil bir şekilde davranıldığını halka yansıtmaktır. Vergi idaresi bu alanlarda taahhüt verebiliyorsa uyumluluk olumlu şekilde etkilenir. Vergi idaresi tarafından uygulanan hizmet-müşteri yaklaşımı yaptırımlara dayanan hırsız-polis yaklaşımından daha fazla güveni teşvik eden bir yaklaşımdır. Vergi mükelleflerine vergi idaresi tarafından ne kadar saygılı davranılırsa vergiden kaçınma ihtimali o kadar azdır. Bu da doğru şeyi yapma arzusuna katkıda bulunur (Walsh, 2012: 456).

Geleneksel vergi idareleri hatalar yapıldıktan sonra (vergi beyannameleri açıldıktan veya ödemeler yapıldıktan sonra) tespit etmek ve düzeltmek üzerine odaklanır. Bununla birlikte birçok ülkenin vergi idarelerinde hataları oluşmadan önce önlemeye çalışan daha önleyici anlayış getirmek için artan bir eğilim vardır. Bu vergi mükelleflerinin davranışlarını ve motivasyonlarını daha iyi anlamakla bağlantılıdır. Bazı vergi idareleri bu şekilde değişen davranışları risk veya uyum stratejilerinin merkezine yerleştirmişlerdir (OECD, 2012).

Vergi idaresinin personel yapısından kaynaklanan sorunlar

Vergi idarelerinin mükelleflere en iyi şekilde hizmet etmesi gerekmektedir. Böyle bir hizmet içinse donanımlı, tecrübeli ve bilgili vergi memurlarına ihtiyaç vardır. Bozuk bir personel yapısına sahip olan vergi idaresi mükelleflere kaliteli ve yeterli hizmet sunamayacaktır. İstenilen seviye de olmayan hizmet mükelleflerin vergiye karşı gönüllü uyumunu olumsuz şekilde etkileyebilecektir (Ayyıldız, Vural ve Demirli, 2014: 41).

Vergi dairesinin hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli koşullar sadece etik politikalar gibi iç kurallar değil aynı zamanda personelin motivasyonu, nitelikleri, etkisi, stresi ve sağlığıdır. Vergi dairesi personelinin sadece resmi olarak nitelikli olmaları ve iyi kişisel özelliklere sahip olmaları değil bunların yanında organizasyonlarda görevlerini verimli bir şekilde yerine getirme fırsatların sahip olmaları temel öneme sahiptir. Verimlilik mümkün olabildiğince çabuk karışıklıkları çözmek ve mükellefler için en uygun ve iyi çözümler üretmek demektir. Mükellefler kaliteli bir hizmet alma hakkına sahiptir. Bu hak bilgilere ve kamu hizmetlerine hızlı vaka yönetim süreçlerine doğru kararlara uygun olarak erişilebilirliğin yanı sıra ilgili personel tarafından nazik bir şekilde muamele görmeyi de içermektedir. Bunları sağlamak için personellere gerekli eğitim verilmelidir (Höglund, 2016: 113-118).

İstihdam edilen personelin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve aldığı gelirin kendisine yetecek düzeyde olması da etkili bir vergi sistemi için gereklidir. Aksi durumlarda çalışan personellerin mükelleflere karşı iyi davranışlar göstermesi beklenemez. Personelin toplanmasına aracı olduğu vergilerin devlet tarafından verimsiz bir şekilde kullanılması, heba edilmesi ve toplanan bu vergilerin bazı kesimlere devletler tarafından haksız bir şekilde dağıtılması personelin motivasyonunu olumsuz etkileyecektir. Personellerin bu durumlardan olumsuz etkilenmesi sonucunda mükelleflere karşı olumlu davranışlar geliştirmesi beklenemez (Çataloluk, 2008: 222).

Etkili bir vergi sistemi için aynı zamanda yeterli sayıda personel istihdam ettirilmelidir. Yeterli sayıda personelin istihdam edilmediği durumlarda çeşitli aksaklıklar yaşanabilir. Böyle durumlarda mevcut personelin üzerine daha çok yük binecek ve buna bağlı olarak yapılan işlerde karışıklık iş yetiştirememesi ve personelden istenilen verim alınamayacaktır. Bu ve bunun gibi durumların oluşmaması için oluşacak iş yükünün tespit edilip oluşan duruma göre personel alımı yapılmalıdır.

Vergi idaresinin mükelleflere yaklaşımı

Vergi idarelerinin mükelleflere yaklaşımı mükelleflerin vergilemeye gönüllü uyumu konusunda büyük önem teşkil etmektedir. Vergi idaresi yeniden yapılandırılmış olan ülkeler genellikle “*mükellefe karşı*” bir yaklaşım yerine “*mükellef ile birlikte*” yaklaşımını benimsemiştirler. Vergi idarelerini mükellef odaklı yaklaşıma göre oluşturmuşlardır. Bu yaklaşıma bağlı olarak vergi mükelleflerinin bakış açılarındaki herhangi bir değişiklik önem kazanmış ve bu bakış açısını inceleme odaklı çalışmalar başlatılmıştır (Gerçek vd., 2014: 18).

Vergi idarelerinin mükellef odaklı çalışmaları mükelleflerin vergilemeye karşı gönüllü uyumunu olumlu şekilde etkileyecektir. Çalışmalarını mükellef odaklı yürüten vergi idareleri işlerin zaman kaybı olmadan gerçekleştirilmesi, adil davranılması mükelleflerin sorunlarına kesin çözüm bulunması gibi durumlara özellikle dikkat etmelidir. Vergi idaresi memurlarının işlerini yaparken mükellef odaklı davranması mükelleflerin vergiye karşı direnç oluşturmasının önüne geçebilecektir. Bunun da mükelleflerde vergi bilincinin artması ve gönüllü uyumu artırma gibi pozitif sonuçları olacaktır. Vergi idarelerinin güven duyulan bir yer olması mükelleflerin vergi borçlarını gönül rahatlığıyla ödemesine katkı sağlayacaktır (Alkan, 2009: 36).

Vergi idaresi ile mükellefler arasındaki oluşturulmak istenen güven duygusunun anahtarı vergilerin tahsilini şeffaf bir biçimde gerçekleştirmek ve yaklaşımın algılanan adaletini vurgulamaktır. Vergilemeye karşı daha istekli mükellefler vergi idareleri tarafından ödüllendirilir. Bu mükelleflerin vergi kaçırması daha az olasıdır. Bu durum mükelleflerin doğru şeyi yapma arzusuna katkıda bulunur. Vergi mükelleflerinin tüzükleri ve vergi mükelleflerinin dürüst olduğu varsayımı bu tür bir yaklaşımı oluşturmaktadır.

Vergi mükellefleri için uygun iadeleri sunmaya ve gönüllü olarak vergi ödemeye teşvik eden bir ortam oluşturulmalıdır. Bu ortam halkla ilişkiler yoluyla vergi mükellefleriyle genel iletişim, istişare ve genel rehberlik gibi durumları içerir.

2.1.2.3. Ekonomik konjonktürün mükellefler üzerindeki etkisi

Vergiler devletlerin ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde oluşan sorunları giderebilmek için başvurdukları en önemli maliye politikası araçlarından biridir. Ekonominin içinde bulunduğu stagfasyonist, enflasyonist ve deflasyonist dönemlerde

mükelleflerin reel ücretlerinde gerçekleşecek değişikliklere bağlı olarak hissedecekleri vergi yükü, mükelleflerin vergilemeye karşı birtakım tepkiler vermesine neden olabilecektir (Aydoğan, 2017: 21).

Mükelleflerin vergiye karşı takındığı tavır ülkede o an var olan ekonomik konjoktüre göre değişebilir. Sahip olunan ekonomik durum mükelleflerin vergiye karşı uyumunu olumlu veya olumsuz tavır almasına neden olabilir. Kamu maliyesi tarafından bakıldığında enflasyon bir çeşit vergilemedir. Çünkü enflasyon mükellefler için bir gelir kaybı yaşatmaktadır. Bu da mükelleflerin alım gücünü düşürmektedir. Enflasyon sonucu devletler tarafından elde edilen gelir ise enflasyon vergisi olarak adlandırılmaktadır.

Enflasyon oranlarının yüksek olduğu ve özellikle artan oranlı vergi sistemi kullanılan bir ülkede vergi kaçırma eğilimleri artacaktır. Bunun nedeni vergi öncesi nominal gelirin enflasyon sonucu değişen dinamik bir dünyada fiyat değişim oranının kaçırma isteğini arttırmasıdır. Enflasyon dönemlerinde nominal gelirin enflasyon ile aynı oranda artmış olsa bile vergi öncesi reel gelirin enflasyon oranı altında kalır. Enflasyon vergi mükellefini bir üst vergi tarifesine taşıırken mükellefin reel geliri enflasyon oranının altındadır (Crane ve Nourzad, 1986: 218-219). Buna ek olarak enflasyon oluşmasının en temel kaynaklarından biri olan para basma faaliyeti de mükelleflerin vergiye kaçırma eğilimlerini arttırabilir. Devletlerin para basma faaliyeti sonucu yaratılan enflasyon vergi kaçırma cezalarını reel olarak azaltır ve bu azalma mükellefin risk iştahını arttırıp mükellefi vergi kaçırmaya teşvik eder (Caballe ve Panades, 2004: 587).

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyebilen bir diğer ekonomik gösterge de milli gelirdir. Mükelleflerin ödedikleri verginin milli gelirin içindeki payı vergi yükü olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kişi başı düşen yıllık milli gelir ile katlanılan vergi yükü karşılaştırılarak mükelleflerin ödedikleri vergi sonucu ne kadar fedakarlığa katlandıkları belirlenir. Kişi başı yıllık milli gelirin düşük olduğu ülkelerde mükellefler vergi yükünü ağır bir şekilde hissedeceği için vergi ödeme konusunda isteksiz davranacaklardır. Kişi başı milli gelirin yüksek olduğu ülkelerde ise ödenen vergi tutarı milli gelirin küçük bir kısmına denk geldiği için mükellefler katlandıkları vergi yükünü hafif bir şekilde hissedeceklerdir (Ateş, 2016: 46).

Finansal serbestleşme sonrası özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerinde oldukça yüksek dış ve iç borçlar, gelir eşitsizliği, istikrarsız ekonomi gibi olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Dışa açık ekonominin beraberinde getirdiği para ve faiz piyasalarındaki ani konjonktür değişiklikleri döviz kurunun öngörülememesi yatırımcıları riske sokmuştur. Bunlar nedeniyle yatırıma dönüşmeyen gelirin ekonomi için oluşturduğu maliyet oldukça yüksektir. Bu durumda mükellef gelirin vergi nedeniyle azalmasından rahatsızlık duymakta herhangi bir ekonomik faaliyetten ekonomik istikrarsızlık nedeniyle kaçınmaktadır. Gelirindeki azalma nedeniyle mükellef vergiden kaçınmak için yollar aramakta veya verginin ikame etkisi nedeniyle çalışmamayı tercih etmektedir (Biberoğlu, 2006: 45).

2.1.2.4. Siyasal yapı ve devletlerin yönetim anlayışlarının mükellefler üzerindeki etkisi

Devletin ve diğer tüm kamu kuruluşlarının var olmasının sebebi toplumsal yaşamın bir sonucu olan kamu ihtiyaçlarının karşılanması gereğidir. Devletin bu kamu ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı kaynakları kamusal hizmet üretiminde kullanması ve oluşan bu bileşimin nasıl ve ne biçimde olması gerektiği literatürde kamusal tercih ile belirlenir. Yapılan bu hizmetler kendine özgü bir siyasal karar alma süreci aracılığı ile oluşturulur. Siyasal karar alma mekanizması ile oluşturulan siyasal tercihlerin; kamu maliyesi bakımından önem arz eden kamusal malların üretim ve tüketimin belirlenmesine yönelik alınacak kararlara da egemen olması kamu maliyesi ve siyasetin biliminin arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır (Demircan, 2004: 594).

Kamu maliyesi ve siyaset bilimi arasındaki var olan bu ilişki bize vergilerin ekonomik etkilerine ek olarak siyasi etkilerinin de var olduğunu gösterir. Ama bu etki tek taraflı bir etki değildir. Siyasi karar alma mekanizması sonucu oluşturulan vergi politikaları sonuçlarını, kamusal tercih olarak tekrardan siyasal karar alma mekanizması üzerinde gösterecektir.

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kronik sorunların başında ekonomik ve siyasi istikrar sorunları gelmektedir. Böyle ülkelerde vergi politikaları üzerinde siyasi otoritenin ağırlığı oldukça fazladır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde var olan siyasi otoriteyi elinde bulunduranların hissedilir derecede fazlaca yetkilere sahip olmaları; buna karşın kamusal tercihi ortaya koyarak bu yetkileri siyasi otoriteye veren toplumu birinci derecede etkilemesine rağmen siyasi otoritenin yapılan bu tercih sonrası topluma müdahale hakkı vermemiş olması bu ülkelerde oluşan sorunların temelini oluşturur.

Vergilemeye karşı mükelleflerin davranışlarını belirleyen diğer bir faktör bağlı bulunulan ülkenin yönetim biçimidir. Vergileme ile ilgili verilen kararlar o ülkenin yönetim biçimiyle çok yakın bir ilişki halindedir. Demokratik veya mutlak rejim gibi farklı rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelerde mükelleflerin vergilemeye karşı davranışları da farklı şekillenecektir. Örnek verecek olursak otoriter rejimlerde mükelleflerin vergilemeye karşı düşüncelerini ifade edebilme, yetki sahibi olma veya herhangi bir tercih hakkı yoktur. Bunun aksine demokratik rejimlerde mükellefler dolaylı bile olsa uygulanacak vergi politikalarına etki de bulunabilirler. Demokratik yönetim şeklinin hüküm sürdüğü ülkelerde mükellefler istedikleri siyasi partiyi iktidara getirebileceklerdir. Ayrıca demokratik yönetim anlayışının bulunduğu ülkelerde mükellefler diledikleri zaman vergilerin nasıl kullanıldığı nereye harcandığı gibi konularda hesap sorabilme hürriyetine sahiptirler. Bu yönden incelendiğinde mükellefler için demokratik bir yönetim şeklinin daha avantajlı olduğu söylenebilir.

2.2. Mükelleflerin Vergilemeye Gösterdiği Tepkiler

Devletler için hayati bir öneme sahip olan vergiler bireyler için zorunlu bir ödeme ve gelirlerinde azalma meydana getiren bir yükümlülüktür. Bireylerin vergilemeye katlanabilmeleri ve herhangi bir zorlama olmadan vergi ödevini yerine getirmeleri vergi oranları ve vergilemenin adil olup olmaması gibi faktörlere bağlıdır. Vergi yükünün dağılımında bir adaletsizlik söz konusuysa mükellefler vergiden kaçmak için çeşitli yollara başvurabileceklerdir. (Taşkın, 2010: 76).

Kendi ekonomik dengesini sağlamak için mükellefler vergileme sonucu azalan gelirini yükseltmek amacıyla ekonomik etkinliğini arttırarak ek gelir sağlamak isteyecektir. Ancak bu ek gelir yaratma imkânı, iş bölümü ve kişiler arası değişime rekabete dayalı ekonomilerde genellikle mümkün olmayabilir. Bunlara dayanarak mükellef gelirini eski seviyede tutmak için ikinci yola başvuracaktır. Mükellef tüketimini azaltmak isteyecektir. Buradan hareketle vergilemeye karşı tepkilerini göstermek için dolaylı ve dolaysız yollara başvurabilir. Vergilemeye karşı dolaylı tepkiler aylıklığı tercih etmek (ikame etkisi) tüketimi ve tasarrufu kısma yatırımı azaltma vergi borcunu geciktirme oyunu başka bir siyasi partiye verme olurken dolaysız tepkiler ise vergi kaçakçılığı, vergi reddi ve vergi isyanı gibi durumlardan oluşturmaktadır (Şahin ve Yereli, 2018: 175).

2.2.1. Vergi Kaçırma

Mükelleflerin yükümlülüklerini bilinçli bir şekilde eksik olarak yerine getirmesi veya yasalara aykırı bir şekilde yerine getirildiği durumlarda vergi kaçırma söz konusudur. Vergi kaçırma mükelleflerin yasal vergi mevzuatına karşı gelme kararı vererek bu kararın uygulamaya dökülmesi sunucu devlete karşı işlenen bir suçtur. Bu ifadeye dayanarak vergi kaçırma kasıt unsuru aranmaktadır. Geniş anlamda vergilemeye karşı koyma dar anlamda incelenecek olursa; yasal mevzuatlara aykırı davranarak devletin koyduğu kanunlara karşı gelmek ve minimum veya hiç vergi ödememek şeklinde tanımlanabilir. Vergilerin oranlarının yüksek olması vergi kaçırma eğilimi olan rakip kişi veya kurumların karşısında kazanma şansının devam ettirilebilmesi için en az düzeyde vergi verme uğraşısı gibi nedenler vergi yükümlülerinin vergi kaçakçılığı yoluna başvurmasına neden olmaktadır.

Hiçbir hükümet yükümlülüklerini tam olarak yerine getirebileceği konusunda vergi mükelleflerine güven duymaz. Bunun nedeni mükelleflerin bir kısmının şüphesiz yükümlülüklerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesine rağmen çoğu mükellef vergi borçlarını ödemeyecektir. Ayrıca bazı mükellefler yasal olarak vergilerini öderken yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmezler ve bu davranış tespit edilmezse mükellef tarafından yıllarca sürdürülebilir. (Ozili, 2019: 2).

Vergi kaçırmanın yakalanması tespit edilmesi ve incelenmesi zor bir durumdur. Çünkü hepsini ele alan tek bir bilgi kaynağı yoktur. Çoğu ülkede sahip olunan tek kaynak rastgele denetimlerdir. Bu denetimler bildirilmemiş serbest meslek gelirlerini vergi kredilerinin suiistimallerini ve daha genel olarak nispeten basit vergi kaçırma biçimlerini ortaya çıkarmanın güçlü bir yoludur. Ama rastgele denetimler zengin ve tatmin edici sonuçlar vermez. Çünkü rastgele denetimler ile bütün mükelleflerin incelenmesine olanak vermez (Alstadsaeter, Johannesen ve Zucman, 2017: 2074).

Vergi kaçırma sonucu devletler toplanan vergilerden istediği verimi alamayacaktır. Buna bağlı olarak devletler ya vergi oranlarını arttıracak ya da yeni vergiler koyarak kaynak yaratmaya çalışacaktır. Özellikle vergi kaçakçılığından kaynaklanan vergi açıklarının emisyonla kapatılması sonucu fiyatlar artacak ve bireylerin satın alım gücü azalacaktır. Sonuç olarak vergi kaçırma mükelleflerin vergisini düzenli ödeyen mükellefler üzerinde olumsuz etkileri olacaktır (Waud, 1985: 1-2).

Vergi kaçırmak için birçok farklı yol denenmektedir. Bazı yollar şu şekilde sıralanmaktadır (Kapusuzoğlu, 2008: 125-126):

- İthalat ve ihracatın vergi cennetlerinden geçirilerek karın bir kısmının burada bırakılması
- Ekonomik faaliyet gelişmiş bölgelerde yapılırken daha az vergi verilen kalkınma öncelikli bölgeleri merkez olarak gösterilmesi
- Transfer fiyatlaması yoluyla ilişkili şirkete mal ve hizmetin düşük veya yüksek fiyata satış veya alış sonucu elde edilen karın bir kısmının yurt dışındaki daha az vergili bir ülkede oluşturulması
- Basit usulde vergilendirilen mükellefin her isteyene belge vermesi ve bu belgelerin kayda alınmaması veya daha farklı tutarlarla kayda alınması
- Serbest meslek vasfındaki ürün ve hizmetlerin vergi oranlarının düşük olması nedeniyle ortada bir eser varmış gibi telif kazancı adı altında ödenmesi
- Option, forward, swap ve future gibi işlemler yoluyla ortada altın kredi veya hisse senedi olmadan tamamen kâğıt üzerinde masraf gösterilmesi
- Mevcut karın mali araçlar aracılığıyla ileriki senelerde gösterilmesi
- Vergi dairesine kaydolmadan faaliyetin sürdürülmesi
- Envanter kayıtlarında çeşitli oynamalar yapılması
- Mal ve hizmetlerin satışı karşılığında fatura düzenlememek veya tutarı eksik gösterilmesi
- Mükellefin gerekli kaideleri sağlamadan muaf veya istisna gösterilmesi
- Çalıştırılan elemanın işe girişinin geç gösterilmesi
- Taksitli satışlar sonucu oluşan vade farkının defterlerde gelir olarak gösterilmemesi
- Vergiden muaf tutulan dernek ya da vakıflar üzerinden faaliyetlerin sürdürülmesi

- Gayrimenkul alım satımında taşınmazın değerinin altında gösterilmesi
- Amortismanına ait aktiflerin direkt gider olarak yazılması
- Vefat eden veya herhangi bir varlığa sahip olmayan kişiler adına vergi kaydı açılıp faaliyetlerin bu yollarla yürütülmesi gibi yollara başvurularak vergi kaçakçılığı gerçekleştirilir.

2.2.2. Vergiden Kaçınma

Vergi mükelleflerinin vergileme sonucu gelirlerinde yaşanan kaybı azaltma çabaları tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Çünkü yaşanan vergisel dönüşümler mükelleflerin servetlerini ve tüketimlerini yakından etkilemektedir. Mükellefler bu etkileri en aza indirmek için gerek kanuni gerek kanun dışı yollara başvurmaktadır. Başvurulan vergi matrahını küçültmek veya yok etmek gibi yollar kanuni yollara girmekle birlikte vergiden kaçınma olarak adlandırılmaktadır. Vergiden kaçınma vergi kanun ve mevzuatlarına aykırı davranmaksızın mükelleflerin yükümlülüğünden kurtulması ve hazinede gelir kaybı yaşanması olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir tanıma göre ise vergiden kaçınma vergi yükünün üçüncü bir kişiye devredilmeksizin vergi yükünden kaçmaktır. Mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini kanunlara uygun şekilde azaltması veya yok etmesi durumunda vergiden kaçınmadan bahsedilmektedir. Vergiden kaçınma kanunlara göre herhangi bir suç teşkil etmemekte ve bu nedenle kanunlarda vergiden kaçınmayla ilgili ceza bulunmamaktadır (Taşkın, 2010: 78). Genel olarak vergiden kaçınma yollarından üst gelir grubundaki mükelleflerin yararlandığını söylemek doğru olacaktır. Çünkü vergiden kaçınmak için gerekli maliyetleri (muhasebe birimleri, mali müşavir) alt gelir grubundaki mükelleflerin karşılaması oldukça güçtür (Savaşan, Odabaşı, 2005: 17-18).

Kanuni olarak herhangi bir ceza almadan vergi borcunun ortadan kaldırılması veya azaltılması genellikle yasal boşluklardan kaynaklanan fırsatların mükellefler tarafından değerlendirilmesiyle mümkün olmaktadır. Vergi kanunlarına göre herhangi bir suç işlenmemiş olarak görüleceğinden bu davranışa karşı verilecek bir ceza bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak vergiden kaçınma yasal boşlukların kullanımı ve vergi doğuran olayla bir ilişkiye girilmemesi gibi iki temel dayanağa sahiptir (Polat, 2013: 42).

Vergiden kaçınmak için mükellefler temel olarak iki yola başvurmaktadır. Bu yollardan ilki mükellefin vergi doğuran olay ile ilgili ilişki kurmamasıdır. Bu olaya örnek

olarak bireyin emlak vergisinden kaçınmak için ev satın almak yerine kiraya çıkması gösterilebilir. İkinci yol ise, bireylerin vergi ödememek veya ödeyecekleri vergileri en aza indirmek için yasalardaki boşlukları kullanmasıdır. Bu olaya bireyin kurduğu işletmenin türünün veya konumunun ödenecek verginin en aza indirilmesi amaçlanarak belirlenmesi örnek teşkil edebilir.

Veriden kaçınma ile ilgili bazı örnekler şöyle sıralanabilir (Hellaç, 2017: 87):

- Bireysel işletme olup gelir vergisine tabi olmak yerine daha çok vergi indirimlerine sahip olan kurumlar vergisine tabi olarak aynı gelire bağlı olarak daha az vergi ödemek
- Bütün yıl boyunca aktif olarak kullanılmamasına rağmen yılın son günü alınarak aktife kaydedilen değer için hiç eskime ve yıpranma olmaksızın amortismanın gider olarak yazılmasına bağlı olarak verginin düşürülmesi
- Kısa bir süre için otomobil ihtiyacı olan işletmenin otomobil satın almak yerine kiralarak kiralama olayını gider olarak yansıtması
- Bir şirketin faaliyetlerinin bir kısmını veya tamamını gelişmemiş bölgelerde gerçekleştirerek daha az vergi ödemesi
- Yüksek gümrük vergisine sahip iş makinelerini hazır bir şekilde ithal etmek yerine daha az vergiye sahip parçalarını ithal edip yurt içinde montajlayarak
- Tarım ürünlerini manavdan veya pazardan almak yerine çiftçiden alarak KDV'den kaçınılması gibi örnekler verilebilir

Tüm bireyler kanunla belirtilen yasal çerçeve içerisinde vergi ödevlerini yerine getirmek ile yükümlüdür. Ancak vergi yükümlüsü olmak için ayrı bir çaba sarf etmek gibi bir zorunluluğu yoktur. Belirli bir seviyenin altında gelir elde edenlere vergi ödememe fırsatı tanındıysa bu fırsattan yararlanmak tüm bireylerin ortak hakkıdır (Mercan, 2006: 14).

Yasalardan kaynaklanan boşlukların verdiği olanaklar neticesinde vergi oranlarındaki artışın mükelleflerin vergiden kaçınmasını arttırabileceği kabul edilmektedir. Ayrıca vergiden kaçınma ekonomik ve sosyal açıdan fayda yaratması sebebiyle hükümetler tarafından bazı zamanlarda teşvik edilebilir. Ancak istenilen sonuçların çıkmaması da mümkün olabilmektedir. Örnek olarak sigara üzerinden alınan vergiler bireylerin sigara

tüketimini azaltarak sosyal açıdan yararlı olurken yüksek gelir vergisi bireyleri uzmanı olmadığı işlere yöneltebileceği için ekonomik olarak istenilen verim alınamayacaktır (Çiçek, Karakaş ve Yıldız, 2008: 52).

2.2.3. Verginin Yansıtılması

Ülke ekonomisi için önemli bir etkiye sahip olan ve birey ve kurumlar üzerinde yük teşkil eden vergiler kamu harcamaları olarak bireylere geri döner. Ancak ekonomik olarak oldukça önemli olan vergiler bahsi geçen birey ve kurumlar tarafından sürekli bir kısmı veya tamamı başkalarına devredilmeye çalışılmaktadır. Şartlar el verdiği sürece bu şekilde mükellefler vergi yükünden kurtulabilmektedir. Bu durum vergi yansımaları olarak adlandırılmaktadır. Vergi yansımaları vergi borcunun bir kısmı veya tamamının fiyat mekanizmaları vasıtasıyla birkaç aşamadan geçerek başkalarına devredilmesidir. Başka şekilde anlatılmak istenirse mükelleflerin taşımak istemediği vergi yükünü başkalarına aktarmasıdır (Taşkın, 2010: 81).

Verginin yansımaları fiyat mekanizmasına bağlı olarak dört aşamada gerçekleşir (Aslan ve Şentürk, 2012: 2):

- Verginin ödenmesi: verginin mükellef tarafından ilgili merciiye ödenmesi vergi yansımalarının ilk aşamasıdır.
- Verginin vurgusu: ödenen vergi nedeniyle oluşan vergi yükünün mükellef üzerinde yarattığı olumsuz etkidir.
- Verginin yansıtılması: mükellef üzerinde oluşan baskı sonucu mükellef fiyat mekanizmasını kullanarak bu yükü başkalarına, yansıtılmayla karşılaşanların da bir başkasına aktarmasıyla oluşan aşamadır.
- Verginin yerleşmesi: sonsuz bir döngüye sahip olmayan vergi yansımalarının bir mükellefin başka bir mükellefe vergiyi aktarmasının mümkün olmamasıdır. Vergi yansımalarının son alıcısı olan mükellef verginin hamili (taşıyıcısı) olarak adlandırılmaktadır.

Vergiler ileri ve geri olmak üzere iki yönlü yansiyabilir. Vergilerin ileri yansımaları mal ve hizmet fiyatlarında bir artışa sebebiyet vermekte ve elde edilen sabit faktör reel gelirlerinin düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Vergilerin geriye doğru yansımaları durumunda ise mal ve hizmet fiyatlarının yükselmesi gözlenmeden üretim faktör gelirlerinin reel olarak

düşmesi söz konusu olmaktadır. Genel olarak bakıldığında çok istisnai koşullar oluşmadığı sürece vergiler iki uç arasında kısmen geri ve kısmen ileri yansımaktadır. İleri veya geri yansımalar piyasa tiplerine, piyasa koşullarına ve piyasa faktörlerine bağlıdır. Piyasa tiplerine bakıldığında monopol piyasada ileri yansımının şiddeti tam rekabet piyasasına oranla düşük kalmaktadır. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa monopol piyasada vergi daha çok geriye yansırken tam rekabet piyasalarında daha çok ileri yansımaya söz konusu olmaktadır. Piyasa faktörleri açısından bakıldığında ise veri arz fonksiyonu altında talep esnekliği azaldıkça vergi daha çok ileriye yansırken talep esnekliğinin arttığı durumlarda ise vergi daha çok geriye yansımaktadır. Veri talep fonksiyonu altında ise arz esnekliği azaldıkça vergi daha çok geriye arz esnekliği arttıkça vergi daha çok ileriye yansımaktadır (Önder, 1985: 24)

Belirlenen politikaların amaçlarına ulaşması için verginin yansımalarının süreci oldukça önemlidir. Verginin yansımalarının önemsenmeden yapılan vergi politikalarının oluşturulması durumunda belli bir takım sosyal hedeflerle bir mal ya da bir sosyal grup üzerinde gerçekleşen vergi yansıtma özellikle vergiden arındırılması gereken sosyal grup üzerinde kalabilmekte ve sosyo-ekonomik hedeflerden sapılmaktadır. Bu yüzden etkili bir vergi politikası oluşturulmak istenirken verginin yansıtılmasını göz önünde bulundurmamak oldukça önemlidir.

2.2.4. Vergi Cennetleri

Vergi cenneti kavramı 1950'li yılların başından beri kullanılmaktadır. Vergi cennetleri olarak anılan off-shore finans merkezleri için üzerinde uzlaşmış tek bir tanım bulunmamaktadır. Bir tanıma göre vergi cennetleri, bireyler ve kurumlar tarafından ödenen vergilerin en aza indirmek için kullanılan anormal derecede düşük vergi oranlarına sahip veya hiç vergi oranı olmayan vergi bölgeleridir (Holtzblatt, Jermacovics ve Epstein, 2015: 35). Diğer bir tanıma göre ise vergi cennetleri yabancı yatırımcılar için uygun vergi oranları sunan ülkeler ve bölgelerdir. Düşük kurumlar vergisi ve düşük gelir vergisi vergi cennetlerinin temel özelliği olmakla beraber banka gizliliği ve başka özelliklerinde vergi cennetlerinde bulunabilmesi söz konusudur. Vergi cennetleri aynı zamanda bireyleri ve kurumları yüksek vergi oranlarından korumak için vergisel teşvikler sunan ülke ve bölgeler olarak da tanımlanabilir (Bennedsen, Zeume, 2017: 1221).

Vergi cenneti ülkeler genelde sermaye giriş çıkışı için kolaylaştırılmış bir sisteme, güçlü finansal altyapıya ve gelişmiş ülkelerin sahip olduğu gibi likidite fazlasına sahiptir. Vergi cennetleri sermaye ihraç eden ülkelerin, küreselleşmenin ve vergi sistemlerinin artan etkileşimi sayesinde uluslararası etkilere sahiptir. Vergi cennetlerinden kaynaklanan bu etkiler diğer ülkelerin gelirlerinde bir azalma meydana getirmektedir. Bu etkilere bağlı olarak vergi cennetleri yabancı yatırımcı için çekim merkezi olmaktadır. Çünkü vergi cennetlerin de elde edilen vergi sonrası karlar hem daha az vergi oranlarıyla vergilendirilmekte hem de vergi cennetlerinde yapılan işlemler neticesinde dünyanın herhangi bir yerinde elde edilen gelirler vergiden kaçınmayı kolaylaştırmaktadır (Yıldız ve Demir, 2019: 333).

Tablo 2.1. Vergi cenneti ülkeler.

OECD (2000)	Gravelle (2015)		AB (2018)
Andorra	Andorra	Monsterrat (İngiltere)	Amerikan Samoa
Anguilla (İngiltere)	Anguilla (İngiltere)	Monako	Bahamalar
Antigua ve Barbuda	Antigua ve Barbuda	Nauru	Bahreyn
Antiller (Hollanda)	Antiller (Hollanda)	Niue (Yeni Zelanda)	Barbados
Aruba (Hollanda)	Aruba (Hollanda)	Panama	Virgin Adaları (İngiltere)
Bahamalar	Bahamalar	Samoa	Dominika (İngiltere)
Barbados	Barbados	San Marino	Grenada
Bahreyn	Bahreyn	Seyşeller	Guam
Belize	Belize	Saint Lucia	Güney Kore
Cook Adaları (Yeni Zelanda)	Bermuda	Saint Christopher ve Nevis	Macaco
Dominika (İngiltere)	Cayman Adaları	Saint Vincent ve Grenadinler	Malezya
Grenada	Cebelitarık	Singapur	Marshall Adaları
Guernsey (İngiltere)	Cook Adaları (Yeni Zelanda)	Turks ve Caicos (İngiltere)	Moğolistan
Man Adası (İngiltere)	Dominika (İngiltere)	Tonga	Namibya
Jersey (İngiltere)	Grenada	Ürdün	Palau
Liberya	Guernsey (İngiltere)	Virgin Adaları (ABD)	Panama
Lihtenştayn	Hollanda	Virgin Adaları (İngiltere)	Saint Lucia
Maldivler	Hong Kong	Vanuatu	Saint Kitts ve Nevis
Marshall Adaları	İrlanda		Saint Vincent ve Grenadinler
Monsterrat (İngiltere)	İsviçre		Samoa
Nauru	Jersey (İngiltere)		Trinidad ve Tobago
Niue (Yeni Zelanda)	Kosta Rika		Birleşik Arap Emirlikleri
Panama	Man Adası (İngiltere)		Virgin Adaları (ABD)
Samoa	Liberya		
Seyşeller	Lihtenştayn		
Saint Lucia	Lübnan		
Saint Christopher ve Nevis	Lüksemburg		
Saint Vincent ve Grenadinler	Maldivler		
Turks ve Caicos (İngiltere)	Malta		
Virgin Adaları (ABD)	Marshall Adaları		
Virgin Adaları (İngiltere)	Makau		
Vanuatu	Mauritus		

Kaynak: Yıldız ve Demir (2019)

Tablo 2.1’de OECD (2000), Gravelle (2015) ve AB (2018)’den alınmış verilerle vergi cenneti ülkeler listelenmiştir. Bu tablo vergi cenneti olan ülkeler için önemli bir kaynak olsa da bu tablonun yanında ülkelerin finansal gizlilik endeksi de önemli bir yer teşkil etmektedir. Finansal gizlilik endeksi, finansal gizlilik endeks değeri, gizlilik skoru ve küresel finans içindeki payı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Finansal gizlilik endeksi sıralamaları devletlerin gizliliklerine ve off-shore ekonomik faaliyetlerinin büyüklüğüne göre oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu tablo 2018 yılında hazırlanan 111 devleti içeren endeksten alınmıştır. Tabloda bazı seçilmiş devletlere ilişkin veriler bulunmaktadır (Yıldız ve Demir, 2019: 333).

Tablo 2.2. Bazı ülkelerin finansal gizlilik endeksi 2018.

Ülke	Finansal Gizlilik Endeks Değeri*	Gizlilik Skoru**	Küresel Finans Sistemindeki Payı (%)***
İsviçre	1589.5	76.45	4.50
ABD	1298.4	59.83	22.30
Cayman Adaları	1267.6	72.28	3.79
Hong Kong	1243.6	71.05	4.17
Singapur	1081.9	67.13	4.58
Lüksemburg	975.9	58.02	12.13
Almanya	768.9	59.10	5.17
Birleşik Arap Emirlikleri	661.1	83.85	0.14
Guernsey	658.9	72.45	0.52
Panama	625.8	76.63	0.27
Hollanda	598.8	66.03	0.90
Virgin Adaları (İngiltere)	502.7	68.65	0.38
Bahreyn	490.7	77.80	0.11
Jersey	438.2	65.45	0.38
Bahamalar	429.0	84.50	0.04
İngiltere	423.7	42.35	17.37
İrlanda	387.9	50.65	2.66
Türkiye	353.8	67.98	0.14
Bermuda	281.8	73.05	0.04
Marshall Adaları	275.2	72.93	0.04
Man Adası	248.6	63.58	0.09

Kaynak: Yıldız ve Demir (2019)

Tablo 2.2’ye bakılarak vergi cenneti ülkelerin 2018 yılındaki finansal gizlilik endekslerinin de yüksek olduğu anlaşılabilir.

The Centre for Research on Multinational Corporations (SOMO)’nun yaptığı çalışmaya göre vergi cennetleri küresel bir sorundur. Yoksul ülkelerin üzerindeki etkileri dört ana başlıkta incelenebilir (SOMO, 2007: 1):

- Vergi cenneti ülkeler gizli banka hesapları ve off-shore hesaplar sayesinde mükelleflerin bulunduğu ülkedeki yükümlülüklerinden kaçmasına olanak sağlar.
- Çok uluslu şirketler vergi cennetlerindeki paravan şirketlerine sermaye akışlarını

yönlendirerek vergi yüklerinden önemli ölçüde kurtulabilirler. Buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerdeki rakiplerine karşı haksız rekabet avantajı oluşur.

- Finansal kurumlar ve bankalar tarafından vergi cennetlerinde oluşturulan gizli hesaplar siyasi yolsuzluk, yasadışı silah satış anlaşmaları ve diğer suçların gelirlerini aklamayı mümkün kılar.
- Vergi cennetleri yoksul ülkelerde yıkıcı etkilere sahip olan finansal krizlerin oluşmasına katkıda bulunur.

2.2.5. Vergi Grevi

Vergilemeye karşı mükellefler farklı şekilde direnme yollarına başvurmaktadır. Bu direnme şekilleri genellikle bireysel olmakla birlikte bazen kolektif (toplu) bir hal alabilir. Mükelleflerin çok nadir olarak gösterdiği kolektif vergilerden biri vergi grevidir. Vergi grevi olduğu ülkenin, siyasi yapısı, ekonomik konjonktürü, verginin mükellefler tarafından benimsenmesi ve kamu hizmetlerinden yararlanma düzeyleri ve benzeri olgulara dayanarak farklılık gösterebilir. Verginin ilk olarak ortaya çıktığı andan itibaren kolektif tepkilerde direnme şekli olarak ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca neredeyse her ülkede vergi grevleri oluşmuştur. Vergi grevlerine verginin dini bir görev olarak benimsendiği ve vergi ödemenin kutsal bir değer olduğu düşünülen toplumlarda pek rastlanmamasının aksine vergilemeye rasyonel bakış açısıyla yaklaşan verginin kamu hizmetinin bir karşılığı olarak görülen toplumlarda rastlamak oldukça mümkündür.

Vergilemeye karşı oluşan toplu direniş vergi grevi olarak adlandırılmaktadır. Vergi grevi için örnek teşkil eden ilk olay Poujade adlı kişinin liderliğinde 1953 yılında gerçekleşmiştir. Bu olay tarihte Poujade olayı olarak yer almaktadır. Poujade'nin ilk olarak vergi ödemeye karşı bireysel olarak başlattığı bu direnme daha sonra başka bireylerinde katılımıyla örgütsel bir olaya dönüşmüştür. Olay sosyal niteliğini yitirip siyasi nitelik kazanmıştır. Bu grev hareketinden 15 yıl sonra başlayan diğer bir hareket ise Rhones Alp'lerinde başlayan Nicoud¹ vergi grevidir. Poujade hareketinin aksine Nicoud Hareketi ekonomik olarak gelişmiş bir bölgede gerçekleşmiştir.

¹ Nicoud hareketi, ekonomik açıdan gelişmiş bir bölgede gerçekleşmiştir. Bu hareketin sebebi, küçük esnaf ve işletmecilerin vergi düzenlemeleri ile getirilen yüksek vergi oranlarından olumsuz etkilenmeleri ve vergi yüklerinin artmasıdır.

Kamu otoritesinin zayıfladığı ve gücünü kaybetti zamanlarda gerçekleşen vergi grevleri siyasi açıdan tehlike arz etmektedir. Yasalara karşı gelerek oluşan vergi grevleri kamu otoritesinin zayıflamasına neden olmaktadır. Vergi idaresinin vergi greviyle başa çıkması oldukça zor bir durumdur. Çünkü tepki gösteren mükelleflerin bir kısmının ikna edilebilmesi mümkün iken çoğu mükellefin ikna edilmesi güç bir durumdur.

Vergilemeye karşı kolektif tepkilerin oluşması için ülkenin demokrasi kültürünün gelişmiş olması gerekmektedir. Bugün gerçekleşen vergi grevleri daha çok sivil toplum örgütlerinin ve baskı gruplarının harekete geçmesiyle oluşmaktadır.

2.2.6. Vergiye Karşı Pasif Tepkiler

Mükellefler vergilemeye karşı aktif tepkilerin yanında bazı pasif tepkilerde verebilmektedir. Bu tepkiler genel de yasal tepkiler olup herhangi bir suç unsuru teşkil etmemektedir. Şimdi bu tepkiler incelenecektir.

2.2.7. İkame Etkisi

Mükelleflerin artan vergi oranlarına karşı gelirlerinde bir azalma ile karşılaşmaktadır. Bu azalma ve ödenen vergilerin kendilerine bir yararı olmadığı düşüncesi nedeniyle mükellefler vergi vermek istemeyecektir. Bu etkinin nedeni verginin ikame etkisidir. Mükellefler devlete vergi vermemek için çalışmamayı tercih edeceklerdir. Ancak bireyin yaşamını sürdürebilmesi için çalışması gerekmektedir. Bunun nedeniyle bireyler faaliyetlerini kayıt dışı olarak sürdürme yoluna başvuracaktır (Kaplou, 2006: 4,5).

Üretim ve gelir yaratmanın önüne geçen ikame etkisinin oluşmasını engellemek için uygulamaların iyi düzenlenmiş olması gerekmektedir. Vergi ile ilgili düzenlemelerin ikame etkisine neden olup olmadığı incelenmesi yoluyla etkinliğin artırılması yoluna başvurulabilir. Vergisel düzenlemelerin kamu harcamalarına kaynak yaratması ve etkinliğin artırılması amaçlanırken diğer taraftan gelir yaratım fonksiyonlarının zarara uğramaması da amaçlanmalıdır (Akdoğan, 1999: 103).

İkame etkisinin aksine verginin gelir etkisi de bulunmaktadır. Verginin oluşturduğu gelir kaybını telafi etmek amacıyla bireylerin daha çok çalışması ve üretimi arttırması verginin gelir etkisini oluşturmaktadır (Keskin, 2018: 69)

2.2.8. Tüketimi ve Tasarrufu Kısma

Ödediği verginin kendisine herhangi bir dönüşü olmayacağını düşünen mükellef vergiden kurtulmak için tüketimden ve tasarrufundan kısarak ödediği vergiyi en aza indirme yoluna başvurmak isteyecektir. Lüks mallardan alınan Özel Tüketim Vergisi mükelleflerin bu mallara olan talebini ciddi şekilde azaltacaktır. Mükellef tüketimi ve tasarrufunu kısarak elde ettiği gelir ile kişisel gelirin dengelenmesini amaçlamaktadır (Feld ve Frey, 2002: 12).

2.2.9. Üretim ve Yatırımı Azaltma

Kısılan talep sonucunda arz miktarında azalmaya gidilecektir. Vergi maliyet unsuru olarak düşünülmesi nedeniyle artan vergi oranları mükelleflerin maliyetlerinde bir artış meydana getirecektir. Bunun sonucunda mükellef daha fazla vergi ödememek için üretimini azaltma yoluna gidecektir. Vergi oranlarının arzu edilen seviyede olmaması mükellefin vergilemeye karşı nefretle bakmasına bile neden olabilmektedir. Mükellefin üretimi kısması nedeniyle ileride yapacağı yatırımlarda azalma hatta vazgeçme noktasına bile gidilebilir (Alkan, 2009: 37).

3. BÖLÜM

3. VERGİ ALGI VE UYUMUNU BELİRLEYEN FAKTÖRLER: HATAY İLİ ÖRNEĞİ

3.1. Literatür

Cansız (2006) tarafından Afyonda 816 mükellefe vergiye karşı davranışlarının nasıl geliştiğine yönelik anket çalışması yapılmıştır. Yapılan ankette elde edilen sonuçlara göre afyonda mükelleflerin %75 lik kısmı Türk vergi sistemini adaletli bulmamaktadır. Yapılan ankette mükelleflerin %60'ı vergi kanunlarının tam olarak anlaşılmadığını düşünmektedir. Yükseköğretim mezunlarının ise tamamı vergi kanunlarının tam olarak anlaşılmadığını düşünmektedir. Ankete göre mükelleflerin %65'lik kısmı vergi ödevini vatandaşlık görevi olarak görmektedir. Vergi ödeme istekleri ile devlet politikalarının ilgisi olmadığını düşünen mükelleflerin oranı %66'dır. Ankete katılan mükelleflerin yarısından fazlası Türkiye'de vergi bilincinin gelişmediğini beyan etmektedir. Ankete katılan %75'lik kısım vergi ödevini tam ve zamanında yerine getirdiğini beyan etmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada devleti yönetenlerin vatandaşa gerekli olan güvenin verilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Vergi kaçırınların toplum tarafından ayıplanmamasının davranışlarının yanlış olduğunun açıkça beyan edilmemesinin yanlış uygulanan vergi politikalarına dayandırılmaktadır.

Tunca (2011) tarafından Nevşehir ilinde 352 kişiye anket düzenlenmiştir. Anket sosyo-psikolojik açıdan mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Mükellefler çoğunluk olarak mevcut vergi sisteminin adalet sağlayamadığı düşüncesindedirler. Anket değerlendirildiğinde mükelleflerin %35,2'si olumlu beyanda bulunurken %58,3'ü var olan vergi sisteminin adalet sağlayamadığı yönünde görüş bildirmiştir. Aynı zamanda mükelleflerin %33'ü devletin toplanan vergileri etkin bir şekilde kullanamadığı mükelleflerin %74,8'i diğer mükelleflerin vergi mükellefiyetlerini tam olarak yerine getirmediklerini düşünmedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. %56,5 oranında mükellef vergi aflarının vergi ödeme isteğini azalttığı yönünde beyanda bulunmuştur. Mükelleflerin %44,6'sı genel olarak vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnun oldukları şeklinde görüş bildirmiştir. Mükelleflerin %60'lık kısmı verginin zorunlu ve karşılıksız bir ödeme olduğunu belirtmiştir. Tüm bu veriler incelendiğinde Nevşehir ilinde mükelleflerin pek çok farklı değişkenden etkilenerek vergi karşısında tepki ortaya koymuştur.

Aslan (2016) tarafından mükelleflerin vergi karşısında davranışlarının değerlendirilmesi amacıyla Diyarbakır ilinde 520 kişiye anket uygulanmıştır. Anket ki-kare yöntemiyle analiz edilmiştir. Vergi kaçırın kişilere gösterilen tepki ve eğitim seviyesi analiz edildiğinde eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırın kişilere gösterilen tepkinde arttığı tespit edilmiştir. Bu tespit üzerinden eğitim ve ahlak arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılabilir.

Alkan (2009) tarafından Zonguldak ilinde mükelleflerin vergi bilincinin değerlendirilmesi amacıyla 457 kişiye anket çalışması uygulanmıştır. Yapılan anket ki-kare yöntemiyle analiz edilmiştir. Yaş ile vergi yükü arasındaki ilişki incelenmiştir. 35-44 yaş aralığındaki mükellefler vergi yükünün normal olduğunu belirtirken geri kalan mükellefler ağırlıklı olarak kararsız kalmıştır.

Ağcakaya ve Yıldırım (2019) tarafından İstanbul'da gerçekleştirilen vergi mükelleflerinin vergi bilinci ve uygulamaları karşısında davranışlarını inceleyen bir anket çalışması yapılmıştır. Anket 560 vergi mükellefi için uygulanmıştır. Yapılan anket çalışması ki-kare yöntemiyle analiz edilmiştir. Eğitim seviyesi ile vergi bilincinin nasıl artırılabilirliği arasında analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda eğitim seviyesi yükseldikçe, eğitim öğretim seviyesinin artırılması yanıtını tercih edenlerin oranı azalmaktadır. Bu sonuç eğitim seviyesi düşük bireylerin eğitime daha çok önem verdiğini gösterebilir.

Akby (2019) tarafından Afyonkarahisar ilinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket 400 mükellef ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan ankete katılan mükelleflerin %88,3'ü vergi ödevini bir vatandaşlık görevi olarak değerlendirmiştir. Verginin vatandaşlık ödevi olarak değerlendirilmesi cinsiyet olarak değerlendirildiğinde herhangi bir farklılık ortaya çıkmamaktadır. Ankete katılan mükelleflerin görüşleri vergi affı özelinde değerlendirildiğinde mükelleflerin %64,6'sı vergi aflarının adaletsizliğe neden olduğu kanısında değerlendirmede bulunmuşlardır. Mükelleflerin %59,5'i vergi cezalarının vergiye uyumu arttırdığını düşünmektedir. Vergi cezaları yaş ile ortak değerlendirildiğinde genç mükelleflerin %83'lük kısmı orta yaşlı mükelleflerin %57,6'sı yaşlı mükelleflerin ise %64,6'sı vergi cezalarının vergiye uyumu arttırdığını düşünmektedir.

Gürbüz ve Çelikkaya (2006) tarafından yapılan anket çalışması 1750 mükellefe uygulanmıştır. Anketten elde edilen bulgulara göre mükellefler genel itibariyle vergiyi yasal tanımına uygun olarak kabul etmektedir. Önemsiz bir kısım hariç anket uygulanan

mükelleflerin neredeyse tamamı vergiyi “yasal zorunluluk”, “kamu hizmetinin karşılığı” ve “kalkınmanın finansmanı için gerekli bir araç” olarak tanımlamaktadır. Ancak aynı zamanda mükellefler Türkiye’de vergilerin hiçbir zaman tam ödenmediğini, vergi yükünün adil dağılmadığını ve vergi kaçakçılığının olduğunu düşünmektedirler. Yapılan ankette birçok modelin aksine düşük gelirli mükelleflerde vergi kaçırma eğilimi daha fazla çıkmıştır. Yüksek gelir gruplarında ise bu eğilim gelirdeki artışa göre değişmektedir. Ankette mükellefler 21-30 yaşları arasında vergi kaçırma konusunda kararsız iken 31-50 yaş aralığındaki mükellefler vergi kaçırmaya daha çok eğilimlidir. Ancak bu eğilim 51 ve üzeri yaşlarda daha da azalmaktadır. Ankette mükellefler genel olarak denetim artmasının vergi uyumunu arttırdığını düşünmektedir. Bu düşünce meslek ve eğitim durumuna göre hemen hemen her meslek ve her eğitim seviyesinde aynı şekilde hissedilmektedir. Ankete göre cezaların arttırılması vergi uyumunu pozitif yönlü etkilemektedir. Mükellefler genel itibariyle affa karşı çıkmaktadır.

İpek ve Kaynar (2009) tarafından Çanakkale’de 384 kişiye anket çalışması yapılmıştır. Anketten elde edilen sonuçlar Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Kadın ve erkek bireylerin cinsiyete göre vergiye uyumu analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre erkek bireylerin kadın bireylere göre vergiye uyumu daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Yaş düzeyi ve vergiye uyum arasında yapılan analizde bireylerin yaşı arttıkça vergiye uyumunun azaldığı tespit edilmiştir.

Şahbaz ve Saruç (2012) tarafından Sakarya Üniversitesinde bulunan 1351 öğrenciye anket çalışması uygulanmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin %74,2’si ülkemizde vergi yükünün çok ağır olarak algılandığı yönünde görüş bildirmiştir. Yine öğrencilerin %66,6’lık kısmı kamu harcamalarının savurgan bir şekilde yapıldığını düşünmektedir. Öğrencilerin %53,2’si vergi sisteminin adaletsiz olduğu yönünde görüş bildirmektedir. Ankette öğrencilerin %70,9’u denetimlerin yetersiz olduğunu düşünürken yine ankette öğrencilerin %61,6’sı vergi cezalarının yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Koç (2019) tarafından Çorum’da 450 vergi mükellefine yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre mükelleflerin büyük bir kısmı vergi yükünü oldukça ağır hissetmektedir. Ankete göre mükellefler vergi sisteminin adaletsiz ve vergi denetimleri ile vergi cezalarının yetersiz olması nedeniyle vergi kaçakçılığının arttığını düşünmektedir. Ağır vergi yükü mükelleflerin vergi kaçırma yoluna başvurmasına neden olan başka bir etken olarak görülmüştür.

Öz Yalama ve Gümüş (2013) tarafından Eskişehir’de 400 vergi mükellefine anket çalışması uygulanmıştır. Anketten elde edilen bulgulara göre bazı demografik değişkenlerin vergi kaçırmaya etkileri T testi ile analiz edilmiştir. Çalışmada erkek mükelleflerin kadın mükelleflere göre vergi kaçırmaya daha çok eğilim gösterdiği, mükelleflerin geliri arttıkça vergi kaçırma eğiliminin arttığı ve mükelleflerin yaş almasıyla birlikte vergi kaçırma eğiliminin azalacağı yönündeki hipotezler reddedilmiştir. Eğitimin vergi kaçırmaya etkisi test edildiğinde ise mükelleflerin eğitim seviyesi arttıkça vergi kaçırma eğilimlerinin arttığı tespit edilmiştir.

Akıncı ve Başol (2015) tarafından Kırklareli ilinde 396 gönüllüye anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışması incelendiğinde mükelleflerin cinsiyet ile vergi algısı, vergi bilinci ve vergiye karşı tutum ve tavırlar incelendiğinde anlamlı bir fark bulunamamıştır. Eğitim durumu göz önüne alındığında yine aynı şekilde mükelleflerin eğitim seviyesinin gönüllülerin vergiye bakış açısında herhangi bir etkiye sahip olmadığı kanısına varılmıştır. Genelde her eğitim seviyesindeki mükelleflerin vergi hakkında aynı düşünce yapısında olduğu tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen başka bir önemli olgu ise vergi bilincinin arttırılması için yapılması gereken çalışmalardır. Çalışmaya göre gönüllülerin vergi bilincinin arttırılması konusunda en büyük talepleri adil bir vergi sistemidir. Ardından ise devletin şeffaf ve hesap verebilir bir yönetilmesi ve toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi gelmektedir.

Altun, Gürdal ve Beşel (2017) tarafından Sakarya ilinde 380 kişiye anket çalışması uygulanmıştır. Yapılan anketten elde edilen bulgulara göre mükellefler vergi mevzuatını yeterince anlaşılır bulmamaktadır. Çalışma sonuçlarına göre ankete katılan mükellefler vergilerin adil bir şekilde toplanmadığı, vergi oranlarının yüksek olduğu ve ödediği vergileri gelirlerine oranla fazla olarak ödediklerini düşünmektedir. Ayrıca çalışmada mükellefler vergi aflarının vergi ödeme isteğini olumsuz etkilediği görüşünde bulunmuşlardır. Mükelleflerin büyük bir çoğunluğu ödedikleri vergiye karşın devletin verdiği kamu hizmetinden memnun olmadıkları görüşünde hemfikirdir.

Didinmez (2018) tarafından Ankara ilinde 332 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Analiz için sıralı probit yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre yaş ile vergi uyumu arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Sonuçlara göre mükelleflerin yaşı arttıkça vergiye uyumu azalmaktadır.

Vegel (1974) tarafından İsviçre’de vergi yükümlülerine uygulanan anket çalışmasında yükümlülere vergi ile ilgili bilgileri ve duyuruları nereden öğrendikleri sorulmuş soruya yanıt veren mükelleflerin %50,1’i gazetelerden, %44,1’i yayımlanan broşürlerden %28,5’i banka tarafından bilgilendirildiklerini beyan etmişlerdir. Anketten elde edilen sonuçlara göre yükümlülerin vergi karşısında oluşan olumsuz davranışlarının nedeni ağırlıklı olarak vergi bilinci eksikliğidir. Ayrıca vergi politikalarının vergi uyumunu etkileyen bir numaralı unsur olduğu ve devletlerin kamu harcamalarını sosyal faydayı maksimize edecek şekilde harcaması istenmektedir.

Song ve Yarbrough (1978) tarafından Amerika’da uygulanan anket çalışmasından elde edilen bulgulara göre mükelleflerin sadece bir kısmının neden vergi alındığının bilincinde olduğu ve alınan vergilerin nasıl kullanıldığı konusunda bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Bazı mükelleflerin ise gelirlerinin tümünü beyan etmediği tespit edilmiştir. Mükellefler devletin topladığı vergileri adil bir şekilde dağıtmadığı yönünde görüş beyan etmiştir. Anketten elde edilen sonuç ise mükelleflerin vergiye tam olarak uyum sağlayamadığı yönündedir.

Feld ve Frey (2002) tarafından İsviçre’de yapılan anket çalışması vergi makamlarıyla vergi mükellefleri arasındaki psikolojik ilişkinin vergi uyumuna etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre vergi mükellefleri ve vergi makamları arasındaki psikolojik sözleşmenin vergi uyumunu arttırabilen bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca vergi kaçırma davranışına karşı uygulanan vergi cezalarının ağırlığı ve makul seviyelerde olan vergi oranlarının vergi uyumunu olumlu bir şekilde etkilediği tespit edilmiştir.

Torgler ve Schaltegger (2006) tarafından İsviçre’de vergi mükelleflerine anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre kamu harcamalarının adil olması ve verdikleri vergi karşısında aldıkları kamu hizmetlerinin denk olması durumu vergi uyumunu olumlu etkilemektedir. Ayrıca ankete katılan mükelleflerin verdiği cevaplar incelendiğinde vergi sisteminin karmaşıklığı ve anlaşılmasının zorluğu vergi uyumunu olumsuz etkileyen unsurlar arasındadır.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile mükelleflerin vergi karşısında nasıl tavır ve tutum aldıkları ve vergi ödeme davranışını etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Toplanacak veriler vergilerin mükellefler tarafından nasıl algılandığı ve vergi sisteminin uygulanma biçimi hakkında ipuçları vermektedir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Mükelleflerin vergiye karşı tepkilerini ölçmek için kullanılan birçok yöntem vardır. Ancak bu yöntemler arasında en etkili sonuç veren yöntem ankettir. Bu çalışmada da en etkili ölçüm yöntemi olan yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Mükelleflere anket uygulanırken hiçbir yönlendirici bilgi verilmemiştir.

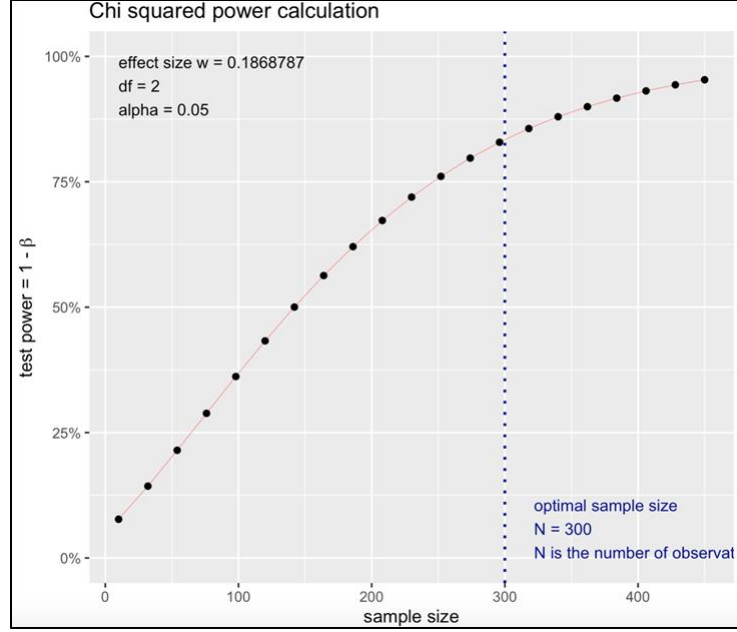
Hatay'da bulunan vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla vergi mükelleflerine 34 soruluk anket uygulanmıştır. Ankette öncelikle mükelleflerin demografik bilgilerine yönelik sorular yer almaktadır. Bu soruların ardından mükelleflerin vergi karşısındaki tepkilerini ölçen sorular gelmektedir.

Anketten elde edilen sonuçlar SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Hipotez testi olarak ki-kare analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar 0,05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Örneklemi ve Kitle

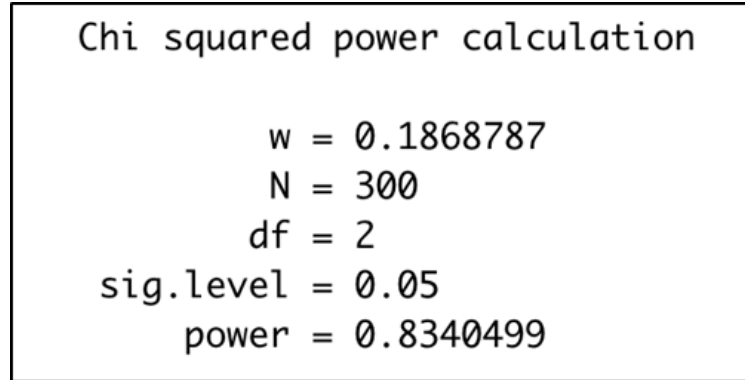
Bu tez çalışması için kaç gözlem ile çalışılacağına karar vermek üzere istatistiksel güç (power) analizi uygulanmıştır. Gerçekleştirilecek olan araştırmaya koşut olarak referans çalışmadan (Akbaş, 2019) incelenen ve cinsiyete göre fiş-fatura alma duyarlılığını test eden ki-kare testi kapsamında, etki değeri $d=0.187$ olarak hesaplanmıştır. Güç analizi için RProject yazılımı ile farklı örneklem sayılarına ilişkin güç değerleri hesaplanmıştır. Güç değerleri hesaplanırken %5 hata payı ($p<0.05$) kapsamında sonuçlar belirlenmiştir.

Güç değerleri incelendiğinde; bu çalışmada toplam 300 gözlem ile çalışıldığı takdirde %83,4 düzeyinde bir test gücüne ulaşılmaktadır. Sonuç olarak güç analizine göre, araştırmada 300 gözlem ile araştırma yapılabileceği belirlenmiştir. Şekil 3.1'de örneklem sayılarına göre güç değerleri grafiği ve Şekil 3.2'de R-Project programının güç analizi çıktısı gösterilmektedir.

Kaynak: R-project 2021

Şekil 3.1. Güç değerleri grafiği.

Kaynak : R-project 2021

Şekil 3.2. Güç analizi çıktısı.

Anket çalışmasının örnekleme Hatay ilinde yer alan tüm vergi mükellefleridir. Kitle ise Hatay ilinde yer alan gelir vergisi mükellefleri, kurumlar vergisi mükellefleri, basit usüle tabi mükellefler, gelir stopaj vergisi, servet vergisi ödeyenler ve KDV'ye tabi olan mükelleflerdir.

Hatay ilinde görüşüne başvuru alan 300 kişilik kitle rasgele seçilmiştir.

Tablo 3.1. Hatay ili Nisan 2021 itibariyle faal mükellef sayısı.

Vergiler	Sayı
Gelir Vergisi	29872
Gelir Stopaj Vergisi	43890
Gayrimenkul Sermaye İradı	14478
Basit Usül Gelir Vergisi	27157
Kurumlar Vergisi	11166
Katma Değer Vergisi	39284
Toplam	165847

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20211.htm Erişim Tarihi: 25.04.2021.

3.5. Güvenilirlik Analizi

Cronbach alpha likert ölçeklerinde kullanılan maddelerin kendi içinde homojen dağılımını ve iç tutarlığını analiz etmek için kullanılır. Cronbach alpha güvenilirlik aralıkları (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19).

- $0 < R2 < 0.40$ ise güvenilir değil,
- $0.40 < R2 < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte,
- $0.60 < R2 < 0.80$ ise oldukça güvenilir,
- $0.80 < R2 < 1.00$ ise yüksek güvenilirlikte yer almaktadır

Bu çalışmada kullanılan ölçek için yapılan cronbach alpha analiz sonucu 0,685 olarak elde edilmiştir. Elde edilen değer oldukça güvenilir olarak değerlendirilen aralıkta yer almaktadır.

3.6. Sıklık Analizleri

Bu bölümde ankete katılan mükelleflerin sorulara verdikleri yanıtların sayıları ve oranları bulunmaktadır.

3.6.1. Demografik veriler

Tablo 3.2. Cinsiyet.

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Erkek	195	%65
Kadın	105	%35
Toplam	300	%100

Ankete katılan bireylerin %35'ini kadın %65'ini erkek bireyler oluşturmaktadır. Anket ağırlıklı olarak erkek bireylerden oluşmaktadır.

Tablo 3.3. Yaş.

Yaş	Sayı	Yüzde
18-30	83	%27,7
31-40	86	%28,7
41-50	91	%30,3
51-60	23	%7,7
60 ve üzeri	17	%5,6
Toplam	300	%100

Ankete katılanların sırasıyla %27,7'sini 18-30 yaş arası, %28,7'sini 31-40 yaş arası, 30,3'ünü 41-50 yaş arası, %7,7'sini 51-60 yaş arası ve %5,6'sını 60 yaş ve üzeri bireyler oluşturmaktadır. Ankete katılanlar ağırlıklı olarak 41-50 yaş arasındadır.

Tablo 3.4. Eğitim seviyesi

Eğitim Seviyesi	Sayı	Yüzde
Okur-yazar	3	%1
İlkokul	29	%9,7
Ortaokul	25	%8,3
Lise	69	%23
Önlisans	35	%11,7
Lisans ve üzeri	139	%46,3
Toplam	300	%100

Ankete katılanların sırasıyla %1'ini okur-yazar, %9,7'sini ilkokul düzeyi eğitim seviyesine sahip, %8,3'ünü ortaokul düzeyi eğitim seviyesine sahip, %23'ünü lise düzeyi eğitim seviyesine sahip, %11,7'sini önlisans düzeyi eğitim seviyesine sahip ve %46,3'ünü ise lisans ve üzeri düzeyi eğitim seviyesine sahip bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 3.5. Mesleğiniz.

Mesleğiniz	Sayı	Yüzde
Meslek sahibi değil	24	%8
Serbest meslek sahibi	27	%9
Kamu çalışanı	34	%11,3
Esnaf	72	%24
Çiftçi	10	%3,3
Özel sektörde çalışan	93	%31
Tüccar	14	%4,7
Diğer	26	%8,7
Toplam	300	%100

Ankete katılanların sırasıyla %8'ini meslek sahibi olmayanlar, %9'unu serbest meslek sahibi olanlar, %11,3'ünü kamu çalışanları, %24'ünü esnaf, %3,3'ünü çiftçiler, %31'ini özel sektör çalışanları, %4,7'sini tüccarlar, %8,7'sini diğer meslek grupları oluşturmaktadır.

Tablo 3.6. Gelir kaynağı.

Gelir Kaynağı	Sayı	Yüzde
Ücret	134	%44,7
Serbest meslek kazancı	27	%9
Faiz geliri	62	%20,7
Kira geliri	34	%11,3
Ticari kazanç	97	%32,3
Zirai kazanç	10	%3,3
Diğer	39	%13

Ankete yer alan bu soruda mükelleflere birden fazla yanıt verebilecekleri bildirilmiştir. Mükelleflerin %44,7'si ücret geliri, %11,3'ü serbest meslek kazancı, %20,7'si faiz geliri, %11,3'ü kira geliri, %32,3'ü ticari kazanç, %3,3'ü zirai kazanç, %13'ü diğer kazanç türlerini elde etmektedir.

Tablo 3.7. Hanenizin aylık geliri.

Hanenin Aylık Geliri	Sayı	Yüzde
0-2500	63	%21
2501-5000	126	%42
5001-7500	57	%19
7501-10000	20	%6,7
10001 ve üzeri	34	%11,3
Toplam	300	%100

Ankete katılanların sırasıyla %21'i 0-2500, %42'si 2501-5000, %19'u 5001-7500, %6,7'si 7501-10000, %11,3'ü 10001 ve üzeri gelir elde etmektedir. Ağırlıklı olarak bireyler 2501 ile 5000 TL arası gelir elde etmektedir.

Tablo 3.8. Mükellefiyet Türünüz.

Mükellefiyet Türünüz	Sayı	Yüzde
Gelir Vergisi	267	%89
Kurumlar Vergisi	24	%8
Katma Değer Vergisi	149	%49,7
Özel Tüketim Vergisi	29	%9,7
Motorlu Taşıtlar Vergisi	128	%42,7
Emlak Vergisi	107	%35,7
Veraset ve İntikal Vergisi	7	%2,3

Ankette yer alan bu soruda mükelleflere birden fazla yanıt verebilecekleri bildirilmiştir. Mükelleflerin %89'u gelir vergisi, %8'i kurumlar vergisi %49,7'si katma değer vergisi, %9,7'si özel tüketim vergisi %42,7'si motorlu taşıtlar vergisi, %35,7'si emlak vergisi, %2,3'ü veraset ve intikal vergisi mükellefidir.

Tablo 3.9. Bakmakla Yükümlü Olduğunuz Kişi Sayısı.

Bakmakla Yükümlü Olduğunuz Kişi Sayısı	Sayı	Yüzde
0	90	%30
1	61	%20,3
2	83	%27,7
3	50	%16,7
4 ve üzeri	16	%5,3
Toplam	300	%100

Ankete katılanların sırasıyla %30'u 0, %20,3'ü 1, %27,7'si 2, %16,7'si 3, %5,3'ünün 4 ve üzeri bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı vardır. Ağırlıklı olarak ankete katılan mükelleflerin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı yoktur.

3.6.2. Mükelleflerin Vergi Algılarına Yönelik Sorular

Tablo 3.10. Size göre vergi aşağıdakilerden hangisini ifade etmektedir?

Yanıtlar	Sayı	Yüzde
Devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır	107	%35,7
Zorunlu fakat gerekli bir ödemedir	57	%19
Ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir	47	%15,7
Gelir elde etme şevkini kıran bir uygulamadır	38	%12,7
Vatandaşlar üzerinde bir yüküdür	51	%17
Toplam	300	%100

Tablo 3.10’da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %35,7’si devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır yanıtını, %19’u zorunlu fakat gerekli bir ödemedir yanıtını, %15,7’si ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir yanıtını, %12,7’si gelir elde etme şevkini kıran bir uygulamadır yanıtını, %17’si vatandaşlar üzerinde bir yükür yanıtını vermiştir. Mükellefler ağırlıklı olarak verginin devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığı olduğu düşüncesindedir.

Tablo 3.11. Genel olarak ödemiş olduğunuz tüm vergiler düşünüldüğünde vergi yükünü nasıl hissediyorsunuz?

Yanıtlar	Sayı	Yüzde
Çok ağır	145	%48,3
Ağır	104	%34,7
Orta	21	%7
Hafif	18	%6
Çok hafif	12	%4
Toplam	300	%100

Tablo 3.11’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %48,3’ü çok ağır %34,7’si ağır, %7’si orta, %6’sı hafif, %4’ü çok hafif hissetmektedir. Mükellefler ağırlıklı olarak vergi yükünü ağır hissetmektedir.

Tablo 3.12. Ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur size göre hangisidir?

Yanıtlar	Sayı	Yüzde
Devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması ile	70	%23,3
Eğitim öğretim seviyesinin arttırılması ile	43	%14,3
Vergi idaresinin bu konuda yapacağı çalışmalar ile	33	%11
Vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile	98	%32,7
Devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranması ile	56	%18,7
Toplam	300	%100

Tablo 3.12’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %23,3’ü devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması ile yanıtını, %14,3’ü eğitim öğretim seviyesinin arttırılması ile yanıtını, %11’i vergi idaresinin bu konuda yapacağı çalışmalar ile yanıtını, %32,7’si vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile yanıtını, %18,7’si devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranması ile yanıtını vermiştir.

Tablo 3.13. Vergi kaçırın kişileri nasıl değeriendirirsiniz?

Görüşler	Sayı	Yüzde
Şiddetle kınarım	155	%51,7
Hoş karşılamam	55	% 18,3
Normal karşılarım	20	%6,7
Mecburiyetten yapmıştır	55	% 18,3
Kurnaz bir insandır	15	%5
Toplam	300	% 100

Tablo 3.13’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %51,7’si şiddetle kınarım, %18,3’ü hoş karşılamam, %6,7’si normal karşılarım, %18,3’ü mecburiyetten yapmıştır ve %5’i kurnaz bir insandır yanıtını vermiştir.

Tablo 3.14. Vergi ile ilgili bilgileri nereden öğreniyorsunuz?

Görüşler	Sayı	Yüzde
Medya	83	%27,7
İnternet	76	%25,3
Vergi dairesi	62	%20,7
Meslek odaları	27	%9
Diğer	52	%17,3
Toplam	300	%100

Tablo 3.14’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %27,7’si medyadan, %25,3’ü internetten, %20,7’si vergi dairesinden, %9’u meslek odalarından ve %17,3’ü diğer yanıtını vermiştir.

Tablo 3.15. Ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni nedir?

Görüşler	Sayı	Yüzde
Vergi oranlarının yüksek olması	162	%54
Vergi bilincinin ve ahlakının yeterince gelişmemiş olması	52	% 17,3
Vergi idaresinin ve denetimlerinin yetersizliği	23	%7,7
Cezaların caydırıcı olmaması	42	% 14
Devletin vergilerin gerekliliğini kamuoyuna duyuramaması	21	%7
Toplam	300	% 100

Tablo 3.15’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %54’ü vergi oranlarının yüksek olması, %17,3’ü vergi bilincinin ve ahlakının yeterince gelişmemiş olması, %7,7’si vergi idaresinin ve denetimlerinin yetersizliği, %14’ü cezaların caydırıcı olmaması ve %7’si devletin vergilerin gerekliliğini kamuoyuna duyuramaması yanıtını vermiştir.

Tablo 3.16. Vergiye ilişkin mevzuatı biliyor musunuz?

Görüşler	Sayı	Yüzde
Hepsini biliyorum	51	%17
Kısmen biliyorum	139	%46,3
Kararsızım	16	%5,3
Kısmen bilmiyorum	58	%19,3
Hiçbirini bilmiyorum	36	%12
Toplam	300	%100

Tablo 3.16’da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %17’si hepsini biliyorum, %46,3’ü kısmen biliyorum, %5,3’ü kararsızım, %19,3’ü kısmen bilmiyorum ve %12’si hiçbirini bilmiyorum yanıtını vermiştir.

Tablo 3.17. Vergi ödevi vatandaşlık görevidir.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	107	%35,7	%35,7
Katılıyorum	146	%48,7	%84,3
Kararsızım	10	%3,3	%87,7
Katılmıyorum	33	%11	%97,7
Kesinlikle katılmıyorum	4	%1,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.17’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %35,7’si kesinlikle katılıyorum, %48,7’si katılıyorum, %3,3’ü kararsızım, %11’i katılmıyorum ve %1,3’ü ise kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Genel olarak verilen cevaplar incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi ödevinin vatandaşlık görevi olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.18. Ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	203	%67,7	%67,7
Katılıyorum	72	%24	%91,7
Kararsızım	4	%1,3	%93
Katılmıyorum	8	%2,7	%95,7
Kesinlikle katılmıyorum	13	%4,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.18’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %67,7’si kesinlikle katılıyorum, %24’ü katılıyorum, %1,3’ü kararsızım, %2,7’si katılmıyorum ve %4,3’ü ise kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak ödedikleri vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilmek istemektedirler.

Tablo 3.19. Vergi ödevini yerine getirmek ile eğitim seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	82	%27,3	%27,3
Katılıyorum	49	%16,3	%43,7
Kararsızım	47	%15,7	%59,3
Katılmıyorum	83	%27,7	%87
Kesinlikle katılmıyorum	39	%13	%100
Toplam	100	%100	

Tablo 3.19’da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %27,3’ü kesinlikle katılıyorum, %16,3’ü katılıyorum, %15,7’si kararsızım, %27,7’si katılmıyorum ve %13’ü ise kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler eğitim ile vergi ödevini yerine getirme eylemi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.20. Devlet vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	2	%0,7	%0,7
Katılıyorum	6	%2	%2,7
Kararsızım	17	%5,7	%8,3
Katılmıyorum	176	%58,7	%67
Kesinlikle katılmıyorum	99	%33	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.20’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %0,7’si kesinlikle katılıyorum, %2’si katılıyorum, %5,7’si kararsızım, %58,7’si katılmıyorum ve %33’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak devletin vergi bilincini arttırmak için elinden geleni yapmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.21. Ödenen vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	5	%1,7	%1,7
Katılıyorum	2	%0,7	%2,3
Kararsızım	31	%10,3	%12,7
Katılmıyorum	159	%53	%65,7
Kesinlikle katılmıyorum	103	%34,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.21’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %1,7’si kesinlikle katılıyorum, 0,7’si katılıyorum, %10,3’ü kararsızım, %53’ü katılmıyorum ve %34,3’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak ödenen vergilerin topluma geri dönmediği düşüncesindedirler.

Tablo 3.22. Vergi mükelleflerinin vergi kaçırma eğilimlerinin artmasında vergi politikalarının önemli olduğunu düşünmekteyim.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	131	%43,7	%43,7
Katılıyorum	125	%41,7	%85,3
Kararsızım	19	%6,3	%91,7
Katılmıyorum	17	%5,7	%97,3
Kesinlikle katılmıyorum	8	%2,7	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.22’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %43,7’si kesinlikle katılıyorum, %41,7’si katılıyorum, %6,3’ü kararsızım, %5,7’si katılmıyorum ve %2,7’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi kaçırma eğiliminin vergi politikalarından kaynaklandığını düşünmektedir.

Tablo 3.23. Vergi aflar vergi ödevlerinin yerine getirilmemesini teşvik eder.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	83	%27,7	%27,7
Katılıyorum	134	%44,7	%72,3
Kararsızım	31	%10,3	%82,7
Katılmıyorum	42	%14	%96,7
Kesinlikle katılmıyorum	10	%3,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.23’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %27,7’si kesinlikle katılıyorum, %44,7’si katılıyorum, %10,3’ü kararsızım, %14’ü katılmıyorum ve %3,3’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi aflarının vergi ödevlerinin yerine getirilmemesini teşvik ettiği düşüncesindedirler.

Tablo 3.24. Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını arttırmaktadır.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	97	%32,3	%32,3
Katılıyorum	130	%43,3	%75,7
Kararsızım	29	%9,7	%85,3
Katılmıyorum	20	%6,7	%92
Kesinlikle katılmıyorum	24	%8	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.24’te mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %32,3’ü kesinlikle katılıyorum, %43,3’ü katılıyorum, %9,7’si kararsızım, %6,7’si katılmıyorum ve %8’i kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını arttırdığını düşünmektedir.

Tablo 3.25. Vergi cezalarına uygulanan indirimler ya da vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesi vergi cezalarında etkinliği azaltan bir etkidir.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	62	%20,7	%20,7
Katılıyorum	130	%43,3	%64
Kararsızım	40	%13,3	%77,3
Katılmıyorum	38	%12,7	%90
Kesinlikle katılmıyorum	30	%10	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.25'te mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %20,7'si kesinlikle katılıyorum, %43,3'ü katılıyorum, %13,3'ü kararsızım, %12,7'si katılmıyorum ve %10'u kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi cezalarına uygulanan indirimler ve vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesinin vergi cezalarında etkinliği azaltan bir etken olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.26. Ödediğim vergiyi gelirim oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünmekteyim.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	147	%49	%49
Katılıyorum	100	%33,3	%82,3
Kararsızım	20	%6,7	%89
Katılmıyorum	23	%7,7	%96,7
Kesinlikle katılmıyorum	10	%3,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.26'da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %49'u kesinlikle katılıyorum, %33,3'ü katılıyorum, %6,7'si kararsızım, %7,7'si katılmıyorum ve %3,3'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak ödedikleri vergiyi gelirlerine oranladığında fazla vergi ödediğini düşünmektedir.

Tablo 3.27. Vergi denetimlerinin sıklıkla gündeme gelmesi bireylerin vergi kaçırma olasılığını azaltmaktadır.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	23	%7,7	%7,7
Katılıyorum	124	%41,3	%49
Kararsızım	73	%24,3	%73,3
Katılmıyorum	34	%11,3	%84,7
Kesinlikle katılmıyorum	46	%15,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.27'de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %7,7'si kesinlikle katılıyorum, %41,3'ü katılıyorum, %24,3'ü kararsızım, %11,3'ü katılmıyorum ve %15,3'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi denetimlerinin sıklıkla gündeme gelmesinin bireylerin vergi kaçırma olasılığını azaltmakta olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3.28. Vergi teşvikleri amacına hizmet etmektedir.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	26	%8,7	%8,7
Katılıyorum	36	%12	%20,7
Kararsızım	75	%25	%45,7
Katılmıyorum	116	%38,7	%84,3
Kesinlikle katılmıyorum	47	%15,7	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.28’de verilen yanıtlar incelendiğinde %8,7’si kesinlikle katılıyorum, %12’si katılıyorum, %25’i kararsızım, %38,7’si katılmıyorum ve %15,7’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi teşviklerinin amacına hizmet etmediğini düşünmektedir.

Tablo 3.29. Vergi mevzuatı anlaşılır bir içerikte hazırlanmıştır.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	11	%3,7	%3,7
Katılıyorum	67	%22,3	%26
Kararsızım	87	%29	%55
Katılmıyorum	88	%29,3	%84,3
Kesinlikle katılmıyorum	47	%15,7	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.29’da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %3,7’si kesinlikle katılıyorum, %22,3’ü katılıyorum, %29’u kararsızım, %29,3’ü katılmıyorum ve %15,7’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi mevzuatının anlaşılır bir içerikte olmadığını düşünmektedir.

Tablo 3.30. Vergi mevzuatının ve dolayısıyla vergi uygulamalarının sıklıkla değiştirilmesini yerinde bulmamaktayım.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	73	%24,3	%24,3
Katılıyorum	151	%50,3	%74,7
Kararsızım	8	%2,7	%77,3
Katılmıyorum	32	%10,7	%88
Kesinlikle katılmıyorum	36	%12	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.30’da mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %24,3’ü kesinlikle katılıyorum, %50,3’ü katılıyorum, %2,7’si kararsızım, %10,7’si katılmıyorum ve %12’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi mevzuatının ve dolayısıyla vergi uygulamalarının sıklıkla değiştirilmesini yerinde bulmamaktadır.

Tablo 1.31. Vergi idaresi mükelleflerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak hizmet sunma çabası içindedir.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	23	%7,7	%7,7
Katılıyorum	61	%20,3	%28
Kararsızım	50	%16,7	%44,7
Katılmıyorum	96	%32	%76,7
Kesinlikle katılmıyorum	70	%23,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.31’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %7,7’si kesinlikle katılıyorum, %20,3’ü katılıyorum, %16,7’si kararsızım, %32’si katılmıyorum ve %23,3’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergi idaresinin mükelleflerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak hizmet sunma çabası içinde olduğunu düşünmemektedir.

Tablo 3.32. Vergiye tabi gelir elde eden herkesin vergisini tam ödediğini düşünmekteyim.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	4	%1,3	%1,3
Katılıyorum	43	%14,3	%15,7
Kararsızım	19	%6,3	%22
Katılmıyorum	138	%46	%68
Kesinlikle katılmıyorum	96	%32	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.32’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %1,3’ü kesinlikle katılıyorum, %14,3’ü katılıyorum, %6,3’ü kararsızım, %46’sı katılmıyorum ve %32’si kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak vergiye tabi gelir elde eden herkesin vergisini tam ödemediğini düşünmektedir.

Tablo 3.33. Verginin ödeme gücü olan herkesten ödeme gücüne oranla alındığını düşünmekteyim.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	4	%1,3	%1,3
Katılıyorum	27	%9	%10,3
Kararsızım	15	%5	%15,3
Katılmıyorum	139	%46,3	%61,7
Kesinlikle katılmıyorum	115	%38,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.33’de mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %1,3’ü kesinlikle katılıyorum, %9’u katılıyorum, %5’i kararsızım, %46,3’ü katılmıyorum ve %38,3’ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak verginin ödeme gücü olan herkesten ödeme gücüne oranla alındığını düşünmemektedir.

Tablo 3.34. Alış-veriş yaptığımda belge (fiş-fatura) alırım.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	155	%51,7	%51,7
Katılıyorum	81	%27	%78,7
Kararsızım	17	%5,7	%84,3
Katılmıyorum	35	%11,7	%96
Kesinlikle katılmıyorum	12	%4	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.34'te mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %51,7'si kesinlikle katılıyorum, %27'si katılıyorum, %5,7'si kararsızım, %11,7'si katılmıyorum ve %4'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak alış-veriş yaptıklarında belge (fiş-fatura) almaktadırlar.

Tablo 3.35. Alışverişte ödediğim verginin farkındayım.

Görüşler	Sayı	Yüzde	Kümülatif yüzde
Kesinlikle katılıyorum	139	%46,3	%46,3
Katılıyorum	93	%31	%77,3
Kararsızım	16	%5,3	%82,7
Katılmıyorum	33	%11	%93,7
Kesinlikle katılmıyorum	19	%6,3	%100
Toplam	300	%100	

Tablo 3.35'te mükelleflerin verdiği yanıtlar incelendiğinde %46,3'ü kesinlikle katılıyorum, %31'i katılıyorum, %5,3'ü kararsızım, %11'i katılmıyorum ve %6,3'ü kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Tablo incelendiğinde mükellefler ağırlıklı olarak alışverişte ödedikleri vergilerin farkındadır.

3.7. Verilerin Çapraz Analizi

Verilerin çapraz analizinde ankete katılan mükelleflerin demografik özellikleri ile vergilemeye yönelik bakışlarının yer aldığı soruların karşılaştırılması istenmektedir. Bu karşılaştırma amacıyla ki-kare bağımsızlık testi uygulanacaktır. Uygulanacak olan ki-kare bağımsızlık testi elde edilen bulguların birbirlerine bağlı olarak değişiklik gösterip göstermeyeceğini belirlemek amacıyla kullanılacaktır.

Yapılan çalışmada varsayılan hipotezler pearson anlamlılık katsayısı (p) ile %0,5'lik anlamlılık düzeyi ile test edilecektir. Eğer hesaplanan pearson katsayısı %0,5'den büyük ise H_0 kabul, H_1 reddedilir. Aksi durumda ise pearson katsayısı %0,5'den küçük ise H_0 reddedilir H_1 ise kabul edilir.

Ho: Cinsiyet ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Cinsiyet ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.36. Cinsiyet ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,141 x ² : 6,899		Ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni hangisidir?					
		Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi bilinci ve ahlakının yeterince gelişmemiş olması	Vergi idaresinin denetimlerinin yetersizliği	Cezaların caydırıcı olmaması	Devletin vergilerin gerekliliğini kamuoyuna duyuramaması	Toplam
Cinsiyet	Erkek	106 (%54,4)	35 (%17,9)	12 (%6,2)	24 (%12,3)	18 (%9,2)	195 (%100)
	Kadın	56 (%53,3)	17 (%16,2)	11 (%10,5)	18 (%17,1)	3 (%2,9)	105 (%100)
	Toplam	162 (%54) (%100)	52 (%17,3) (%100)	23 (%7,7) (%100)	42 (%14) (%100)	21 (%7) (%100)	300 (%100)

Tablo 3.36'dan elde edilen sonuçlara göre $P > 0,05$ olduğu için cinsiyet dağılımı ile ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni hangisidir sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. H1 hipotezi red, Ho hipotezi kabul edilmiştir.

Ho: Cinsiyet ile vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Cinsiyet ile vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.37. Cinsiyet ile vergiler topluma hizmet olarak dönmektedir arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,073 x ² : 8,572		Ödenen vergiler topluma hizmet olarak dönmektedir					
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Cinsiyet	Erkek	2 (%1)	1 (%0,5)	14 (%7,2)	105 (%53,8)	73 (%37,4)	195 (%100)
	Kadın	3 (%2,9)	1 (%1)	17 (%16,2)	54 (%51,4)	30 (%28,6)	105 (%100)
	Toplam	5 (%1,7)	2 (%0,7)	31 (%10,3)	159 (%53)	103 (%34,3)	300 (%100)

Tablo 3.37'den elde edilen sonuçlara göre $p > 0,05$ olduğu için cinsiyet dağılımı ile ödenen vergiler topluma hizmet olarak dönmektedir sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. H1 hipotezi red, Ho hipotezi kabul edilmiştir.

Ho: Yaş ile vergi bilincini arttırabilecek unsurlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Yaş ile vergi bilincini arttırabilecek unsurlar arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.38. Yaş ile vergi bilincini arttırabilecek unsurlar arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,018 x ² : 29,971		Ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur size göre hangisidir					
		Devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması ile	Eğitim öğretim seviyesinin artırılması ile	Vergi idaresinin bu konuda yapacağı çalışmalar ile	Vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile	Devletin harcamaları yaparken şeffaf davranması ile	Toplam
Yaş	18-30	16 (%19,3)	4 (%4,8)	10 (%12)	35 (%42,7)	18 (%21,7)	83 (%100)
	31-40	15 (%17,4)	19 (%22,1)	10 (%11,6)	26 (%30,2)	16 (%18,6)	86 (%100)
	41-50	31 (%34,1)	16 (%17,6)	8 (%8,8)	25 (%27,5)	11 (%12,1)	91 (%100)
	51-60	5 (%21,7)	0 (%0)	3 (%13)	9 (%39,1)	6 (%26,1)	23 (%100)
	60 ve üzeri	3 (%17,6)	4 (%23,5)	2 (%11,8)	3 (%17,6)	5 (%29,4)	17 (%100)
	Toplam	70 (%23,3)	43 (%14,3)	33 (%11)	98 (%32,7)	56 (%18,7)	300 (%100)

Tablo 3.38'den elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için yaş dağılımı ile ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur size göre hangisidir sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.38 dikkatli incelendiğinde 51 yaş ve üzeri mükelleflerin genç mükelleflerin aksine ağırlıklı olarak devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranmamasından şikayetçi olduğu görülmektedir.

Ho: Eğitim ile vergi kaçırancılara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Eğitim ile vergi kaçırancılara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 3.39. Eğitim ile vergi kaçırancılara yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,000 x ² : 51,665		Vergi kaçırancılarını nasıl değerlendirirsiniz					Toplam
		Şiddetle kınarım	Hoş karşılamam	Normal karşılarım	Mecburiyetten yapmıştır	Kurnaz bir insandır	
Eğitim	Okur yazar	1 (%33,3)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	2 (%66,7)	3 (%100)
	İlkokul	14 (%48,3)	7 (%24,1)	2 (%6,9)	3 (%10,3)	3 (%10,3)	29 (%100)
	Ortaokul	11 (%44)	6 (%24)	1 (%4)	5 (%20)	2 (%8)	25 (%100)
	Lise	45 (%65,2)	6 (%8,7)	2 (%2,9)	13 (%18,8)	3 (%4,3)	69 (%100)
	Önlisans	12 (%34,3)	9 (%25,7)	7 (%20)	7 (%20)	0 (%0,0)	35 (%100)
	Lisans ve üzeri	72 (%51,8)	27 (%19,4)	8 (%5,8)	27 (%19,4)	5 (%3,6)	139 (%100)
	Toplam	155 (%51,7)	55 (%18,3)	20 (%6,7)	55 (%18,3)	15 (%5)	300 (%100)

Tablo 3.40'tan elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için eğitim seviyesi ile vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Lise mezunu mükelleflerin (%73) diğer mükelleflere göre vergi kaçırınlara daha çok tepki vermesi dikkat çekmektedir.

Ho: Eğitim seviyesi ile vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Eğitim seviyesi ile vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.40. Eğitim ile vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,000 x ² : 48,950		Ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim					Toplam
		Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	
Eğitim	Okur yazar	1 (%33,3)	1 (%33,3)	1 (%33,3)	0 (%0)	0 (%0)	3 (%100)
	İlkokul	15 (%51,7)	9 (%31)	2 (%6,9)	2 (%6,9)	1 (%3,4)	29 (%100)
	Ortaokul	19 (%76)	2 (%8)	1 (%4)	0 (%0)	3 (%12)	25 (%100)
	Lise	44 (%63,8)	19 (%27,5)	0 (%0)	3 (%4,3)	3 (%4,3)	69 (%100)
	Önlisans	21 (%60)	10 (%28,6)	0 (%0)	3 (%8,6)	1 (%2,9)	35 (%100)
	Lisans ve üzeri	102 (%73,4)	31 (%22,3)	1 (%0,7)	0 (%0)	5 (%3,6)	139 (%100)
	Toplam	202 (%67,3)	72 (%24)	5 (%1,7)	8 (%2,7)	13 (%4,3)	300 (%100)

Tablo 3.41'den elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için eğitim seviyesi ile ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.40 incelenecek olursa okur-yazar eğitim seviyesine sahip mükelleflerin %66,6'sı ilkökul eğitim seviyesine sahip mükelleflerin %82,7'si katılıyorum derken önlisans eğitim seviyesine sahip mükelleflerin %88,6'sı lisans eğitim seviyesine sahip bireylerin %95,7'si katılıyorum demektedir. Eğitim seviyesi arttıkça mükelleflerin ödedikleri vergileri takip etme isteği de artmaktadır.

Ho: Eğitim seviyesi ile vergi bilincini arttıracak unsurlar arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Eğitim seviyesi ile vergi bilincini arttıracak unsurlar arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.41. Eğitim ile vergi bilincini arttıracak unsurlar arasındaki ilişki ki-kare testi.

		Ülkemizdeki vergi bilincini arttıracak en önemli unsur size göre hangisidir					
		Devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması ile	Eğitim öğretimi seviyesinin artırılması ile	Vergi idaresinin bu konuda yapacağı çalışmalar ile	Vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile	Devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranması ile	Toplam
Eğitim	Okur yazar	2 (%66,7)	0 (%0)	0 (%0)	0 (%0)	1 (%33,3)	3 (%100)
	İlkokul	3 (%10,3)	6 (%20,7)	3 (%10,3)	7 (%24,1)	10 (%34,5)	29 (%100)
	Ortaokul	4 (%16)	3 (%12)	2 (%8)	13 (%52)	3 (%12)	25 (%100)
	Lise	12 (%17,4)	14 (%20,3)	12 (%17,4)	15 (%21,7)	16 (%23,2)	69 (%100)
	Önlisans	9 (%25,7)	6 (%17,1)	3 (%8,6)	13 (%37,1)	4 (%11,4)	35 (%100)
	Lisans ve üzeri	40 (%28,8)	14 (%10,1)	13 (%9,4)	50 (%36)	22 (%15,8)	139 (%100)
	Toplam	70 (%23,3)	43 (%14,3)	33 (%11)	98 (%32,7)	56 (%18,7)	300 (%100)

Tablo 3.42'den elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için eğitim seviyesi ile ülkemizdeki vergi bilincini arttıracak en önemli unsur size göre hangisidir sorusu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.41'deki sonuçlar incelendiğinde okur-yazar mükellefleri hariç tutarsak eğitim seviyesi arttıkça mükelleflerin devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcamasının vergi bilincini arttıracak yönünde düşünce artmaktadır.

Ho: Meslek ile vergi kaçırıcılara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Meslek ile vergi kaçırıcılara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.42. Meslek ile vergi kaçıranlara yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,000 x ² : 87,269		Vergi kaçıran kişileri nasıl değerlendirirsiniz					Toplam
		Şiddetle kınarım	Hoş karşılamam	Normal karşılarım	Mecburiyetten yapmıştır	Kurnaz bir insandır	
Meslek	Meslek sahibi değil	6 (%25)	6 (%25)	3 (%12,5)	6 (%25)	3 (%12,5)	24 (%100)
	Serbest meslek erbabı	12 (%44,4)	1 (%3,7)	7 (%25,9)	4 (%14,8)	3 (%11,1)	27 (%100)
	Kamu çalışanı	16 (%47,1)	14 (%41,2)	0 (%0)	1 (%2,9)	3 (%8,8)	34 (%100)
	Esnaf	33 (%45,8)	6 (%8,3)	3 (%4,2)	27 (%37,5)	3 (%4,2)	72 (%100)
	Çiftçi	7 (%70)	0 (%0)	1 (%10)	2 (%20)	0 (%0)	10 (%100)
	Özel sektörde çalışan	59 (%63,4)	19 (%20,4)	6 (%6,5)	9 (%9,7)	0 (%0)	93 (%100)
	Tüccar	8 (%57,1)	3 (%21,4)	0 (%0)	3 (%21,4)	0 (%0)	14 (%100)
	Diğer	14 (%53,8)	6 (%23,1)	0 (%0)	3 (%11,5)	3 (%11,5)	26 (%100)
	Toplam	155 (%51,7)	55 (%18,3)	20 (%6,7)	55 (%18,3)	15 (%5)	300 (%100)

Tablo 3.43'ten elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için meslek ile vergi teşvikleri amacına hizmet etmektedir sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.42 incelendiğinde vergisi kaynaktan kesilen mükellefler vergisini beyan eden mükelleflere göre vergi kaçıran kişilere daha çok tepki vermektedir.

H_0 : Meslek ile vergi kaçakçılığın nedenselleştirilmesi arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H_1 : Meslek ile vergi kaçakçılığın nedenselleştirilmesi arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.43. Meslek ile vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi arasındaki ilişki ki-kare testi.

		Vergi kaçakçılığının nedenselleştirilmesi					
		Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi bilincinin ve ahlakının yeterince gelişmemiş olması	Vergi idaresinin ve denetimlerinin yetersizliği	Cezaların caydırıcı olmaması	Devletlerin vergilerin gerekliliğini kamuoyuna duyurmaması	Toplam
Meslek	Meslek sahibi değil	13 (%54,2)	4 (%16,7)	3 (%12,5)	4 (%16,7)	0 (%0)	24 (%100)
	Serbest meslek erbabı	18 (%66,7)	3 (%11,1)	0 (%0)	0 (%0)	6 (%22,2)	27 (%100)
	Kamu çalışanı	21 (%61,8)	4 (%11,8)	6 (%17,6)	3 (%8,8)	0 (%0)	34 (%100)
	Esnaf	45 (%62,5)	9 (%12,5)	0 (%0)	15 (%20,8)	3 (%4,2)	72 (%100)
	Çiftçi	3 (%30)	4 (%40)	0 (%0)	2 (%20)	1 (%10)	10 (%100)
	Özel sektörde çalışan	41 (%44,1)	15 (%16,1)	11 (%11,8)	15 (%16,1)	11 (%11,8)	93 (%100)
	Tüccar	11 (%78,6)	0 (%0)	0 (%0)	3 (%21,4)	0 (%0)	14 (%100)
	Diğer	10 (%38,5)	13 (%50)	3 (%11,5)	0 (%0)	0 (%0)	26 (%100)
	Toplam	162 (%54)	52 (%17,3)	23 (%7,7)	42 (%14)	21 (%7)	300 (%100)

Tablo 3.43'ten elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için meslek ile ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni hangisidir sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. H_0 hipotezi red, H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.43 incelendiğinde vergisini beyan eden mükellefler vergisi kaynaktan kesilen mükelleflere göre daha çok yüksek vergi oranlarından yakınmaktadırlar.

H_0 : Gelir düzeyi ile vergi kaçıranlara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H_1 : Gelir düzeyi ile vergi kaçıranlara yönelik algı arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo 3.44. Gelir düzeyi ile vergi kaçırancılara yönelik algı arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,009 x²: 32,385		Vergi kaçırancılara yönelik algı					
		Şiddetle kınarım	Hoş karşılamam	Normal karşılarım	Mecburiyetten yapmışım	Kurnaz bir insandır	Toplam
Gelir Düzeyi	0-2500	28 (%44,4)	10 (%15,9)	3 (%4,8)	19 (%30,2)	3 (%4,8)	63 (%100) (%21)
	2501-5000	64 (%50,8)	26 (%20,6)	9 (%7,1)	21 (%16,7)	6 (%4,8)	126 (%100)
	5001-7500	26 (%45,6)	10 (%17,5)	5 (%8,8)	13 (%22,8)	3 (%5,3)	57 (%100)
	7501-10000	13 (%65)	0 (%0)	3 (%15)	1 (%5)	3 (%15)	20 (%100)
	10000 ve üzeri	24 (%70,6)	9 (%26,5)	0 (%0)	1 (%2,9)	0 (%0)	34 (%100)
	Toplam	155 (%51,7)	55 (%18,3)	20 (%6,7)	55 (%18,3)	15 (%5)	300 (%100)

Tablo 3.44'ten elde edilen sonuçlara göre $P < 0,05$ olduğu için hane aylık geliri ile vergi kaçırancılara yönelik algı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ho hipotezi red, H1 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.44 incelendiğinde 0-2500 arası gelire sahip bireylerin %44,4'ü, 2501-5000 arası gelire sahip bireylerin %50,8'i, 5001-7500 arası gelire sahip bireylerin %45,6'sı, 7501-10000 gelire sahip bireylerin %65'i, 10001 ve üzeri gelir eden bireylerin %70,6'sı şiddetle kınarım yanıtını vermiştir.

Sonuçlara göre bireylerin geliri arttıkça vergi vermeyenlere karşı tepkileri de artmaktadır. Bununla birlikte gelir arttıkça ödenen verginin artması ile birlikte bireylerin vergi kaçırancılara yönelik algı arasında kendisini kötü hissetmesi olabilir.

Ho: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile hissedilen vergi yükü arasında anlamlı bir farklılık yoktur

H1: Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile hissedilen vergi yükü arasında anlamlı bir farklılık vardır

Tablo3.45. Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile hissedilen vergi yükü arasındaki ilişki ki-kare testi.

P: 0,809 x²:11,009		Hissedilen vergi yükü					
		Çok ağır	Ağır	Orta	Hafif	Çok hafif	Toplam
Bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı	0	44 (%48,9)	29 (%32,2)	6 (%6,7)	5 (%5,6)	6 (%6,7)	90 (%100)
	1	28 (%45,9)	25 (%41)	4 (%6,6)	2 (%3,3)	2 (%3,3)	61 (%100)
	2	41 (%49,4)	27 (%32,5)	7 (%8,4)	4 (%4,8)	4 (%4,8)	83 (%100)
	3	25 (%50)	16 (%32)	4 (%8)	5 (%10)	0 (%0)	50 (%100)
	4 ve üzeri	7 (%43,8)	7 (%43,8)	0 (%0)	2 (%12,5)	0 (%0)	16 (%100)
	Toplam	145 (%48,3)	104 (%34,7)	21 (%7)	18 (%6)	12 (%4)	300 (%100)

Tablo 3.45’den elde edilen sonuçlara göre $P>0,05$ olduğu için bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı ile genel olarak ödemiş olduğunuz tüm vergiler düşünüldüğünde vergi yükünü nasıl hissediyorsunuz sorusu arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. H1 hipotezi red, Ho hipotezi kabul edilmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Vergi devletler için harcamaları finanse etmek amacıyla kullanılan en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bu nedenle devletlerin vergiden en yüksek verimi almak için verginin diğer tarafı olan mükelleflerin vergiye uyumunu arttırması gerekmektedir. Mükelleflerin vergiye uyumunu arttırmak için incelenecek en önemli unsur vergi psikolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vergi uygulamaları düzenlenirken devletlerin mükelleflerin psikolojik durumlarını da dikkate alması gerekmektedir. Verginin mükellefler üzerinde oluşturduğu psikolojik baskıdan hem devletin hem de mükellefin olumsuz etkilenmemesi gerekmektedir. Devlet tarafından vergilendirme sırasında mükelleflerin psikolojilerini dikkate aldığı durumda sağlıklı bir vergi sistemi oluşmakta ve mükelleflerin vergiye uyumu artmaktadır.

Mükelleflerin vergi uyumunu etkileyen birden çok faktör vardır. Mükelleflerin cinsiyeti, yaşı, eğitim seviyesi ve geliri bu faktörlerin kişisel olanıdır. Kişisel faktörlerin yanı sıra bir takım çevresel faktörlerde bulunmaktadır. Bunlar ise vergi sistemi, vergi mevzuatı, diğer mükelleflerin vergi karşısındaki takındığı tavırlar gibi dış etkenlerdir.

Bu bakımdan Türkiye'deki vergi sisteminin iyileştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalara katkıda bulunmak için Hatay ilinde gerçekleştirilen anket ile mükelleflerin vergi uyumu vergilemeye ilişkin görüşleri ve vergi karşısındaki tutum ve davranışları incelenmek istenmiştir. Ankete katılacak kişi sayısı güç analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Yöntemden elde edilen sonuca göre 300 kişi ile çalışılması yeterli olmaktadır. Anketten elde edilen sonuçlar ki-kare yöntemiyle analiz edilmiştir.

Anket verilerinden elde edilen frekans tabloları çerçevesinde elde edilen önemli bulgular şu şekilde ifade edilebilir:

Mükelleflerin 255(%84,4)'i vergi vermek vatandaşlık görevidir ifadesine katılıyorum yanıtını vermiştir. Mükelleflerin yarıdan fazlasının verdiği yanıtlar vergi bilincinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Vergi kaçakçılığını etkileyen en önemli faktörlerden biri yüksek vergi oranlarıdır. Vergi kaçakçılığının en önemli nedeni nedir sorusuna mükellefler ağırlıklı olarak (%54) yüksek vergi oranları yanıtını vermiştir. Mükellefler vergi oranlarını yüksek bulmaktadır.

Vergiden maksimum faydayı sağlamak için vergi oranlarını optimal noktaya çekmek gerekmektedir. Böylece vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilebilir.

Mükelleflerin vergiye karşı motivasyonun oluşması için ödedikleri vergilere karşılık birtakım hizmetler almaları gerekmektedir. Ancak ankette yer alan ödenen vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin yarısından fazlası (%87,3) öyle bir ifadeye katılmamaktadır. Mükelleflerin vergiye uyumunu arttırmak devletlerin kamu harcamalarını etkin ve adil bir şekilde yapması gerekmektedir.

Mükelleflerin demografik özellikleri ile vergilemeye yönelik bakışları ki-kare yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Yapılan analize ilişkin sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Cinsiyet değişkeni ile vergi kaçakçılığının en önemli nedeni hangisidir arasında yapılan ki-kare testi anlamsız çıkmıştır.
- Cinsiyet değişkeni ile ödenen vergiler topluma hizmet olarak dönmektedir arasında yapılan ki-kare testi anlamsız çıkmıştır.
- Yaş değişkeni ile vergi idaresi mükelleflerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak hizmet sunma çabası içindedir arasında yapılan ki-kare testi anlamsız çıkmıştır
- Yaş değişkeni ile vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur hangisidir ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,025$). Analize göre 51 yaş ve üzeri mükelleflerin genç mükelleflerin aksine ağırlıklı olarak en önemli unsuru devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranması olduğunu belirtmektedir.
- Eğitim değişkeni ile vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,000$). Analize göre lise mezunu mükelleflerin diğer eğitim seviyesine sahip mükelleflere göre vergi kaçırınlara karşı tepki göstermesi dikkat çekmiştir.
- Eğitim değişkeni ile ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,041$). Analize göre mükelleflerin eğitim seviyesi arttıkça ödediği verginin takibini yapma isteği de artmaktadır.

- Eğitim değişkeni ile ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli faktör hangisidir ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,049$). Analize göre mükelleflerin eğitim seviyesi arttıkça devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcayarak vergi bilincinin artacağı düşüncesi hâkim olmuştur.
- Meslek değişkeni ile vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,000$). Vergisi kaynaktan kesilen mükellefler vergisini beyan edenlere göre vergi kaçırınlara daha çok tepki göstermektedir.
- Meslek değişkeni ile vergi kaçakçılığının en önemli nedeni hangisidir ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,000$). Vergisini beyan eden mükellefler vergisi kaynaktan kesilen mükelleflere göre daha çok yüksek vergi oranları yanıtını vermiştir.
- Aylık gelir değişkeni ile vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz ifadesi arasında yapılan ki-kare analizi anlamlı çıkmıştır ($p=0,009$). Mükellefler gelirleri arttıkça daha çok şiddetle kınarım yanıtını vermiştir.
- Bakmakla yükümlü olunan değişkeni ile genel olarak ödemiş olduğunuz tüm vergiler düşünüldüğünde vergi yükünü nasıl hissediyorsunuz arasında yapılan ki-kare analizi anlamsız çıkmıştır.

Allingham-Sandmo Uyum Modeli'ne göre vergi mükelleflerinin vergi kaçırma ihtimalleri yüksek vergi cezaları, vergi oranları ve denetimlere bağlıdır. Bu uyum modeline göre mükellef vergi ödevini cezalandırılma ve tespit edilme korkusu yüzünden gerçekleştirir. Vergi cezalarının artması ve denetimlerin sıklaşması bu modele göre mükelleflerin vergi kaçırma ihtimallerini azaltmaktadır. Ankete katılan katılımcıların %75,6'sı vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığının vergi suçlarını arttırdığını düşünmektedir. Dolayısıyla bu sonucun modeli doğruladığını ifade edebiliriz.

Mali Bağlantı Uyum Modeli'ne göre kamu harcamaları mükellefler için ödenen vergilerin bir karşılığı olarak görülmektedir. Mükellefler kamu harcamaları ve vergiler arasında mali bağlantı kurmaktadır. Bu uyuma göre mükelleflerin vergi uyumunun artması için devletin kamusal hizmetleri arttırması gerekmektedir. Çalışmada mükelleflere ödenen

vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir ifadesi yöneltmiştir. İfadeye verilen yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin %84,7'si bu ifadeye katılmamaktadır. Bu sonuçtan hareketle mükelleflerin mali bağlantı kurmadığını söyleyebiliriz.

Optimal Vergi Uyum Modeli'ne göre verginin üç önemli unsuru vardır. Bunlar tahsis, dağıtım ve istikrardır. Bu modele göre tahsis ve dağıtım unsuru çok önemlidir. Tahsis unsuru verginin verimli kullanılmasını açıklarken dağıtım ise vergiyi eşitlik ve adalet olarak açıklamaktadır. Bu modele göre devletin vergileri nasıl topladığı ve kamu hizmetlerine nasıl harcadığı önem teşkil etmektedir. Mükellefin vergiye uyum sağlayabilmesi için vergilerin adalet içinde toplanıp adaletli bir biçimde kamu harcaması olarak harcanması gerekmektedir. Çalışmada mükelleflere vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur sorulmuştur. Verilen yanıtlar incelendiğinde mükelleflerin 32,7'si vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi yanıtını vermiştir. Mükelleflerin %23,3'ü de devletin harcamalarını sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması yanıtını vermiştir. Bu iki yanıtın çoğunluğu oluşturmasından hareketle çalışmamın modelle uyumlu olduğu söylenebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre vergi uyumunun sağlanması, mükelleflerin vergi bilinci seviyesinin arttırılması ve vergi kayıp ve kaçaklarının önüne geçilmesi maksadıyla aşağıda verilen önerilerin dikkate alınması gerekmektedir:

- Vergi uyumunun arttırılmasına yönelik eğitim faaliyetlerine gerekli önem verilmelidir
- Vergi denetimlerinin sıklığının ve cezaların arttırılması gerekmektedir.
- Vergi aflarının çok sık tekrarlanmaması gerekmektedir.
- Devlet kamu harcamalarını yaparken şeffaf olmalı sosyal refahı arttırma amacına yönelmelidir.
- Vergi mevzuatının çok sık değiştirilmemesi ve anlaşılabilir olması gerekmektedir.
- Vergi oranlarının optimal seviyeye çekilmesi gerekmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Ağcakaya, S & Yıldırım, Y. (2015). Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Davranışları: İstanbul İli Örneği, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 85-96
- Akarsu, B. (1975). Felsefe Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Akbay, G. (2019). *Vergi Mükelleflerinin Davranışlarını Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Akdoğan, A. (1999). Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından izlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 97-104.
- Akdoğan, A. (2011) Kamu Maliyesi (On dördüncü baskı). Ankara: Gazi kitapevi Akıncı, A. & Başol, O . (2015). Vergi Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırklareli İlinde Yaşayan İnsanların Vergi Algısı . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (43), 170-179.
- Aktan C. C. (2012). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı. *Çimento İşveren Dergisi*, 26(1), 14-22
- Alkan, A. (2009). Vergi bilinci ve vergi uygulamaları karşısında mükellef davranışlarının tespiti: Zonguldak ili örneği. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Alm, J. & Gomez, J. L. (2008). Social Capital and Tax Morale in Spain. *Economic Analysis & Policy*. 38(1), 73-87.
- Alm, J., & Beck, W. (1993). Tax Amnesties and Compliance in the Long Run: a Time Series Analysis. *National Tax Journal*, 46(1), 53-60.
- Alm, J., Jackson, B., R., and Mckee, M. (1992). Estimating the Determinants of Taxpayer Compliance with Experimental Data. *National Tax Journal*, 45(1), 107-114.

- Alstadsæter, A., Johannesen, N. & Zucman, G. (2017). Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. *Nber working paper series*, 23805, 1-22
- Altun, N., Gürdal, T ve Beşel, F . (2017). Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları: Sakarya İli Alan Araştırması. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1) , 39-48
- ASLAN, M. & ŞENTÜRK, A. G. (2012). Katma Değer Vergisi Kanunu'nun Ruhü: İndirim Müessesesi ve Verginin Yansıması. *Lebib Yalkın* (104), 136-138
- Avi-Yonah, Reuven S., The Three Goals of Taxation (September 2005). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=796776>
- Aydoğan-Demirtaş, S. (2017). Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Balkan Ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 14 – 22.
- Ayyıldız, Y., Vural, T., ve Demirli, Y. (2014). Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler: Bolu İli Alan Çalışması. (Birinci Baskı). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları
- Bennedsen, M. & Zeume, S. (2017). Corporate Tax Havens and Transparency. *The Review of Financial Studies*, 31(4), 1221-1264
- Berksoy, T. & İ.Demir (2004). Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye'de Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, Uludağ Üniversitesi, Belek-Antalya
- Biberoğlu, E. (2006). Türkiye' de Gönüllü Vergi Uyumu. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Braithwaite, V. A. (2003). Dancing with Tax Authorities: Motivational Postures and Noncompliant Actions. In V. Braithwaite (Ed.), *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion* 15-40. Aldershot, UK.: Ashgate
- Caballe, P. & Panade, J. (2004). Inflation, Tax Evasion, and The Distribution of Consumption. *Journal of Macroeconomics*, 26, 567-595.

- Cansız, H. (2006). Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 115-138.
- Case, K.E., Fair, R.C. & Oster, S.M. (2012). Principles of Economics (Dokuzuncu Baskı), Ertuğrul Deliktaş, Metin Karadağ ve Mehmet Güçlü (Çev. Ed.) Ankara: Palme Yayınları.
- Clotfelter, C. T. (1983). Tax Evasion and Tax Rates: An Analysis of Individual Returns. *The Review of Economics and Statistics*, 65(3), 363-373. <http://www.jstor.org/stable/1924181>
- Crane, S., E. & Nourzad, F. (1986). Inflation and Tax Evasion: An Empirical Analysis Author. *The Review of Economics and Statistics*, 68(2), 217-223.
- Cullis, J., G. & Lewis, A. (1997). Why People Pay Taxes: From a Conventional Economic Model to a Model of Social Convention. *The Journal of Economic Psychology* 18, 305-321
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 213-228.
- Çelikkaya A & Gürbüz, H. (2006). Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan Çalışması, *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, (10), 135-139.
- Çelikkaya, A. & Gürbüz, H. (2008). Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi. *Sosyoekonomi*, 8(8), 122-139.
- Çiçek, H., Karakaş, M., ve Yıldız, A. (2008). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (Birinci baskı). Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı
- Çiçek, S. & Sabbağ, J. (2016). Mükelleflerin Vergiden Kaçınma Algısı ve Demografik Belirleyicileri Üzerine Bir Araştırma: Isparta Örneği, *Sosyoekonomi*, 24(28), 45-66

- Çoban, H. (2004). Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir Çalışma: Denizli Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Demir, İ.C. (2013). Türkiye’de Vergi Yüğü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle), (Birinci Baskı), Afyonkarahisar: Dora Yayıncılık
- Demircan, E., S. (2004). Türkiye’de Vergi Politikalarının Siyasi Analizi: Siyasi Değişimin Vergi Kayıp ve Kaçaklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme. 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 533-572.
- Didinmez, İ., (2018). Davranışsal İktisat Perspektifinden Vergi Uyum Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dubin, J., A., Graetz, M., J., and Wilde, L., L. (1990). The Effect of Audit Rates on the Federal Individual Income Tax, 1977-1986. *National tax journal*, 43(4), 395-406.
- Dursun, G . (2008). 1990-2006 Yılları Arası Türkiye’nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma . *Maliye ve Finans Yazıları* , 1 (79) , 45-60
- Eğilmez, M. (2016). Arz Yönlü Ekonomi ve Laffer Eğrisi. *Kendime Yazılar*. 11 Mart 2021 tarihi saat 14:52’de <https://www.mahfiegilmez.com/2016/09/arz-yonlu-ekonomi-ve-laffer-egrisi.html> adresinden alınmıştır.
- Eroğlu, A. (2018). Vergileme Kapasitesini Belirleyen Faktörler ve Türkiye’de Vergi Aflarının Vergi Gelirlerine Etkisi, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 56-69.
- Finkelstein, A. (2009). E-Ztax: Tax Salience And Tax Rates. *The Quarterly Journal of Economics*. 124(3), 969-1010.
- Fisher R., C., Godderies, J., H., and Young, J., C., (1989). Participation in Tax Amnesties: the Individual Income Tax. *National Tax Journal*, 42(1), 15-27.
- FORUM ON TAX ADMINISTRATION: SME COMPLIANCE SUB-GROUP Information note Right from the Start: Influencing the Compliance Environment for Small and Medium Enterprises January 2012 oecd

- Franzoni, L., A., (2000). Amnesties, Settlements and Optimal Tax Enforcement. *Economica*, 67(266), 153-176.
- Frey, B., S. & Feld, L., P. (2002). Trust Breeds Trust: How Taxpayers are Treated. *Economics of Governance*, 3(98), 1-18.
- Gerçek, A., Taşkın, Ç., Çetin, G., ve Türegün, F., B. (2014). Determining the Factors That Affect Taxpayers' Perspective on Tax Administration: Research in Turkey. *International Journal of Economics and Finance Studies*, 6(1), 18-28.
- Gökbunar, A., R., Selim, S., ve Yanıkkaya, H. (1998). Türkiye'de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik yaklaşım*, 18(63), 69-94.
- Gökbunar, R., Yurdadoğ, V., ve Tunçay, B. (2016). Yönetim ve Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, 23(3), 805-816.
- GÜMÜŞ, E. (2005). Defter, Kayıt ve Belgeler Çerçevesinde Yapılan Vergi Denetiminde Karşılaşılan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri. *Vergi Dünyası Dergisi*, 287, ss.142-153
- Gür, E & Yıldız, İ (2017). Vergi algısı ve bilinci üzerine bir araştırma: Sosyal bilimler meslek yüksekokulu öğrencilerinde vergi bilinci. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(5), 81-97.
- Güvel, E. A., & Ata, A. Y. (2009). Yolsuzluk Olgusunun Ortaya Çıkmasında Asimetrik Bilginin Rolü: Teorik Bir Bakış Açısı. *Sosyoekonomi*, 9(9), 168-189.
- Hellaç, F.A. (2017). Vergiye karşı tepkiler: Gelir vergisi mükelleflerinin vergiye karşı tepkileri (Zonguldak ili örneği). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Höglund, M. (2016). The Importance of Staff to the Efficiency of the Tax Agency. *Nordic Tax Journal*, (2), 113-127.
- https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20211.html
- <https://www.somo.nl/somo-annual-report-2007/>

- İpek, S., & Kaynar İ. (2009). Vergiye Gönüllü Uyum” Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 173-190.
- İzgi Şahbaz, K , Saruç, N . (2012). Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği . *Sakarya İktisat Dergisi* , 1 (4) , 57-81
- Jackson, B. R., & Jaouen, P. R. (1989). Influencing taxpayer compliance through sanction threat or appeals to conscience. *Advances in Taxation*, 2, 131–147.
- Jackson, B.R. & V.C. Milliron (1986). Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects. *Journal of Accounting Literature*, 5, 125-165.
- Jackson, B.R. & V.C. Milliron (2002). Tax Compliance Research: Findings, Problems and Prospects, in: S. James, (Ed.), *Taxation: Critical Perspectives on the World Economy*, Routledge, London and New York, 56-101.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263-291.
- Kanniainen, V. & Pääkkönen, J. (2006). Shadow Economy: Theory and Testing of Tax Morale and Convergence Hypotheses, FDPE Public Economics Seminar at December 2005, Finnish Economic Associations Meeting in February .
- Kaplow, L. (1996). How Tax Complexity and Enforcement Affect the Equity and Efficiency of the Income Tax. *National Tax Journal*, 49(1), 135-150.
- Kaplow, L. (2006). On the undesirability of commodity taxation even when income taxation is not optimal. *Journal of Public Economics*, 90: 1235-1250.
- Kapusuzoğlu, A. (2007). Kayıt Dışı Ekonominin Oluşum Nedenleri ve Etkileri. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(15), 82-89.
- Kapusuzoğlu, A. (2008). Vergi kaçakçılığı ve kayıt dışı ekonominin vergi kaçakçılığının oluşumundaki rolü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1(16), 124-142.
- Kargı, V., & Yüksel, C., (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202

- Keskin, N . (2018). Vergiye Yönelik Mükellef Tutum ve Tepkileri . *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* , 2 (3) , 60-75
- Kirchler E. & Wahl I. (2010). Tax Compliance Inventory TAX-I: Designing An Inventory For Surveys of Tax Compliance. *Journal of Economic Psychology*, 31, 331-346.
- Kirchler, E., Maciejovsky, B., and Schneider, F. (2003). Everyday Representations of Tax Avoidance, Tax Evasion, and Tax Flight: Do Legal Differences Matter. *Journal of Economic Psychology*, 24(4), 535-553. Koç, Ö., E. (2019). Vergilemenin Mükellefler Üzerindeki Psikolojik Etkileri: Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçırma Üzerine Bir Alan Araştırması, *Business and Economics Research Journal*, 10(4), 1015-1027.
- Kumbaşlı, E., & Teyyare E. (2016). Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakının Gelişmesinde Maliye Bölümü Eğitiminin Rolü. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 1-29.
- Le, T., M., Moreno-Dodson, B., and Bayraktar, N. (2012). Tax Capacity and Tax Effort: Extended Cross-Country Analysis from 1994 to 2009. *World Bank Policy Research Working Paper* 6252, 3-50. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2167186>
- Mercan, S. (2006). Vergi Adaleti Ve Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Mitu, N., E., (2016). Taxpayer Behaviour: Typologies and Influence Factors. *Revue Des Sciences Politiques*, 49, 77-87.
- Moody, J. S. (2001). The Cost of Tax Compliance. House Ways & Means Committee Testimony, 45(4) 1-12.
- Myles, G., D. (2000). Wasteful Government, Tax Evasion and the Provision of Public Goods. *European Journal of Political Economy*, 6(5), 1-74.
- Oktar, A. (2006). Vergi Hukuku. (İkinci Baskı), İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Orkunoğlu-Şahin, I.F. & A.B. Yereli (2018). Mükelleflerin Vergiye Direnme Yöntemleri ve Türkiye’de Günah Vergilerindeki Artışların Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 26(35), 169-193.

- Ozili, P., K. (2020). Tax evasion and financial instability. *Journal of Financial Crime*, 27(2), 531-539.
- Öncel, Türkan. (2001), “Vergilendirme Sınırının Makro Ekonomik Değişkenleri”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Otuzdokuzuncu Seri, Yıl 2000/2001, Prof.Dr. Arif Nemli’ye Armağan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 4286, İstanbul 17-28
- Önder, İ. (1983). Türk Vergi Sistemi Yapısının Ekonomik Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Fakültesi Dergisi*, (4), 35-41.
- ÖNDER, İ. Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 30.Seri, 1984-1985, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, 1986
- Öz Yalama, G. & Gümüş, E. (2013). Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörler: Eskişehir’den Bulgular, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(20), 77-97.
- Öz, E. & Delice, M. (2014). Türkiye’de vergi profili: Denizli açısından bir değerlendirme. Buldan Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Pamukkale Üniversitesi Buldan Meslek Yüksekokulu (31.08.2014). ss. 773-782, <http://buldansempozyumu.pau.edu.tr/01.09.2014>
- Öztürk, N. (2019). Vergi Bilincini Şekillendiren En Etkili İç ve Dış Faktörler. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 792-802.
- Parle, W.M. & Hirlinger, M.W. (1986). Evaluating the use of tax amnesty by state governments. *Public Administration Review*, 46, 246–255.
- Polat, E. (2013). Vergiden kaçınmanın nedenleri: Giresun- Sivas örneği. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas
- Ross, A, M. and. McGee. R., W. (2011). Attitudes toward Tax Evasion: A Demographic Study of Switzerland, *Business Studies Journal* 3(2): 1-47.
- Sağdıç, E., N. (2019). Vergi Gelirlerini Belirleyen Faktörlerin Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 155-178

- Savaşan, F. & Odabaş, H. (2005). Türkiye’de vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri üzerine ampirik bir çalışma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 1-28.
- Sayidah, N. & Assagaf, A. (2019). Tax Amnesty From the Perspective of Tax Official. *Cogent Business & Management*, 6(1), 1-12.
- Scholz, J., T. & Lubell M. (1998). Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action. *American Journal of Political Science*, 42(2), 398-417
- Slemrod, J. (1985). An Empirical Test For Tax Evasion. *The Review of Economics and Statistics*, 67(2), 232-238
- Song, Y. & Yarbrough, T., E. (1978): Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey, *Public Administration Review*, 38, 442-452.
- Sour, L. (2004). An Economic Models of Tax Compliance with Individual Morality and Conformity. *Economia Mexicana*, 13 43-61
- Şahin, M. (2016). Mükellef Psikolojisi: Teorik Bir İnceleme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5(10), 52-65.
- Şenyüz, D. (1995). Vergilemede Yükümlü Psikolojisi. Bursa
- Şimşek, D. (2013). Türkiye’de Bölge Düzeyinde Vergi Esnekliği, Vergi Canlılığı, Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2000). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005), Ankara: DPT Yayınları. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>
- Taşkın, Y . (2010). Vergi psikolojisi ve vergiye karşı mükellef tepkileri . Maliye Araştırma Merkezi Konferansları , 0 (54) , 67-90
- Torgler, B. (2005). Tax morale and direct democracy. *European Journal of Political Economy*, 21, 525-531.
- Torgler, B. ve Schaltegger, C., A. (2005). Tax Moral and Fiscal Policy. *CREMA Working Paper* 30, 1-36.

- Torgler, B., Schneider, F., and Schaltegger, C. A. (2010). Local autonomy, Tax Morale, and the Shadow Economy , *Public Choice* 144, 293-321
- Tunca, E. (2011). *Sosyo-Psikolojik Açidan Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Tutum Ve Davranışları (Nevşehir İli Örneği)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Tunçer, M. (2002). Hükümet Birey İlişkilerinin Vergi Uyumuna Etkisi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57(3), 108-128.
- Ulbrich, H., H. (2011), *Public Finance in Theory and Practice. (Second Edition)*. Newyork: Routledge
- User, İ. (1992). Vergi Psikolojisi ve Vergilemenin Psikolojik Sınırı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 63-78
- Uzunsakal, E., & Yıldız, D . (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama . *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi* , 2 (1) , 14-28
- Vogel, J. (1974); Taxation And Public Opinion İn Sweden An Interpretation of Recent Survey Data,” *National Tax Journal*, 27(4), 120-150.
- Walsh, K. (2012). Understanding Taxpayer Behaviour – New Opportunities for Tax Administration. *The Economic and Social Review*, 43(3), 451-475.
- Waud, R., N. (1985). Tax aversion, deficits and the tax rate—tax revenue relationship. *Nber Working Paper Series*, 1533, 1-26
- Wenzel, M. (2002). The Impact of Outcome Orientation and Justice Concerns on Tax Compliance: The Role of Taxpayers' Identity. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 629–645.
- Yavan, S., & Kılıçaslan, H. (2017). Türkiye’de Vergi Yükünün Değerlendirilmesi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2) 33-51.
- Yıldız, A. & Demir, A. (2019). Vergi Cennetleri ve Küresel Gelir Eşitsizliği. *Maliye Dergisi*, 176, 329-354.

Yüce, M., & Gerçek, A. (1998). Mükellefin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörler ile İlgili Ampirik Bir Çalışma. *Sayıştay Dergisi*, (28), 20-31

6. EKLER

EK 1. Anket Formu

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket formu, Adnan Menderes Üniversitesinde yapılan Yüksek Lisans Tezi kapsamında yapılan bir araştırmaya veri temin edebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Ankete vereceğiniz cevaplar sadece araştırma maksadıyla kullanılacaktır. *Ankette hiçbir ifadenin doğru ya da yanlış yanıtı yoktur*; önemli olan sizin bu konudaki görüşünüzdür. Bu nedenle, değerlendirmenin daha sağlıklı yapılabilmesi için lütfen soru atlamadan tüm maddeleri doldurunuz. Sonuçlar, istatistiksel kurallara uygun olarak genelleneceğinden, *ankete kimlik bilgisi koymanız istenmemektedir*. Katılımınız ve değerli fikirleriniz için teşekkür ederiz.

1) Cinsiyetiniz

- a) Kadın
- b) Erkek

2) Yaşınız

- a) 18-30
- b) 31-40
- c) 41-50
- d) 51-60
- e) 60 ve üzeri

3) Eğitim seviyeniz

- a) Okur yazar
- b) İlkokul
- c) Ortaokul
- d) Lise
- e) Önlisans
- f) Lisans ve üzeri

4) Mesleğiniz

- a) Meslek sahibi değil
- b) Serbest meslek erbabı
- c) Kamu çalışanı
- d) Esnaf
- e) Çiftçi
- f) Özel sektörde çalışan
- g) Tüccar
- h) Diğer

5) Gelir kaynağınız (Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a) Ücret
- b) Serbest meslek kazancı
- c) Faiz geliri
- d) Kira geliri
- e) Ticari kazanç
- f) Zirai kazanç
- g) Diğer

6) Hanenizin aylık geliri

- a) 0-2500
- b) 2501-5000
- c) 5001-7500
- d) 7501-10000
- e) 10000 ve üzeri

7) Mükellefiyet türünüz (Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a) Gelir vergisi
- b) Kurumlar vergisi
- c) Katma değer vergisi
- d) Özel tüketim vergisi
- e) Motorlu taşıtlar vergisi
- f) Emlak vergisi
- g) Veraset ve intikal vergisi

8) Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı

- a) 0
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) 4 ve üzeri

9) Size göre vergi aşağıdakilerden hangisini ifade etmektedir?

- a) Devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığıdır.
- b) Zorunlu fakat gerekli bir ödemedir.
- c) Ödeme gücüne göre alınan bir vatandaşlık görevidir.
- d) Gelir elde etme şevkini kıran bir uygulamadır.
- e) Vatandaşlar üzerinde bir yüküdür.

10) Genel olarak ödemiş olduğunuz tüm vergiler düşünüldüğünde vergi yükünü nasıl hissediyorsunuz?

- a) Çok ağır
- b) Ağır
- c) Orta
- d) Hafif
- e) Çok hafif

11) Ülkemizdeki vergi bilincini arttırabilecek en önemli unsur size göre hangisidir?

- a) Devletin topladığı vergileri sosyal refahı arttıracak şekilde harcaması ile
- b) Eğitim öğretim seviyesinin arttırılması ile
- c) Vergi idaresinin bu konuda yapacağı çalışmalar ile
- d) Vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile
- e) Devletin harcamalarını yaparken şeffaf davranması ile

12) Vergi kaçırın kişileri nasıl değerlendirirsiniz?

- a) Şiddetle kınarım
- b) Hoş karşılamam
- c) Normal karşılarım
- d) Mecburiyetten yapmıştır
- e) Kurnaz bir insandır

13) Vergi ile ilgili bilgileri nereden öğreniyorsunuz?

- a) Medyadan
- b) İnternette
- c) Vergi dairesinden
- d) Meslek odalarından
- e) Diğer

14) Ülkemizdeki vergi kaçakçılığının size göre en önemli nedeni hangisidir?

- a) Vergi oranlarının yüksek olması
- b) Vergi bilincinin ve ahlakının yeterince gelişmemiş olması
- c) Vergi idaresinin ve denetimlerinin yetersizliği
- d) Cezaların caydırıcı olmaması
- e) Devletin vergilerin gerekliliğini kamuoyuna duyuramaması

15) Vergiye ilişkin mevzuatı biliyor musunuz?

- a) Hepsini biliyorum
- b) Kısmen biliyorum
- c) Kararsızım
- d) Kısmen bilmiyorum
- e) Hiçbirini bilmiyorum

	Size uygun olan seçeneği işaretleyiniz	Kesinlikle Katlıyorum	Katlıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
16	Vergi ödevi vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır					
17	Ödenen her kuruluş verginin nereye ve nasıl harcandığını bilmek isterim					
18	Vergi ödevini yerine getirmek ile eğitim seviyesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır					
19	Devlet vatandaşın vergi bilincini arttırmak için üzerine düşeni yapmaktadır					
20	Ödenen vergiler topluma hizmet olarak geri dönmektedir					
21	Vergi mükelleflerinin, vergi kaçırma eğilimlerinin artmasında vergi politikalarının önemli olduğunu düşünmekteyim					
22	Vergi afları vergi ödevlerinin yerine getirilmemesini teşvik etmektedir					
23	Vergi cezalarının yaptırım gücünün zayıflığı vergi suçlarını arttırmaktadır					
24	Vergi cezalarına uygulanan indirimler ya da vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesi, vergi cezalarında etkinliği azaltan bir etkidir					
25	Ödediğim vergiyi geliri oranladığımda fazla vergi ödediğimi düşünmekteyim					
26	Vergi denetimlerinin sıklıkla gündeme gelmesi bireylerin vergi kaçırma olasılığını azaltmaktadır					
27	Vergi teşvikleri amacına hizmet etmektedir.					
28	Vergi mevzuatı anlaşılır bir içerikte hazırlanmıştır.					
29	Vergi mevzuatının ve dolayısıyla vergi uygulamalarının sıklıkla değiştirilmesini yerinde bulmamaktayım.					
30	Vergi idaresi, mükelleflerin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate alarak hizmet sunma çabası içindedir					
31	Vergiye tabi gelir elde eden herkesin, vergisini tam ödediğini düşünmekteyim					
32	Verginin, ödeme gücü olan herkesten ödeme gücüne oranla alındığını düşünmekteyim					
33	Alış-veriş yaptığımda belge (fiş/fatura) alırım.					
34	Alış-verişte ödediğim verginin farkındayım.					